

ยวราศค๑๑ลยฬลร

โบราณคดีส ไมศร

ชุนนุฒพระบรมราชาธิบาย

ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์แจกในงานพระเมรุ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิ

พ. ศ. ๒๔๕๗

คำนำ

หนังสือเรื่องนี้เป็นหนังสือชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ในพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบางเรื่อง สำหรับแจกในการพระศัพพะเจ้า
 บรมวงษ์เชอ พระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้า ฯ ให้จัดการพระราชทานเพลิง ที่พระเมรุวัดราชาธิวาส เจ้าภาพ
 ในการพระศพมีพระประสงค์จะพิมพ์หนังสือสำหรับแจก จึงขอให้ กรรมการ
 หอพระสมุดวชิรญาณจัดหา กรรมการเลือกได้ หนังสือที่กวดำข้างคณ
 มาพิมพ์สำหรับแจกในการพระศพ ตามพระประสงค์ของเจ้าภาพ

ในเบื้องต้นก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องหนังสือที่พิมพ์นี้ ขอนำประวัติของ
 พระเจ้าบรมวงษ์เชอพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิ ที่พระเจ้าบรมวงษ์ กรมพระ
 ตำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียงไว้ นั้น มาลงไว้ ด้วย เพื่อปรากฏ
 พระเกียรติยศพระเกียรติคุณ สืบไปตลอดกาลนาน ความในประวัตินั้น
 ดังต่อไปนี้

พระเจ้าบรมวงษ์เชอ พระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิ เป็นพระราชธิดา
 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แด่เจ้าจอมมารดาเที่ยง ประสูติ
 เมื่อวัน ๗ ๑ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ จุศักราช ๓๒๓๗ ตรงกับวันที่ ๑๔ กรกฎาคม
 พ. ศ. ๒๓๘๘ เมื่อยังพระเยาว์ พระเจ้าบรมวงษ์เชอชน ๑ พระองค์
 เจ้าพัดมีทรงพระเมตตาไว้ไปทรงเลี้ยงดู จนตลอดพระชนมายุของพระเจ้า
 บรมวงษ์เชอพระองค์นั้น พระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิได้ทรงรับมรดก และได้
 ทรงรับหน้าที่ของพระองค์เจ้าพัดมี คือ การร้อยดาข่ายดอกไม้สดประดับฐาน

พระรูปพระพุทธรูปปางฟ้าโลก ทิวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในเวลา
มีงานพระราชพิธี แดร์้อยพวงมาลัยประดับพระโกศ บูพระบรมอัฐิในพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชการที่ ๓ เป็นต้นคดขอตมา

พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาศ เป็นพระราชกุมาร แม้จะได้มีโอกาส
ทรงเล่าเรียนก็ไม่เหมือนพระราชกุมารซึ่งอยู่ภายนอกพระราชวัง ซึ่งอาจจะ
เสด็จไปสู่สำนักที่เล่าเรียนได้ตามพอพระทัย อันพระราชกุมารกุมารในพระ
บรมราชจักรีวงศ์ ไม่เลือกรัชกาลใหม่ ถ้าว่าโดยส่วนสามัญศึกษาอาจ
จะแสดงได้ว่า ได้ทรงศึกษาตามควรแก่โอกาสในแผ่นดินนั้น ๆ ทุก ๆ รัชกาล
ต่อกความรู้ ซึ่งเป็นส่วนวิชาพิเศษจึงจะไปตามพระอัยยาไครยส่วนพระองค์ ทั้ง
ที่จะพอพระทัยแต่ที่จะสามารถทรงเล่าเรียนวิชาอย่างใด ๆ ได้บ้าง ส่วน
พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาศ นี้ นอกจากความรู้ อันเป็นสามัญศึกษาทรงชำนาญ
ในนาฏศาสตร์ แลโหราศาสตร์ ทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นวิชาพิเศษในส่วนพระองค์
แต่ท่านจะได้ ทรงรำเรียนจากผู้ใดเมื่อใดเจ้าไม่ทราบ

ในรัชกาลที่ ๕ พระองค์เจ้าศรีนาคสังวาศ เป็นพระเจ้าน้องนางเธอพระ
องค์ ๓ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนิทชิดชอบ
พระราชอัยยาไครยมาจนตลอดรัชกาลที่ ๕ ได้รับพระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ทศกัญจุมเกล้าเจ้าอยู่หัว แดร์ัตนมาภรณ์รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๒
รัตนมาภรณ์รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๒ มาถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานรัตน
มาภรณ์รัชกาลที่ ๖ ชั้นที่ ๒ เป็นพระเกียรติยศ ด้วยท่านเป็นเจ้านายฝ่ายใน

พระองค์ ๓ ซึ่งสนิทสนมกับบรรดาพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั่วทุกพระองค์มา

พระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิประสูติพระโรคฉี่พิการมาแต่ในรัชกาลที่ ๕
เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ ทรงทราบ ทรงพระปริวิตก
ด้วยทรงทราบพระอริยาไศรยของพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิอยู่ ว่า มักจะท้อ
พระไทยในเหตุไทยอันตราย ทรงเป็นพระราชธรรให้รักษาพยาบาล และให้
แปรสถานไปโดยเสด็จตามหัวเมือง พระอาการจึงประทั่งมาจนตลอดรัชกาล
ที่ ๕ ถึงในรัชกาลปัจจุบันนี้ สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ
พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงทราบพระปริวิตกของสมเด็จพระพุทธเจ้า
หลวงในอาการประชวรของพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิมาก่อน จึงทรงเป็น
พระราชธรรรับพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิไปได้ ที่ตำหนักพญาไทให้ โภคภัตพระองค์
ทรงรักษาพยาบาลและเอาพระไทยมิให้ ย่อท้อ เวลาเสด็จหัวเมือง ก็ให้
พระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิ โดยเสด็จไปด้วย เพื่อจะได้ เปื่อยนอากาศบำรุง
พระกำลัง มิให้พระโรคทรุด ไทรมถรรวดเร็ว อาไศรยที่ได้ รับพระมหา
กรุณาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แด่สมเด็จพระศรี
พัชรินทรา บรมราชินีนาถ ได้ ทรงเป็นพระราชธรรในการรักษาพยาบาล
แด่สงวนหน้าพระไทยตั้งกล่าวมานี้ พระโรคของพระองค์เจ้าศรีนาคส์วาทิ
จึงค่อยทรุดลงทีละน้อย ๆ ดำรงพระชนม์มาได้ จนวันที่ ๗ สิงหาคม
พ. ศ. ๒๔๕๖ จึงสิ้นพระชนม์ ที่ตำหนักในพระบรมมหาราชวัง คำนวณ
พระชันษาได้ ๕๘ พรรษา กับ ๒๔ วัน สิ้นความในประวัติพระองค์เจ้า
ศรีนาคส์วาทิเท่านี้

บุคคลจะกล่าวถึงเรื่องหนังสือที่พิมพ์ต่อไป ที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า เป็น
หนังสือชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
บางเรื่องนั้น ได้คัดสำเนาหนังสือเหล่านี้ จากฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุด
วชิรญาณบ้าง พบร่างในหียงอาตักษณ์บ้าง

หนังสือที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ นั้น
มีเป็นอันมาก แต่มักจะเป็นพระราชหัตถเลขา ถึงพระบรมวงษานุวงษ์
แต่ชำทุกุดของชุดพระบาท ด้วยราชการแผ่นดินบ้าง ราชการในพระองค์บ้าง
นอกนั้นก็เป็หมายประกาศพระราชบัญญัติบ้าง พระราชสาส์นไปต่างประเทศ
บ้าง ที่สุดจนคราคงกงชุดประจำเมืองต่างประเทศ หนังสือราชการทั้งปวงนี้
เป็นพระราชนิพนธ์ทรงร่าง โดยมาก เพราะเวลานั้น เป็นสมัยที่มหาราชการ
เปลี่ยนแปลงจากโบราณกาล จึงทรงพระอุตสาหะทรงร่างหนังสือราชการ
ต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง เพื่อจะได้ เป็นบันทึกหลักฐานต่อไป ทั้งทรงเรียง
ความลงหนังสือราชการกิจจานุเบกษาในครั้งนั้น ย่อมเป็นพระราชนิพนธ์เป็นพัน
หนังสือราชการที่กล่าวมานี้ ได้ เป็นแบบอย่างสืบมามาก

ส่วนทางพระสาส์นาก็ทรงไว้ หลายอย่าง มักจะว่าด้วยคุณพระรัตนไตรย
เป็นคำนมัสการต่าง ๆ เป็นพื้น แต่พระไตรลักษณ์ญาณบ้าง ทรงวชิระเกล้า
พระพุทธมนต์ แด่พระคเณศวร ก็ได้ ทรงไว้ มาก ที่สุดจนการเบ็ดเตล็ด
เช่นทรงคัดถ้อยคำใช้ ศัพท์แปลมาพิทพระสงฆ์ถวายเทศนา ก็ทรงไว้ หลายแห่ง
ดังที่ได้ลงพิมพ์ ในพระราชปฐจาเมื่อ พ. ศ. ๒๔๕๕ เป็นต้นอย่าง แต่ทรงคัดเขียน
แก้ ไซ่ถ้อยคำที่ใช้ ผิด ในอีกขรรจร ทั้งการใช้ ศัพท์อักษรแต่คำพูด ในหนังสือ
ราชการ ก็ทรงไว้ มาก ดังที่เคยลงพิมพ์ ในหนังสือราชการกิจจานุเบกษาเก่า

ครึ่งรัชกาลที่ ๕ อันออกนามมาแล้ว แต่งในหนังสือวิธานวิเศษก็มี

ในสมุดเล่มนี้ก็นำมาลงบ้าง

ส่วนหนังสือที่เป็นพระบรมราชาธิบายนั้นน้อย เห็นจะทรงเมื่อเวลา
ราชการเบาบางบางคราว แต่พระราชนิพนธ์เหล่านี้ก็มักจะค้างอยู่ ไม่จบเสีย
โดยมาก ทักตมาลงนึ่งค้างอยู่ก็มีหลายเรื่อง แต่เห็นว่าถึงจะค้างไม่
ตลอดเรื่อง ก็มึนเนื้อความน่าอ่านน่าทราบ จึงคิดมาลงตามทักต แต่ไม่ได้ตั้ง
เฉพาะแต่ที่เป็นพระบรมราชาธิบายอย่างเดียว เป็นหนังสือราชการก็มี
เห็นความชอบความที่ทรงอธิบายควรทราบ ก็นำมาลงไว้ ด้วย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ
ภาษาไทยในประ โยคเรียงความ ย่อมเป็นหนังสือที่ดี มีเนื้อความชัดเจน
แต่มีใจหารน่าอ่านน่าฟัง ควรถือเป็นแบบแผนอันดี ยากที่จะหาผู้ เล่มขอได้
ทั้งไม่พบที่วปดาศักดาดเกิดขึ้นเลย นอกจากที่ทรงพล่งพลาดในศิวอักษร
สระพยัญชนะบ้างเล็กน้อย ถ้าแม้จะมีความคลาดเคลื่อน ในถ้อยคำแห่งใด

ก็มักจะกันไปเพราะการคัดลอกขาดเกินไป หาได้วิปดาศักจากที่ทรงไว้ เดิมไม่
ส่วนวร ไซ อักษร ในครึ่งนั้น กับเวลาเดียวกัน ผิดเพี้ยนกันบ้างบางคำ

ได้ คงใจจะไซ อักษร ให้ คงเหมือนร่างเดิม แต่เพราะกัตถ์นี้หลายต่อ คือ
ต้นเดิม เป็นพระราชหัตถ์เตขาทรงเขียนเองบ้าง รับสั่งบอกให้กรมพระ

อาดกษณ มีพระยาศรีสุนทร ใจหาร (พัก) เป็นพิน แดคนอน ๆ ก็มี
เขียนตามพระกระแสรับสั่งบ้าง ในสมุดตำรปัดเหตียมวิ เขียนตามกว้างอย่าง

สมุดฝรั่ง เรียกว่าสมุดถ่อเผา ซึ่งเป็นของมชนใหม่ ในรัชกาลที่ ๕
แล้วขุนหมื่นหรือ อดวนายกรมพระอาดกษณคัดชนสมุดถ่ออกค่อหนึ่ง สมุดที่

คิดเป็นสมุดดำอย่างโบราณซึ่งเขียนตามยาว สมุดที่ใช้ก็มีสามอย่าง
 คืออย่างตลกเกิดขงแถหนา เรียกว่าสมุดทรง อย่างรองขดไม้ สู้ เกิดขง
 แถไม้ สู้ หนาเรียกสมุดรองทรง อย่างแถงเด็กแถบางแถหยาบ เรียกสมุดว่าง
 สมุดสามอย่างนี้มาแต่รัชกาลที่ ๑ เพราะเคยเห็นหนังสือเก่า ๆ ในห้อง
 อาตมิกษณ์ เขียนในสมุดสามอย่างนี้ เว้นแต่จะเรียกกันอย่างไรหาทราบไม่
 การเรียกชื่อสมุดทั้งสามอย่างนี้ ได้ ยินจากอาตมิกษณ์ ที่เคยรับราชการใน
 รัชกาลที่ ๔ เรียก บางทก็อาจจะเรียกมาแต่เดิมได้ หนังสือที่จะคิดขง
 สมุดอย่างไหนนั้น แถงแต่เรื่องทีควรคิดขงอย่างใดอย่างกลางอย่างแถง
 นี้เป็นชน ในห้องอาตมิกษณ์ ถ้ามีทหอพระสมุดก็เป็นฉบับที่คิดมาจากอาตมิกษณ์
 หรือบางทีคิดมาจากทอื่น ซึ่งคิดมาจากอาตมิกษณ์ อีกค่อหนึ่ง เมื่อจะขง
 พิมพ์ต้องคิดใหม่สำหรับไปเรียงพิมพ์ อีกค่อหนึ่ง แถงคิดจากค่นว่างเรียง
 เป็นค่อพิมพ์ อีกค่อหนึ่ง เพราะคิดหตายค่อเช่นนี้ คงจะวิปลาศคกถาดเกิดขง
 ด้วยความพตงแถงค่อไม่ทันนึกไม่ทันขัง

หนังสือนี้ ไม่ ได้ คิดจะรวบรวมพระบรมราชาธิบายบันดาที่มีอยู่ทั้งหมด ให้
 สั้นเชิง เพราะจะทำเช่นนั้นยากที่จะสำเร็จได้ ที่เก็บรวบรวมขงพิมพ์ ใน
 คราวนี้ ความเวทนาแถ โอกาศที่จะทำกันได้ ถึงค่งนั้นก็จวนแถบจะไม่ทัน
 ตามที่ขงพิมพ์มาเท่านี้ เห็นว่าพอควรแก่การอยู่แถง

สมมทอมรพหุ

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

มจร

(Handwritten signature)

สารบัญ

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔

ประกาศว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตร	หน้า ๑
เรื่องพระราชทานพระกรุณาบัตรทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า	๑๑ ๒
เรื่องราชบรรดาศักดิ์ถึงพระเชษฐพระคุณพระเจ้าแผ่นดิน	๑๑ ๖
เรื่องการ โสกันต์แต่ก่อน	๑๑ ๘
สถานที่ซึ่งกรมพระราชวังทรงสร้าง	๑๑ ๑๘
เรื่องพระเสด็จประเสด็จพระเมืองดาวอื่น ๆ	๑๑ ๒๘
เรื่องราวของเมืองเขมร	๑๑ ๓๕
เรื่องแห่พระราชสาส์นครั้งทูตไทยไปเมืองจีนแต่โบราณ	๑๑ ๕๗
เรื่องจิตรกรรมที่เขียนในพระอุโบสถวัดทองนพคุณ	๑๑ ๗๘
เรื่องพระรับผ้าหวดงไปแต่ไม่เคยรองฉลองพระราชศรัทธา	๑๑ ๘๔
อธิบายขอส่งกราบทูลพระอาทิตย์ครบทุกเห็นอบัติได้	๑๑ ๙๐
ว่าด้วยยุคทั้งสี่	๑๑ ๙๘
เรื่องหมอดูชะตาทำนายแก้ทายาท่าง ๆ	๑๑ ๑๐๓
ต้นเหตุเรียกเนื้อทองต่าง ๆ	๑๑ ๑๐๕
ข้อห้ามดื่มเต็งพระศรีสุริเยนทรามาตย์	๑๑ ๑๑๓
ทรงคิดคำนวณข้อความบางข้อในพระคัมภีร์ไบเบอต	๑๑ ๑๑๓
เรื่องศัพท์พระยอนสังวน	๑๑ ๑๓๖

สารบัญ

คำเรียกพระเมรุของพระอิหารหลวงแต่ ไอ่ เอ็จหารราย	๖๖	๓๓๓
คำด้วยคำจำทรงแสงรง	๖๖	๓๓๘
เรื่องแขกเรียกเมืองมฤกะเมืองมรุตินว่าเมืองกบตพัตตี	๖๖	๓๓๘
คำพิพากษาเรื่องคดีท่อน้อมวง	๖๖	๓๒๓
พระราชประวัติย่อพระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว	๖๖	๓๓๒

พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๔

ประกาศ ว่า ด้วย พระราชทาน สัญญาบัตร

๑ มี พระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสรุสังหนาท ให้ ประกาศ แก่ ข้า
ทูต ดออง รุด พระบาท ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ให้ ทราบ ทัว กัน ว่า ชรรนเนยม
เก่า ใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มี พระราชโองการ ดำรัส สั่ง ให้
ข้า ทูต ดออง รุด พระบาท ผู้ใด เปน ที่ มี ตำแหน่ง ราชการ แล บันดาศักดิ์
ฝ่าย ทหาร ฝ่าย พด เวื่อน กรมใด ๆ ก็ มี หมาย เจ้าพระยาธรรมาธิกรณ
เปน ผู้รับ พระบรมราชโองการ ดำ เนียร พระราชโองการ ไป ถึง ผู้ นั้น
แล ข้า ทูต ดออง รุด พระบาท ทุก หมู่ ทุก กรม ให้ ทราบ ทัว กัน ไม่ มี
สัญญาบัตร แต่ ครั้ง นี้ ทรง พระราชดำรัส ให้ เห็น ว่า นาม สัญญาบัตร แล่น
กระดาษ เหลือง ที่ ทรง ประทับ พระราชตัญจนร พระ บรม ราชโองการ
ทำ ด้วย งาม พระยาเสวตรกุญชร ดวง หนึ่ง นำ นำ พระราชตัญจนร โต โต ดวง
น้อย ทำ ด้วย หยก ดวง หนึ่ง อยู่ ทั่วย พระราช ตัญจนร อุณา โดม องค์
น้อย ดวง หนึ่ง ประทับ ที่ จำนวน ศักดิ์นิมา กับ พระราช ตัญจนร สำหรับ
แผ่นดิน ประทับ ประจำ ศักดิ์ พระราชทานไป แก่ ผู้ใด ก็ เพื่อ เปน ศรั
สวัลดี มงคล เจริญ แก่ ผู้ นั้น เมื่อ ผู้ ที่ ได้ รับ พระราชทาน สัญญาบัตร แล่น
ถึง แก่ กรม แล่น ฤฯ ยัง อยู่ ถ้า มี ผู้ นรับ ขอ นน กิต ฤฯ เปด ยน ขอ
อื่น แต่ คง อยู่ ใน ตำแหน่ง ราชการ นน กิต ถ้า มี ศักดิ์ราช มี เดือน วัน คิน ชน
แรม ค่อ ศักดิ์มาศ วัน คิน มี เดือน ของ คน ผู้ นั้น ก็ คง อยู่ เปน ของ ผู้ นั้น
สัญญาบัตร ของ ผู้ ที่ ถึง แก่ กรม แล่น กิต ผู้ ที่ ได้ รับ ก่อน กิต ใช้ ไม่
ได้ แต่ ประโยชน์ ที่ จะ ใช้ นั้น คือ เมื่อ ชนะ ความ ถูก ขน ธรรมดาการจะ

ปรับ หมายถึง ตาม ศักดิ์ ถ้า ปรับ ให้ น้อย ไป ๓) เมื่อ ศักดิ์ เกือบ ข้อง จะ
 ต้อง ปรับ ตาม ศักดิ์ ดินา ถ้า ปรับ แรง ไป ก็ เพื่อ จะ ได้ คอ ว่า ทั้ง สอง
 อย่าง นั้น ตาม ศักดิ์ ดินา ถ้า ศักดิ์ ดินา ใน สัญญาบัตร สูง กว่า ๕๐๐ ขึ้นไป
 ก็ คง ถือ ศักดิ์ ดินา แต่ กิ่ง ถ้า ค่า กว่า ๕๐๐ ลง มา คือ ๓๐๐ ให้ ยก
 ส่วน หนึ่ง คง ถือ ศักดิ์ ดินา สอง ส่วน เมื่อ ผู้ นั้น เชน นอก ราชการ แล้ว ใจ
 ผู้ นั้น เขา ใจ สัก การ ขน ขา เกิด ๆ

เรื่อง พระราชทานพระกระสุน แลทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า

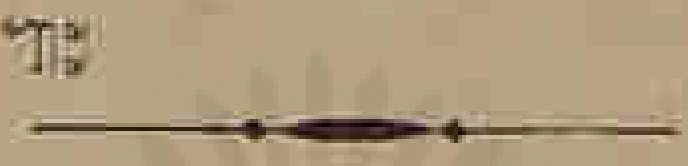
๑) ด้วย พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สยามราชกุมาร
 พระบรมราชูปถัมภ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้
 พระราชทานพระกระสุน แลทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า
 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สยามราชกุมาร
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ พระราชทานพระกระสุน
 แลทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า ดังต่อไปนี้
 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สยามราชกุมาร
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ พระราชทานพระกระสุน
 แลทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า ดังต่อไปนี้
 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สยามราชกุมาร
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ พระราชทานพระกระสุน
 แลทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า ดังต่อไปนี้
 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สยามราชกุมาร
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ พระราชทานพระกระสุน
 แลทรงสร้างปราสาทกรุงเก่า ดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์ ได้เคยเสด็จพระราชดำเนิน ชนม มา พระราชทาน พระกระฐิน
 ณอาราม ที่ได้ ทรง ตั้ง พระ ราชฯ คณะ แต่ พระ ครู ที่ได้ รับ พระราชทาน
 นิจภัทร บ้าง เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป ทรง นมัสการ พระพุทธรูป บ้าง
 เสด็จ พระราชดำเนิน ไป การ ส่ง คราม แล้ว แวะ ประภาศ บ้าง หลาย ครั้ง แต่
 อาราม ๕ อาราม คือ วัด โศภณศาลาตาม วัด สุวรรณาาราม วัด พันธุ์
 เข็ง วัด คู่ม วัด สาศคาราม นี้ ได้ รับ พระราชทาน นิจภัทร แต่ กระฐิน
 บันดาลศักดิ์ อยู่ เป็น นิจ ถึง จะไม่ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ไป พระราชทาน
 กระฐิน ก็ได้ ทรง พระราช ทานแก่ พระ กระฐินให้ พระราชวงษ์ ชานวงษ์
 ฤๅ ข้า ทูล ถออง ขุด พระบาท มา ทอด เป็น พระ กระฐิน บันดาลศักดิ์ ทุกปี
 บาง ครั้ง กรมพระบวรราชวัง เสด็จ พระราช ดำเนิน ชนม มา พระราชทาน พระ กระ
 ฐิน อยู่ บ้าง มา จน ถึง ปีมะจอ จัตวา คก จุลศักราช ๓๑๖๕ แต่ นั้น มา
 พระเจ้า อยู่ หิวไม่ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ชนม มา พระราชทาน พระ กระฐิน
 ณพระนครศรีอยุธยา นี้ แต่ กรมพระบวร ราช วัง ได้ เสด็จ ชนม มา พระ
 ราช ทาน พระ กระฐิน อยู่ บ้าง ครั้ง เมื่อ แผ่น ดิน พระบาท สัมเด็จพระพุทธร
 เด็จทางด้านภไธย พระ บาท สัมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มี ได้ เสด็จ
 พระราช ดำเนิน ชนม มา พระราช ทาน พระ กระฐิน ก็ได้ ทรง พระ กรุณา โปรด
 เกตฯ ให้ ข้า ทูล ถออง ขุด พระบาท มา ทอดณพระ อาราม ทั้ง ๕ น บ้าง
 อาราม อื่น ๆ บ้าง แต่ กรมพระบวรราชวัง ใน แผ่น ดิน พระ บาท สัม
 เด็จ พระพุทธรเด็จทางด้านภไธย ได้ เสด็จ พระราช ดำเนิน ชนม มา พระ
 ราช ทาน พระ กระฐิน ณพระมหานครศรีอยุธยา นี้ หลาย ครั้ง ครั้ง น
 พระบาทสัมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง รมุก ถึง พระราชเจีย ที่

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงประพาศนั้น จึงทรง
 พระราชศรัทธาบูชาเสด็จพระราชดำเนียร โดยกระบวนการ พุทธยาตรา
 ๕ ขึ้นมา พระราชทานพระกระสุน ทั้งผ้าบริวาร แด่เครื่องไทยทาน ต่าง ๆ
 แก่พระสงฆ์ซึ่งอยู่จำพรรษาในอารามนั้น ๆ ที่เคยได้รับพระราชทาน
 พระกระสุน บันดา ค้ำกัต มาแต่ก่อน ด้วยพระองค์สักครั้งหนึ่ง สองครั้ง ให้
 เป็นพระเกียรติยศ ทราบดีในภายหน้า อนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า พระ
 อารามที่มีพระภิกษุ แด่กระสุน บันดา ค้ำกัต นั้นยังมีน้อยอยู่ จึงได้ทรงเลือก
 ๕ จัดอารามอื่น ควรจะรับพระกระสุน เป็นสามจำพวก คือ อาราม
 ที่ได้ทรงสืบทราบว่าเป็นพระอารามของพระเจ้าแผ่นดินในสยามประเทศ
 พระองค์นั้น ๆ ซึ่งได้ครอบครองเสวยราชสมบัติพระมหามงกุฎอยู่ที่ย่าน
 ๕ แต่ก่อน ๆ ได้ทรงสถาปนาแต่ปฏิสังขรณ์ไว้ก็ดี แด่อารามซึ่งท่านแต่
 ก่อนที่นับในพระราชวงษานุวงษ์ ในพระวงษ์อื่นนี้ ได้สถาปนาแต่ปฏิ
 ๕ สังขรณ์บ้างก็ดี แด่อารามของพระสงฆ์ที่ได้ทรงค้นเคยนับถือว่า
 ๕ มีอุปการะมาแต่ก่อนได้สถาปนาแต่ปฏิสังขรณ์ก็ดี อารามสามจำพวกที่
 ๕ จำมานี้ ที่บัดนี้ยังไม่ร้าง ยังมีพระสงฆ์มากถึงห้ารูป ควรรับ
 พระกระสุนอยู่แล้ว ครั้งนี้จัดเป็นอารามรับพระกระสุน หลวงทุก
 อาราม แต่อารามใดมีทางเสด็จไม่ชัดขวาง แต่พระอุโบสถไม่ชำรุด
 ควรจะเสด็จพระราชดำเนียรได้ ก็เสด็จพระราชดำเนียรไปพระราชทาน
 อารามที่ไม่ว่า ควรจะเป็นทางที่เสด็จพระราชดำเนียร ก็พระราชทานให้พระ
 ๕ ราชวงษานุวงษ์ พระองค์นั้น ๆ นำไปพระราชทาน แด่พระกระสุนทาน
 ในอารามสามจำพวกที่เพิ่มเข้าครั้งนี้ เพื่อจะทรงพระราชอุทิศเป็น

ส่วน พระราชกุศล คำนี้ ถวาย พระเจ้าแผ่นดิน แต่ ก่อน นอก แต่ ใน พระบรม
 ราชวงษ์ นี้ แต่ ท่าน ที่ เนิ่งใน พระบรมราชวงษ์ แต่ พระสงฆ์ ผู้ใหญ่
 ที่มี อุปการ บันดาล ที่ เป็น เจ้า ของ อาราม ทั้ง ปวง นั้น แต่ ให้ เป็น เกียรติ
 ยศ แต่ นาม ของ ท่าน ผู้ ถวาย สร้าง แต่ ปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม อาราม
 เหล่า นั้น แต่ ก่อน ด้วย อนึ่ง ทรง ก่อ ฤกษ์ ถวาย พระ ที่ นิ่ง สรรพเพศปราสาท
 อัน เป็น พระ ที่ นิ่ง พระเจ้าแผ่นดิน แต่ ก่อน ๆ ที่ ทำ ตาย ไป แล้ว ให้ ประดิษ
 ฐานไว้ ตั้ง เก่า แล้ว จะได้ จากฤกษ์ พระนาม พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่ง ได้ ครอบ
 ครอบ เสด็จราชสมบัติ ณ พระมหานครศรีอยุธยา ไบราณราชธานี นี้
 ทุก ๆ พระองค์ ประดิษฐานไว้ ณ พระ ที่ นิ่ง สรรพเพศปราสาท ให้ เป็น
 ที่ เคารพ นับถือ แห่ง อาณา ประชา ราษฎร ด้วย พระเจ้าอยู่หัว แต่
 ก่อน ๆ นั้น ได้ มี พระเดช พระคุณใน กาล ครั้ง หนึ่ง ๆ เมื่อ หมดของ พระที่ นิ่ง
 สรรพเพศปราสาท นั้น ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ให้ เป่า ร้อง ผู้
 สูง อายุ แต่ คน พิ การ ใน เขต พระมหานครศรีอยุธยา น ทั้ง สิ้น ให้ มา
 รับ พระราชทาน เงิน แต่ ผ้า พระราชกุศล ซึ่ง ทรง พระราช อนุเคราะห์ เสด็จ ขึ้น
 มา พระราชทาน พระกระฐิน แต่ พระราชทานเงิน แต่ ผ้า แก่คนชราพิการ
 ครอง น ทรง พระราช อนุเคราะห์ ถวาย แต่ พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่ง ได้ ครอบ ครอบ
 เสด็จราชสมบัติ ณ พระมหานครศรีอยุธยา นี้ ทุก ๆ พระองค์ แต่ พระเจ้า
 อยู่หัว ซึ่ง ได้ เสด็จ เสด็จ ถวายราชสมบัติ ณ กรุงเทพมหานคร ที่ เสด็จ
 สวรรคตไป แล้ว นั้น ทั้ง พระราชวงษานวงษ์ ใน พระวงษ์ อื่น ๆ ซึ่ง ได้
 ทรงสร้าง ถวาย อาราม นั้น ๆ ไว้ พระราชทาน ส่วน พระราช กุศล แก่ ราษฎร
 ชาว กรุง ศรีอยุธยา นี้ ทุก คน ให้ อนุโมทนา ส่วน พระราช กุศล ซึ่ง ทรง

บำเพ็ญ ทั้ง ปวง นี้ ให้ ตั้ง อยู่ใน ความ ซื่อ สัจสุจริต อย่า ประพฤติ การ
 ทุจริต ต่างๆ จงปราศจากภัยอันตราย ทั้ง ปวง ขอให้ มี ความ สุขสวัสดิ์
 เจริญ ทุก คน เทอญ

เรื่องราษฎรระลึกถึงพระเดชพระคุณพระเจ้าแผ่นดิน

๑) จำ ถึง ท่าน ที่ได้ ราชากิศักดิ์ เป็น พระเจ้าแผ่นดิน แด่ ครอบครอง
 แผ่นดิน มา แลแล้ว คนทั้งปวง ที่ อยู่ใน พระราชอาณาจักร เวลานั้น ก็
 ย่อม เป็น ข้า อยู่ใน ใต้ กฎหมาย แด่ มี ศักดิ์ บัญชา ทัง ดั้น ชายหญิง
 ทั้งปวง ซึ่ง เป็น พระราชวงษานวงศ์ แด่ ข้าราชการ ฝ่ายนำ ฝ่ายใน ตั้งแต่
 ผู้มียศใหญ่ ๆ ลงไป จน คดอด ถึง ไพร่ หลวง ทมิ เบยหวัด ก็ได้
 ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาสาบานตักถวายทุกครั่งทุกส้างที่ จนตั้งแผ่นดิน เพราะฉะนั้น
 ท่าน ผู้ เป็น พระเจ้าแผ่นดิน ถ้าไม่มีความผิด ต่อราชทัณฑ์จนเหลือขนาด
 จน ถึง ต้อง วินาศ เพราะ ความ ผิด นน แลแล้ว ก็ ควร คน ทั้งปวงที่ คือ
 เอง หรือ บิดา มารดา บุญ่า ตา ยาย ขึ้น ไป ก็ คือ ได้ เคย รับ พระเดชพระคุณ
 พึ่งอำนาจ ความ รักษา ของ ท่าน อยู่ เย็น เป็น สุข ลีบ กระจุกตมา ฤกว่า
 ให้ ยิ่ง ขึ้น ไป เคย ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาทำสัตย์ ถวาย ท่าน เคย รับ พระราช
 ทาน เบยหวัด รางวัด ยก ย่อง ยอ ยศ ใน เวลานั้น ๆ มา แลแล้ว ก็ ควร คิด
 พระเดช พระคุณไม่ อ่าง วาย ไม่ ควร จะลบหลู่ ถ้าง ทำลายพระเดชพระคุณ
 เสีย เลย จำ ให้ เห็น เป็น คิว อย่าง เหมือน พระเจ้า อยู่ หัดบรมเอกทัต
 พระที่นั่งสุริยามรินทร์ ถ้า จะ คิด ว่า เป็น ความไม่ดี ของ ท่านแล้ว ไม่ดี
 เท่าไร เพราะ ที่ เพิกเฉย ต่อ ราชการ แด่ เจริญ คนไม่ดี ทำให้

แผ่นดิน เป็น จุดต่าง ๆ นานถึง ๘ ปี ๕ ปี ก็ไม่มีใคร เป็น ขบถ ทยศ
 ด้ง ทำตาย ลูทมน เป็น ข้าแผ่นดิน ท่าน อยู่ จน เมือง เด็ย แก่ พม่า
 ภาร ช่ง เป็น คัง นน ก็ เพราะ คน ทั้งปวง เคย พง พระบารมีพระเจ้าอยู่หัว
 ไน แผ่นดิน ก้อน ๆ นน ขึ้นไป ลับ ครอบ มา ดัน ภาตนาน ยัง คัด ถึง
 พระเดช พระคุณ พระวงษ นน อยู่ จึง ไม่ ตก ตาม เกิน เหย प्रकार ไค
 ทรน เมือ เมือง เด็ย แก่ พม่า เสด็จ หนี ประปน ไป กับ ราษฎร คน ทั้งปวง
 ก็ เป็น หนี เขา คัว รอด ไม่มีใคร ทำร้าย จน ดัน ก่าตั้ง พระกาย
 ไป ล้ม อยู่ ไน ลุ่ม กุ่ม พุ่มไม้ เต็ม มี ผู้ ไป พบ เข้า ก็ ก้ม เกศ่า ถวาย
 บังคม กราบกราน แล้ว เจริญ เสด็จ ไป รักษา พยาบาล พระ อากา
 ไม่ หาย ฉาย พระชนม์ชีพ แล้ว ยังมี ผู้ เก็บ พระศพ ไว้ ไน ตูทัว เป็น เช่น
 พระโกฏ สักการบูชา แด่ ภายหลัง มี ผู้ มา ทำมา ปน กิจ ฉาย พระเพลิง ก็
 เพราะ ยังมี ผู้ คัด ถึง พระเดชพระคุณอยู่ เจ้าตาก สัน รวบรวม คน คัง แผ่นดิน
 ต่อรบ พม่า ดัน แผ่นดิน ไทย คัง เป็น เอกราช ขึ้นได้ แต่ ดัน ทำให้ เป็น
 โทศทุกข แก่ คน ที่ ไม่ เข้า ด้วย แล ทำไม่ได้ ตั้งใจ เท่าไร ด้วยความ
 ร้ายกาจ แต่ เพราะ การ ที่ ประพฤติ นน เป็น ความ รักษาคน ทั้งปวง โดย มาก
 ก็ มี ผู้ ยก บุญ ยอ คุณ ว่า เป็น ดี จน ได้ เป็น ไหญ่ ไผ แผ่นดิน สยาม อันนี้
 เท่ากับ ที่ พระเจ้าแผ่นดิน แต่ ก่อน ได้ ครอบ มา ครั้น ภาย หลัง เด็ย อารมณ
 คัด ผิด ๆ ไป ทำให้ ราษฎร ร้อน รน ทัว ทุก หน้า ศกอต จน สมนุน
 พราหมณาจารย์ ไน พระพุทธเจ้า สนา ราษฎร ร้อน เหลือ ทน ร้อง หา
 ขอ ให้ ข้าศึก สัตว์มี มา กวาด คียน เขาไป เป็น เขตย เด็ย บ้านอื่น เล็ด จะ ดี
 กว่า อยู่ ไน พระราช อาณาจักร น ก็ เพราะ ทำ ความ ร้อน แก่ ราษฎร

เหลือตาม เถิน เยี่ยงอย่าง ที่ เคย มี มา แต่ หลัง หลาย เท่า เหลือที่
 ข้าราชการ แลราษฎรจะ ทนได้ จนไทย มี มา เป็น เหตุให้ คอง เดี่ย แผ่นดิน
 ถึง กระนั้น ก็ ยังมี คนเป็นอันมาก คิดถึง บุญคุณ อยู่ ไม่ตบหลุด บัจฉิมบุตร
 ที่ เกิดใน ครอบงำ นั้น ยัง นับถือ เป็น น้อง เจ้า ราชันกูต เรียกว่าคุณ
 ว่า หม่อม อยู่จน ทุก วัน นี้ ว่า มัน ให้ เห็น ว่า ท่าน ผู้เป็น เจ้าแผ่นดิน
 ได้ ครอบ แผ่นดิน มา แต่ ละ พระองค์ ๆ มี พระเดชพระคุณแก่คนเป็นอันมาก
 ถึงมี ความผิด ความ ร้าย ความชั่ว เท่าใด ๆ จะ มา ต่าง ความดี ให้ หลุด
 ไปหมด ก็ไม่ได้ เพราะ ธรรมชาติ ของ คนในโลกโดย มาก อาศัยรบ
 ราก ที่ เป็น พันธวิรากี มี สภาคุณ กับ ศรัทธา นั้น เป็นพันธกิจพันใจ
 ราก เป็น เหตุให้ เกิด ความ ยินดี ศรัทธา เป็น ที่ คง ของ ความ เลื่อมใส จึง
 มัก ให้ คิด ถึง คุณ ถึง ความดี ของ คน ผู้อื่น คิด น้ำใจ อยู่ ไม่หาย ว่าค่าง
 ความ ชั่ว ความ ร้าย เป็น อารมณ์ แก่โทษะ ซึ่ง เป็น มหา สำนัชชะชีพวิรากี
 แลบุญญา ที่มี คุณเป็นสภาคแก่โทษะ แต่เห็นโทษแต่จัสตระอาโดย แลบุญญา
 ซึ่ง เป็นไปใน สันดานบุกุชน เป็น แก่ วิชชูปมะญาณ ก็ เมื่อ บุญญาเห็น
 โทษตัด อาโดย ใน ที่มี อาโดย แลโทษเป็นมหาสำนัชชะชีพใหญ่เกิดขึ้น
 ใน เวลา หนึ่ง แล้ว ต่าง ทำตายอารมณ์ ที่ เห็น ว่า เป็น โทษ จน อาต
 อาโดยนั้น เสีย แล้ว โทษ ซึ่ง เป็น ชีพวิรากี จัสจางไป เร็วพถัน ตั้ง
 อาสัพพิศ ขบ คน แล สักว ครัง หนึ่ง แล้ว ก็ เดอชไปนอนเดี่ย บุญญา
 ที่ แลโทษ นั้น เล่า เพราะเป็น วิชชูปมะญาณ เปรียบ เหมือนสายฟ้าแลบ
 สว่าง แวบ หนึ่งแล้ว ก็ ตบไป เพราะณนั้น ว่า ถึง ความ ชั่ว ถ้าไม่มาเข้ายัว
 ชั่ว ชาก เซาซี ค่อยไปใน ทาง นั้น แล้ว ก็ไม่มีใคร บ่น ถึง ความชั่วเวียงนั้น

๘
 ต่อไป ๆ ว่า ถึง การ เบียดเบียน แผ่นดิน พระเจ้าอยู่หัว เอกทัตตรียามรินทร์
 มา เป็น แผ่นดิน เจ้าตากสิน นั้น ก็ เป็น การ ปราบตาภิเศก ถึง กระนั้น
 เจ้าตากสิน ก็ ได้ มี ความ เคารพยำ อ่อน น้อม แก่ เจ้านาย ใน พระวงษ์ เก่า
 ซึ่ง เป็น เจ้าฟ้า แด พระองค์ เจ้า ซึ่ง เป็น ผู้ หมองอยู่ ไม่ได้ เป็น สักครู่ แก่ ศอ
 แด ได้ รับ มา เียงไว้ ให้ คง ยศศักดิ์ เป็น เจ้าฟ้า แด พระองค์ เจ้า ก็ เมื่อ
 เบียดเบียน แผ่นดิน เจ้าตากสิน มา เป็น แผ่นดิน กับ พระบรมราชวงษ์ น เจ้านาย
 ผู้ หมองญาติ เจ้าตากสิน ซึ่ง เป็น ผู้ หมอง ไม่ได้ เป็น สักครู่ ก็ ได้ รับ
 พระราชทาน เงินเดือน แด เครื่องยศ คง อยู่ อย่าง เดิม จน สิ้นชีพ เหมือนกัน
 กับ เจ้าฟ้า แด พระองค์ เจ้า ใน พระวงษ์ กรุงเก่า อยู่ ดับมา จน ใน แผ่นดิน
 กับ พระบรม ราชวงษ์ น นั้น ก็ คง มี ศ เป็น เจ้าฟ้า แด พระองค์ เจ้า มี ได้
 ลดหย่อน ก็ การ เบียดเบียน แผ่นดิน สอง คราว นั้น เป็น เบียดเบียน ด้วย ปราบตา
 ภิเศก ใน ยุค ใหม่ ที่ ได้ มี ระแวง ก็ คือ ตั้ง ทำ ทาย เสีย ฤๅ ต้อง ลดหย่อนยศ
 เพื่อให้ สิ้น เสีย น หาม คือ ความ นบถ ของ ราษฎร ซึ่ง จะ มา เป็น เหตุ ให้ มี
 ความ ตก ตาม ไป ภายหน้า ก็ ใน ที่ เป็น หมอง แก่ ชรา ไม่ เป็น เหตุ ของ ความ
 ระแวง แด้ว (หมด ฌบับ เท่านั้น)

เรื่องการ ไส้ก้นตี แต้ก่อน

มี พระบรม ราช โองการ ดำรัส สั่ง ให้ จดหมาย เพิ่ม เต็ม เต่า ความ เก่า ๆ
 ด้วย เรื่อง ไส้ก้นตี ตาม ซึ่ง ได้ ทรง สืบสวน ได้ ตาม เจ้านาย เก่า ๆ ได้ ความ มานั้น
 โดย ขบวน ราชการ แผ่นดิน แต้ หดง มานั้น ว่า เมื่อ พระบาทสมเด็จพระพุทธ

ยอดฟ้าจุฬา ไทกย ได้เสด็จ เสด็จอภัยราชสมบัติในปีชาน จัตวาศก นั้น
 สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ เจ้าฟ้า ซึ่ง ยังไม่ได้ โสภนัต มีตามพระองค์
 คือ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าชาย พระองค์ น้อย ซึ่งภายหลังมาเป็นกรม
 พระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น เวลานั้น
 พระชนม์พรรษาได้ ๘ ขวบ พระองค์ หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิง
 พระองค์ ใหญ่ ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าแจ่ม กระจ่างฟ้า ภายหลัง เป็น
 เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพย์ เวลานั้นพระชนมายุครบ ๑๓ ปี พระองค์หนึ่ง
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงพระองค์น้อย ทรงพระนามว่าเจ้าฟ้าประภาวดี
 ซึ่งภายหลังมาได้เป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดี เวลานั้นพระชนมายุ ๖ ขวบ
 พระองค์หนึ่ง ในพระบวรราชวัง มี สมเด็จพระบรมวงษ์เธอ เจ้าฟ้าหญิง
 ครั้งนั้น จดหมาย ว่า สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าพุกกะทอง ซึ่ง
 ภายหลังมาได้เป็นกรมขุนศรีสุนทร เวลานั้นพระชนมายุ ๖ ขวบพระองค์หนึ่ง
 กับ มี สมเด็จพระสัมพันธวงษ์เธอเจ้าฟ้า ซึ่งครั้งนั้น จดหมาย ว่า สมเด็จพระ
 พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าชาย ใน สมเด็จพระเจ้า ฟีนางเธอ กรมพระ
 ศรีสุวารีทย์ ใน ปีนี้ ยังไม่ได้ โสภนัต ออก สอง พระองค์ คือเจ้าฟ้าจุ้ย
 ซึ่งภายหลังมาเป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี เวลานั้นพระชนมายุ ๑๓ ปี
 พระองค์ หนึ่ง เจ้าฟ้าเกิด ซึ่งภายหลังมาเป็น เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีกษ
 เวลานั้น พระชนมายุ ๘ ขวบ พระองค์ หนึ่ง รวม เจ้าฟ้าซึ่ง ยังไม่ได้ โสภนัต
 ในปีต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา ไทกยนั้น ๖ พระองค์ กับ
 ท่านผู้หนึ่งซึ่งจะออกนามไปไม่เป็นมงคล ครั้งนั้น โปรดเกล้าให้เป็นสมเด็จพระ
 พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า มี พระชนมายุ ๓ ขวบ องค์ หนึ่ง แต่ พระเจ้าลูกเธอ

ในพระสันนม เมื่อ ปี นั้น มี พระเจ้าตุ๊กเธอ พระองค์เจ้าชาย ล้าม พระองค์ แต่
 ไม่สู้ โปรด อยู่ สอง พระองค์ ชนมายุ เพียง ๔, ๕, ขอบ . อย่าให้ ออก
 พระนาม เลยไม่ สู้ เป็น มงคล ใน พระบวรราชวัง มีพระองค์เจ้าใน พระสันนม
 อยู่ ๓ แต่ จะ ออก พระนาม ไปไม่ สู้ เป็น มงคล เวदानันพระชนมายุเพียง ๓,
 ๔, ๕, ขอบ ยังเจ้าพระวงษ์เธอ ซึ่ง โปรดให้เป็นพระองค์เจ้ามี ออก ในกรม
 พระราชวังหลัง ๕ พระองค์ ใน กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์พระองค์หนึ่ง ใน
 กรม พระราช วังหลัง ๕ พระองค์ นั้น มี พระองค์ ใหญ่กว่า ทั้งปวง คือ
 พระองค์เจ้าปาน ซึ่งภายหลัง เป็น กรมหมื่น นราเทเวศร์ เวदानัน
 พระชนมายุครบ ๓๓ ปี พระองค์หนึ่ง คือ พระองค์เจ้าหญิงกระเจิมหนึ่ง คือ
 พระองค์เจ้าบัว ซึ่งภายหลังมา เป็น กรมหมื่น เรศร โยธ หนึ่ง คือ
 พระองค์ เจ้าฉิม ทาง ปาก เรียกว่า พระองค์เจ้าแดง ซึ่งภายหลังมา
 เป็น กรมหมื่น แด้ว เป็น กรมหลวงเดินบริรักษ์หนึ่ง ล้าม พระองค์ นั้น
 พระชนมายุ น้อย เป็น ลำดับ ลงมา กับ พระองค์เจ้า ซึ่งคง พระครุภา มาแต่
 เมือง นคร ราชดิมา มา ประสูติ ใน กรุงธนบุรี ในปีนั้น มี พระนามตาม
 ปาก คน เรียกว่า พระองค์เจ้า โคราช แต่ บาดหมายว่า พระองค์ เจ้า
 ประชุมวงษ์ หนึ่ง รวม เป็น ๕ พระองค์ พระองค์เจ้าใน กรมหมื่นนรินทร
 พิทักษ์นั้น คือพระองค์เจ้าฉิม ซึ่งภายหลังมาเป็นกรมหมื่นนรินทรเทพย์หนึ่ง
 หม่อมเจ้าใน เจ้าฟ้า ต่างกรม เวदानัน ยังมี อีกบ้าง คือ หม่อมเจ้าเดือน
 ใน ส้มเต๋จ พระวงษ์เธอ ซึ่ง ในเวदानัน เรียกว่า ส้มเต๋จ พระ เจ้า หาดานเธอ
 เจ้าฟ้ากรมหลวง ชัยเบศร์มตินทร หนึ่ง หม่อมเจ้าม่วงใน ส้มเต๋จพระวงษ์เธอ
 ซึ่ง เวदानัน เรียกว่า ส้มเต๋จ พระเจ้าหาดานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทร

รณเรศร ทรง หม่อมเจ้า ทั้งสอง น ครองน นชฌมายุ ก็ เพียง ๕,๖, ขอบ
 ตางปาก ตางมือ อาน แดเขียนว่า พระองค์เจ้าไป ก็มี บ้าง ยังหม่อมเจ้าหญิง
 ออก ๓ องค์ ใน ส้มเต๋จ พระวงษ์เธอกรงน น เรียกว่า ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอ
 เจ้าฟ้า กรมหลวงเทพหริรักษ์ คือ หม่อมเจ้าฉิม ๑ หม่อมเจ้า มาก ๑
 หม่อมเจ้า นม ๑ หม่อมเจ้าฉิม มีชฌมายุเพียง ๘ ขอบ หม่อมเจ้าทั้งสอง
 ก็ มี ชฌมายุ ตต เป็น ลำดับ ลงมา

รวม พระราชวงษานองษ์ ซึ่ง เป็น เจ้าฟ้า แด พระองค์เจ้าแท้ พระองค์
 เจ้า ซึ่ง โปรดให้ เป็น แด หม่อมเจ้า เป็น ๒๕ ยังไม่ได้ ไ้กันต์ ใน บิชา
 จัตุวาศก นั้น เท่านั้น

ปีนั้น ราช การ ต่าง ๆ มี มาก มาย พระ นคร แด พระราชวัง ก็ พัง คังใหม่
 เป็น ปี คั้น แฉ่น ดิน แด ส้มเต๋จ พระเจ้า ตุ๊กเธอ เจ้าฟ้าหญิง พระองค์
 ใหญ่ นั้น ทรง พระเจริญววยได้ ๑๓ ปี แดจ จะ รอช้าไป กว่า นั้น ไม่ได้
 จึง โปรด เกด้าให้ตั้ง พระราชพิธี ไ้กันต์เป็นการ น้อย ไม่ได้ แห่ แหนส้ม
 โภช เป็น การใหญ่ เต็ม ตาม ค้ารา เลย ไ้กันต์ ครัง นน เป็น ประชุมใน
 พระบรมราชวงษ นี ครันมา เมื่อปี มี โรง ฉศกศักราช ๑๑๕๖ มี การไ้กันต์
 ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย ใน ส้มเต๋จพระเจ้าพนางเธอ กรมพระศรี
 สู่ดารักษ์ ซึ่งภายหลังเป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีนั้นพระองค์หนึ่ง
 พระวงษ์เธอพระองค์เจ้าปานในกรมพระราชวังหลังพระองค์หนึ่ง สองพระองค์ น
 พระชฌมายุ ๑๕ การ ก็ เป็น แด สั้งเซปไม่ เป็น การใหญ่ ครันดอง มาเมื่อ
 ปีมีแสงสัปศั กศักราช ๑๑๕๗ ก็ ได้ มี การไ้กันต์ ส้มเต๋จพระเจ้าตุ๊กเธอ
 เจ้าฟ้าชาย พระองค์ น้อย ซึ่ง ภายหลัง มา เป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนาบุรุษ

แล้วย้ายมือเป็นกรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นั้น พระองค์ ทรง ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าเกิด ใน ส้มเต๋จพระเจ้าฟ้าง่างเธอ กรมพระศรี สัตถาภิบาล ซึ่ง ภายหลัง มา เป็น เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราธิราชที่ ๑๑ พระองค์ มี พระชนมายุ ๑๓ ปี ก็เป็น แต่ ส้มเต๋จ เหมือน กัน ครั้น ต่อ มา เมื่อ ปี รัตนโกสินทร์ ๑๓๕๓ ก็ได้ มี การ โสภณคดี ส้มเต๋จเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าประภาวดี ซึ่ง ภายหลัง มา เป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพยวดีนั้น ใน พระบรม มหาราชวัง แต่ ส้มเต๋จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ซึ่ง ครั้น นั้น บาด หมาย ว่า ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าพิศมัยทอง ซึ่ง ภายหลัง มา เป็น เจ้าฟ้ากรมขุนศรี สัตถาภิบาล ในพระบรมราชวัง การ ก็ เป็น แต่ ส้มเต๋จ ไม่ได้ ทำ การ ไหว้ เหมือน กัน ครั้นมา เมื่อ ปี รัตนโกสินทร์ ๑๓๕๓ ก็ได้ มี การ โสภณคดี ท่าน ที่ได้ เป็น ส้มเต๋จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้าใน ครั้น นั้น อีก ครั้น หนึ่ง ก็ เป็น แต่ การ ส้มเต๋จก็ใน เจ้าฟอก พระองค์เจ้า แด หม่อม เจ้าอื่น ๆ จาก เจ้าฟ้าบรมดา ที่ มี พระชนมายุครบ ๑๓ ครบ ๑๕ ก่อน แต่ ปี รัตนโกสินทร์ นั้น ก็ โสภณคดี ใน การ พระราชพิธี ส้มเต๋จ ฉะนั้น บาง โสภณคดี ใน รัช นั้น ๆ บาง ไม่ได้ มี การ ไหว้ถึง การ ทรง ผนวช นั้น ก็ มี แต่ เจ้าฟ้า แด พระองค์เจ้า ที่ โสภณคดี แล้ว ก็ ทรง ผนวช เป็น สามเณร ไม่ได้ มี การ ทรง ผนวช เป็น การ วิเศล อย่างเช่น มี ใน การ โสภณคดี เข้าพรรษา ทุก ปี นั้น มี แต่ เมื่อ ปี รัตนโกสินทร์ ๑๓๕๐ พระชนมายุ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้น นั้น เป็น ส้มเต๋จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศราธิราชที่ ๑๑ ครบ ๒๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระราชดำริ ว่าจะให้ ทรง ผนวช ถวาย พระ

ราช กุศต เพราะ ทรง เห็น ว่า ใน รดฺย ฝน ฝน ว่าง ราชการ ไม่มี ชาว ทักษิณ
 พม่า มา ครั้น นั้น สมเด็จ พระวงษ์เธอ ซึ่ง เรียก ว่า สมเด็จ พระเจ้าหลาน
 เธอ ๒ พระองค์ คือ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวีในสมเด็จ พระเจ้า พ
 นางเธอ กรมพระเทพสุชาวดี พระองค์ หนึ่ง เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์
 ใน สมเด็จ พระเจ้าพม่าเธอ กรม พระศรี สัตถารักษ์ พระองค์ หนึ่ง สอง
 พระองค์ นี้ ทรง พระเจริญ พระชนมายุ ๓๐ ปี แล้ว ด้วย หาได้ ทรง ผนวช
 เป็น ภิกษุไม่ ครั้น ทราบ ว่า พระบาทสมเด็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลกย์
 มี พระราชประสงค์ จะ โปรด ให้ สมเด็จ พระเจ้าลูกเธอ ทรง ผนวช การ เป็น
 โอกาส ก็ มี ศรัทธา กราบ ทูล ถวาย บังคม ภา จะ ทรง ผนวช ด้วย สมเด็จ
 พระเจ้า พม่า เธอ ทั้ง สอง พระองค์ ทรง ชื่น ชม ยินดี ยอม อนุญาต ด้วย
 พระบาท สมเด็จ พระพุทธ ยอด ฟ้า จุฬา โลกย์ จึง โปรด ให้ ทรง ผนวช พร้อม
 กัน เป็น สาม พระองค์ ด้วย กัน การ ทรง ผนวช ใน พระ อุโบสถ วัด พระศรี
 รัตน สาศดาราม ซึ่ง ใน เวลา นั้น เรียก ว่า วัด พระศรี สรรเพช ดาราม
 ครั้น นั้น เป็น ประชุม ก่อน กว่า ทั้ง ปวง ท่าน เสนา บดี ผู้ใหญ่ แด เจ้า
 พนักงาน ก็ ปกษา ใต้ ถาม หา ระบอบ แบบ แผน โบราณ ก็ จัดการ ไป ให้
 สมควร แก่ อย่าง ธรรมเนียม โบราณ ทั้ง เวลา สมโภช แด ทรง ผนวช
 ครั้น นั้น พร้อม กัน เห็น ว่า สมเด็จ พระเจ้า ลูกเธอ เจ้า ฟ้า เป็น ต่าง
 กรม ทรง ศักดินา ๕๐๐๐๐ สมเด็จ พระเจ้า หลาน เธอ เจ้า ฟ้า เป็น ต่าง กรม
 ทรง ศักดินา เพียง ๓๕๐๐๐ ก็ สมเด็จ พระเจ้า ลูกเธอ กิ่ง มี พระชนมายุ อ่อน
 กว่า สมเด็จ พระเจ้า หลานเธอ ก็ ไม่ควร จะ ให้ อยู่ เอง หลัง ควร จะ
 ยก เป็น นาค เอก ออก นำ จึง จะ ต้อง กับ เยี่ยง อย่าง ซึ่ง มี มา แด โบราณ

จึงให้พร้อมกันจัดการตั้งนั้น เมื่อวัน สัมโภช การ ก็ ส่งบ อยุ่ ครั้น มา
เมื่อ เวลา ทรง ผนวช เจ้าพนักงาน เขียว เสด็จ สัมเด็จพระเจ้า ลูกเธอให้
เสด็จเข้าไป ทรง ขอ บรรพชา ก่อน สัมเด็จพระเจ้า พิ นางเธอ กรม พระ
เทพยต์ สุดาวดี พระไทย มี ทฤนิมานะ มาก พระ วาจา ก็ มีก ร้าย
แรง เสด็จ อยู่ใน ฉาก โถง ที่ พระบาท สัมเด็จพระพุทธ ยอด พ้า จู พ้า โถกย
เสด็จ ประทับ อยุ่ เมื่อ ทอด พระเนตร ออก มา นอก ฉาก เห็น ตั้ง นั้น ก็
ทรง ชัก เคียง บ่น ด้วย พระ วาจา ต่าง ๆ เกิน ๆ ไป ตาม วิสัย พระบาท
สัมเด็จพระพุทธ ยอด พ้า จู พ้า โถกย ได้ ทรง สดับ ก็ รำคาญ พระราช ฤทัย
จึง มี พระราช โองการ คำว่า ชัก ตาม เสนาบดี แด เจ้าพนักงาน ออกไป ว่า
เหตุ ไฉน จึง มา จัด ผู้ นอง ให้ มา ออก มา ผู้ พ ดง น เด่า จึง เสนาบดี ผู้ ใหญ่
กราบ ทูล พระ กรุณา ว่า อย่าง ธรรมเนียม ไบราณ เคย ทำ เคย ประพฤติ มา อย่าง น
ซึ่ง จะ ให้ สัมเด็จพระเจ้า หาดานเธอ ทรง ผนวช ก่อน สัมเด็จพระเจ้า ลูก เธอ นั้น
เขียง อย่าง ไม่ มี กรม พระเทพยต์ สุดาวดี ได้ ทรง พัง ตั้ง นั้น ก็ ยิง ทรง
ชัก เคียง ก็ ทรง บ่น ต่าง ๆ มาก ไป พระบาท สัมเด็จพระพุทธ ยอด พ้า จู พ้า โถกย
ได้ ทรง สดับ ก็ ทรง พระ โทรม นึก จน ถึง มี น้ำ พระเนตร จึง มี พระราช
โองการ คำว่า ไป ว่า ถึง อย่าง ธรรมเนียม เก่า ไม่ มี ก็ ธรรมเนียม ไต
ที่ ท่าน ทัง หาดาย ว่า ดี ธรรมเนียม นั้น ให้ ยก เสีย เลิก อย่า ไร จึง เอา
ธรรมเนียม อย่าง ไพร ๆ มา ประพฤติ เกิด ให้ จัด ลำดับ ตาม อายุ เกิด
ใคร แก่ ให้ ไป นำ ใคร ช่อน ให้ ไป หลัง ฤ ตาม ลำดับ บรรพบุรุษ ที่ นับ
ตาม บุตร พ บุตร นอง นั้น เกิด เพราะ เรา เกิด มา เป็น ไพร ได้ มา เป็น เจ้า
เป็น นาย เมื่อ เวลา เป็น เป็น อง ปรดา ย อายุ แด้ว ด้วย เหตุ นั้น เมื่อ เวลา ทรง ขอ

นิสัย แต่ ทรง ผนวช เป็น ภิกษุ เจ้าพนักงาน ก็ จัด ส้มเตี๊ยะ พระเจ้าหลานเธอ
 สอง พระองค์ ให้ เป็น นาคเอก นาครอง ส้มเตี๊ยะ พระเจ้า ดุ๊กเธอ ต้อง ทรง
 ผนวช ต่อ ภายหลัง ตาม พระราช โองการ ดำรัส สั่ง การ ทรง ผนวช
 ครั้ง นั้น ก็ ยัง ไม่ได้ มี แห่ง แห่ง เป็น การ ใหญ่ แต่ ตั้งแต่ มี ขาน จัก วิชา คึก
 คึก ราช ๓๓๕๕ มา จน มี ขวด จัก วิชา คึก คึก ราช ๓๓๕๕ การ แห่ง แห่ง ดง สรง
 ไส้ กั้น แต่ ทรง ผนวช เป็น การ ใหญ่ ไม่ได้ มี เลย ทั้ง ใน พระบรมมหาราชวัง
 แด่ พระบวรราชวัง เพราะ ราชการ ต้อง ไป ทัก จับ คึก ทำ ส่ง กราม กับ อ้าย พม่า
 ฆ่า คึก คึก มาก มาก หลาย ครั้ง คิด พ้น กัน ไป ครั้น ถึง มี ฤดู เบญจ คึก คึก ราช ๓๓๕๕
 พระบาท ส้ม เตี๊ยะ พระพุทธยอดฟ้าจุฬา โดกยต์ เสวย ราช สัม บั กิ มา ถึง มี เป็น ที่ ๓๒
 แด้ว พระชนมายุ ได้ ๕๗ แด้ว กรม พระราชวัง พระชนมายุ ครบ ๕๐ ก็ จน
 ข้าราชการ ใหญ่ ใหญ่ น้อย ทั้ง ฝ่าย นำ ฝ่าย ใน ใน พระบรมมหาราชวัง แด
 พระบวรราชวัง เมื่อ เห็น ว่า พระบาท ส้ม เตี๊ยะ พระเจ้า อยู่ หัว ทั้ง สอง พระองค์ ทรง
 พระ เจริญ พระชนมายุ มาก แด้ว ก็ พากัน บ่น ว่า การ มงคล คือ ดง สรง ไส้ กั้น แต่
 ทรง ผนวช เป็น การ ใหญ่ โดย อย่าง ธรรมเนียม โบราณ เป็น แต่ ได้ พัง
 คน เก่า ๆ เด่า ขาน มา ว่า อย่าง นั้น อย่าง นี้ มี ครั้ง ครั้ง อยุ่ ททยา เก่า
 แต่ ใน กาด บัดนี้ ยัง หา ได้ มี ไม่ คน เป็น อัน มาก ไม่ มี ใคร ได้ เห็น คือก
 ถ้า ไม่ ให้ มี ขน บัดนี้ เป็น เขียง อย่าง นาน ไป ภายหน้า ผู้ ที่ ได้ เห็น ก็ จะ ไม่ มี
 เมื่อ พระเจ้า แผ่นดิน มี พระราช ประสงค์ จะ ให้ มี ขน จะ หา ผู้ ข่ง เป็น ที่
 ได้ ถาม แด แนะ นำ ให้ จัด การ ให้ ถูก ต้อง อย่าง ธรรมเนียม โบราณ ก็ จะ ไม่ มี
 ก็ บัดนี้ เจ้า ฟา พน ทวด เคย ดง สรง ไส้ กั้น แต่ ด้วย พระองค์ แด เคย เห็น การ งาน
 มาก มาก ก็ ยัง ทรง พระชนม์ อยู่ ผู้ ใหญ่ ฝ่าย นำ ฝ่าย ใน ที่ เป็น ผู้

ได้เคยเห็นเคยรู้เข้าใจอย่างธรรมเนียมก็ยังมีอยู่มาก ถ้าหากว่า
จะได้ให้มีการแห่งสงฆ์โสภณที่ถาวรณวชน ปกษาหาญเจ้าฟ้าพันทนต์
แต่ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ที่เคยพบเคยเห็นเข้าใจขนบธรรมเนียม
ช่วยแนะนำจัดการทั้งปวง ให้ถูกต้องอย่างธรรมเนียมโบราณ ให้
เป็นมงคลการ อุทาหรณ์แบบอย่างอันไว้ได้ จะงามดีสมควรแก่พระบารมี
นักหนา ได้เสด็จปราบดาภิเษกเถลิงถวัลยราชสมบัติ ครอบครองไพร่ฟ้า
อาณาประชาราษฎร์มานานแล้ว มีพระเตชานุภาพแผ่ไปในนานา
ประเทศทั่วทิศ การสงฆ์โสภณที่ถาวรณวชน เป็น การมงคลกิจ
สำหรับประดับพระบารมี ก็ถ้าไม่ได้มีในครั้งนั้น ให้เป็นที่เด่าฤา
รบือไปในภายหน้าได้แล้ว ก็ดูไม่สมควรเลย ความที่ข้าราชการ
บัน ปกษากันตั้งน ทราบถึงพระกรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทั้งสองพระองค์ ในมีนั้นพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงนุมา ซึ่ง
ประสูติใน มีเถาะเบญจศกศักราช ๓๑๕๕ ถึง มีนั้น นับพระชนม์พรรษา
ว่า ๑๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ มีพระราชโองการ
สั่งให้ ตั้งการพระราชพิธีโสภณ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ โดยอย่างสังเขป
พระองค์เจ้าแตงพระองค์ ทตาหนัก ครั้นได้เวลาแล้วก็เปนม้าขาวดวงเสี้ยว
เสด็จออกมาให้ ทรงฟัง สวดพระพุทธมนต์ แด่โสภณที่ถาวรณวชน ที่พระที่นั่ง
ไพศาลทักษิณ เท่านั้น ไม่ได้มีแห่ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์อื่น นอก
จาก พระองค์เจ้าหญิงนุมานั้น ก็มีแต่ที่ทรงพระเยาว์ลงไป ยังไม่ถึง
กำหนดที่ควรจะโสภณได้ ในมีนั้น ฝ่ายในพระบวรราชวัง มีพระองค์เจ้า

ที่ไปรตปราน ^{๓๓} ทิมชันษาครบ ถึง กำหนดจะไต่กัณฑ์ ได้ น้อยอยู่ สององค์
 อย่าให้ออก นาม เดยไม่ เปน มงคล ^{๕๕} ครั้น นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 กรมพระราชวัง ^{๕๕} จึงเสด็จลงมา กราบทูล ขอ พระบรมราชโองการฯ แต่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ให้ ไปรตเถิด ๆ ให้เห็น
 ต้อง ตาม แบบโบราณ ตามความประสงค์ ของ ข้าราชการ ที่ว่า แด่นั้น
 พระบาทสมเด็จพระพุทธ ยอดฟ้า จุฬา โลกย์ ก็ ทรง พระกรุณา ไปรต
 ให้ กรมพระราชวัง ทรง ทำตาม พระราชประสงค์ ^{๕๕} ครั้น นั้น พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้า อยู่หัว กรมพระราชวัง จึงได้เชิญเสด็จเจ้าฟ้าพินทวดีขึ้นไปไต่กัณฑ์
 แด้ว มี พระราชบัณฑิต ทูลรับสั่ง ให้ เจ้าฟ้าพินทวดี ทรง แนะนำเสด็จเครื่อง
 แต่ง พระองค์เจ้า แด เครื่อง แต่ง นางเชษฐมยุรฉัตร นางเชษฐคอกบัว
 นางเชษฐ พระแสง นางเชษฐพิศ เชษฐเครื่อง นางสระ แดการอื่น ๆ
 แด ขบวร เติน ทั้ง ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ครั้น การ น้อยใหญ่ สำเร็จแล้ว จึงได้
 มี การ ไต่กัณฑ์ ใหญ่ในพระบรมราชวังครั้งนั้นเปน ประชุม พระองค์เจ้าในพระ
 บวรราชวัง สอง พระองค์ หม่อมเจ้าเดือนในเจ้าฟ้ากรมหลวงธวัชบริรักษ์
 ไปรตให้ ไป สัมทบ ไต่กัณฑ์ด้วย อีก องค์ หนึ่ง เปน สาม เมื่อวัน สัม โภช
 พระองค์เจ้าใน พระบรมราชวัง องค์ หนึ่ง ^{๕๕} ซึ่งเป็น เบื้อง หน้า ทรงเครื่อง กัน
 อีก องค์ หนึ่ง กับ หม่อมเจ้าเดือน ทรง แด ขญา เตินหนไม้จักร ^{๕๕} เจ้าจอม
 อยู่งานใน พระบรมราชวัง เปน นางเชษฐมยุรฉัตร เชษฐ คอกบัว หม่อม
 ราชวงษ์ เชษฐ พระแสง แดเจ้าจอม อยู่งาน บ้าง หม่อมราชวงษ์บางเชษฐพิศ
 เชษฐเครื่อง ^{๕๕} แดมีนางสระเจ้าจอมอยู่งานหมู่ หนึ่ง ^{๕๕} แด้วมีนางสระ
 เสดยสักเกณท์มาแต่ภรรยาขุนนางหมู่ หนึ่ง ^{๕๕} นางเชษฐมยุรฉัตรครั้งนั้น คือ

เจ้าจอมมารดาคน
เป็น ประทุม ราช (หม่อมบัวแทน)

สถานที่ซึ่งกรมพระราชวังสร้าง

๑ สถานที่ต่าง ๆ ซึ่ง พระเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ทรง สร้างไว้ ใน แผ่นดิน มี อยู่หลาย สิ่ง หลาย แห่ง คือได้ ทรง สร้าง
พระบวรราชวัง ทั้ง ฝั่ง ทั้ง ฝั่ง แต่ บ่อม พระจันทร์ ตั้ง มา จน ถึง บ่อม อีสานธร
ด้าน ตะวันออก กว้าง ๓๖๖ เมตร กว้าง ๓๖๖ เมตร ฝ่าย พระบวรราชวัง บ่อม
แต่ กำแพง พระ นคร ทั้ง ฝั่ง ประตูหน้าวัด มหาธาตุ ขึ้น ไป จน ถึง บ่อม
ยคนธร เริ่ม วัดบวรนิเวศ บ่อม ใน แนวกำแพง ส่วน พระบวรราชวัง นั้น
คือ บ่อม อีสานธร ท้าย ฝั่ง ซ้าย ได้ ๓ บ่อม พระจันทร์ ท้าย ฝั่ง ซ้าย เหนือ ๓ บ่อม
พระอาทิตย์ ๓ บ่อม พระมหาสุเมรุ ๓ กระจ บวน กระจ โฉม บ่อม แต่ เส้นมา ๖ หน้
ผิด กัน กับ บ่อม ทั้ง ฝั่ง ใน ส่วน พระบรมมหาราชวัง ประตูยอด ตาม ประตู
ประตู หน้า วัดมหาธาตุ ๓ ประตู ทำฉนวน ๓ ประตู เสา ชั้บ นั้น ๓ ยอด เป็น
หลังคามณฑปยอดปรากฏคล้ายกับประตูส่วนพระบวรราชวัง ใน ครั้ง นั้น ฝั่ง
พระองค์เจ้า ๕ ฝั่ง ศศกั้น ทำ พระราชทาน คือ หม่อมลักตอง ๓ อยู่ ซ้าย ได้
หม่อมอินทบัค ๓ ถัด ขึ้น ไป พระองค์เจ้าข้าง ๓ กรมหมื่นเส็นเทพย์ ๓
๓ ฝั่ง เหนือ น มีแต่กำแพงล้อมแต่คน คำหนัก เป็น ฝากระดาน มุงกระเบื้องทอง
๕ ฝั่ง ฝั่ง กลอง เหนือ พระบวรราชวัง ซ้าย ได้ เป็น โรงไหม ฝั่ง ซ้าย เหนือ
ส่วน ตะวันออก เป็น บ้าน ราษฎร ส่วน ตะวันตก เป็น ฝั่ง หม่อมเจ้าป่าเรอภูธร
ภายหลัง เดือน เป็น กรมขุนสุนทรภูเบศร์ ฝั่ง นี้ กำแพง ล้อม รอบ มี ศึก

หตั้ง หนึ่ง ถัด หนึ่ง ไปริม กำแพง มี บ้าน ขุนนาง ผู้ใหญ่ เป็น แลว หนึ่ง ไป
 & บ้าน มี คอกใหญ่ บ้าน ๓ หลัง หตั้ง มี กำแพง ล้อม เป็น บ้าน พระยา
 มณฑลเขยราบ ๓ บ้าน พระยากระต่าโหม ๓ บ้าน พระยาจำแค้นยากร ๓ บ้าน
 พระยาไตรยโกษา ๓ แลว จึง ถึง วัง กรมหลวงจักรเจษฎา มี แลว กำแพง
 รอบ เล้า มุม เป็น เล้า เม็ด เป็น พระราชวัง เดิม แลว บ้านพระยาไตรย
 โกษา เรียกว่า พระยาไตรยบ้า อีก บ้าน หนึ่ง มี คอก หตั้ง หนึ่ง กำแพง
 รอบ อยู่ ที่ เป็น วัดเทพธิดาราม ใน ฝั่ง ศวันศก โรง เรือ ตั้งแต่ วัดตุสิดา
 ราม หนึ่ง ไป จนถึง คดของ บางยี่ขัน ทำ ถวายใน พระบรม มหาราชวัง
 บ้าง ทำ เป็น ส่วนใน พระบวรราชวัง บ้าง กับ คพาน ช้าง ช้าง คดของ โรง
 โหม ๓ คพานตรงข้ามคดของ ที่มุม วัง ออกเหนือ ๓ เป็น คพานไม้ มี ลูกกรง
 ช้าง ที่ไป วัด มุณคีรี แห่ง ๓ เหมือน กับ บ้าน เจ้านาย ช้าง โน แล เจ้าจอม ช้าง
 โน บ้าง บ้าน รั้ว แยก เมือง เชียงใหม่ อยู่ ริม ฝั่ง น้ำเหนือ ปาก คดของ
 โรงโหม หนึ่ง ไป เรียกว่า บ้าน หลวง ของ เจ้าฟ้าพิศุทธทอง แลว บ้าน
 อื่น ๆ ที่เรียกว่า บ้านหลวง ทำ เป็น การไม้ มี เป็น อัน มาก ศาลาใน
 ท้อง ล่นาม หลวง ริม ประตู พระราชวัง ตรง มุม วัดพระมหาธาตุ ๓
 ศาลา คู่ ล่นอง ศาลา ริม ท้อง ล่นาม หลวง แลว ศาลา เชิงคพานกรง ๓ ศาลา
 & ศาลา หนึ่ง เติงย ลง ดิน ยก ฝั่ง ใน ประชาน เหมือน กัน ว่า ด้วย ของ
 บ้าน เป็น ของใน พระบวรราชวัง แผ่นดิน พระบาท ล่มเด็จ พระพุทธยอด
 ฟ้าจุฬาโลกย์ ทรง สร้างไว้ นี้ได้ เท่านี้ พระอาราม ที่ เป็น ของใน พระบวร
 ราชวัง แผ่นดิน นั้น ทรง สร้าง คือ วัดพระมหาธาตุ ๓ วัด ชนระสังคราม ๓
 วัดอุโบสถ วัดบางลำภูสังเวชวิสัยาราม สร้าง พระราชทาน นักช้อยาย

พระองค์เจ้ากัมโพชนคร แต่พระองค์เจ้าวงษ์กระษัตริย์ วัดส้มอแครง ๓
 วัดส้มอราย ๓ วัดส้มเกดยง ๓ ทั้งสามอาราม สร้าง ปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม ของ
 เก่า วัดเจ้าเพียงวัดหนึ่ง ทรงอุทิศถวายสมเด็จพระบรมชนกาธิบดี พระราชทาน
 นามชื่อวัดประทุมคงคา ๓ วัดครูวัดหนึ่ง ทรงช่วยสมเด็จพระพนรัตน์สร้าง ๓
 วัดสุวรรณคีรี ครอง ปาก คลอง คลังชั้น ซ้ำม เต็ม ชื่อ วัดตงเหล็ก ๓ วัด
 สุวรรณดาราม กรุงเก่า ๓ หอ พระมณเฑียรธรรม ใน วัดพระศรีรัตนศาสดา
 ราม มา ช่วย สมทบ ทำ แห่ง หนึ่ง พินหารกต วัดพระเชตุพน มา ช่วย สมทบ
 ทำ อีก แห่ง หนึ่ง เครื่อง ไม้ ไม้ วัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย คือ เมรุ แต่
 สาม สร้าง หอสวดหอทั้งทาน โรง โขน โรงหุ่นรธา แต่พับพลา โรงครัวพร้อม
 ทุก อย่าง ทำ ถวาย เปน ของ พระบรมมหาราชวัง อีก ตำบล หนึ่ง คือ
 เครื่อง วัด เปน ของ ใน พระบรมราชวัง ทรง สร้าง ขึ้นไว้ นี้ก็ได้ เหนือ จะ
 พรรณาไปให้ ถ้วน ถึ กว่า นี้ ว่า นั้น อย่าง นั้น อย่าง นี้ ตาม ที่ ได้ เคย เห็น ได้
 จำไว้ ได้ ก็ จะ ว่า ถูก โดย มาก จะ มิ ต่ เล็ก น้อย ที่ ต่าง แคลง
 หลง ดิม แต่ ไม่ เห็น ไม่ รู้ ถนัด ครั้น จะ พรรณา ไป ก็ ยืด ยาว นึก จะ เล่า
 แต่ การ ที่ ได้ ฟัง เปน เรื่อง มา คำ ขำ ราชการ ใน พระบรมราชวัง แผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แต่ มี คำ เล่า ถูก ต้อง ร่วมกัน เปน
 หตายปาก ว่า เมื่อครั้งกรม พระราชวัง พระองค์ นั้น ทรง พระ ประชวรหนัก
 อยู่ นั้น จวน จะ สวรรคต มี รับ สั่ง ว่า พระที่นั่ง นั้น ได้ ทรง สร้างไว้ โต
 ใหญ่ มาก มาย เปน ของ ประณีต บัญจง ทรง พระ ประชวร นาน ไม่ได้
 ทอด พระเนตร เห็น รอบ คอบ จะ ใคร่ ทอด พระเนตร ให้ สบาย พระราชหฤทัย
 จึง ให้ เชิญ เสด็จ ขึ้น พระเสด็จ บันทม ฟัง พระเชนย แล้ว เชิญ เสด็จ ไป

รอบ พระที่นั่ง ก็ เมื่อ เสด็จไป นั้น ตาม คน ก็ เต่า ก็น่า ว่า ทรง บ่น ว่า
 ของ นี้อุสาห ทำ ด้วย ความ คิด แด เว็ว แรง เปน นึกหนา หวัง ว่า จะ ได้ อยู่
 ชม ให้ สบาย นาน ๆ ก็ ครัง นี้ จะ ไม่ ได้ อยู่ แล้ว จะ ได้ เห็น ครัง นี้ เปน
 ที่ สุด ค่อ นี้ ไป ก็ จะ เปน ของ ท่าน ผู้ อื่น ผู้ ที่ เค้า แต้ สิงเฮป ท่าน ก็ มี
 ตาง ปาก เค้า เกิน ไป กว่า นี้ ว่า รับ สิง บ่น ว่า ของ โหญ่ ของ โค ตี ของ กู สร้าง
 ใคร ไม่ ได้ ช่วย เข้า หุ่น อด หนุน ให้ แรง กู สร้าง ชน ด้วย ทำ สิง เข้า เจ้า บ่าว
 นาย ของ กูเอง นาน ไป ใคร ที่ มี ไร่ ตก กู ต้ามา เปน เจ้า ของ เข้า ครอบครอง
 ขอ ผี ตาง เทวดา จง บันตาน อย่า ให้ มี ความ สุข แล้ว ก็ ทรง แข่ง ลำบ ลำบาน
 ไป ตาง ๆ ตาม พระไทย ที่ ไทรมนั้ ปาก เค้า ดัง นี้ ก็ มี เปน อัน มาก
 ได้ พัง มา ก็ แด เมื่อ พระบาท ส้ม เต็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรง
 พระมหากรุณา โปรด ตั้ง พระบาท ส้ม เต็จ พระพุทธเลิศหล้านภาไลย
 เปน กรม พระราชวัง คุณ เลือ กราบ ทูล พระบาท ส้ม เต็จ พระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกย์ ว่า พระ บอรรราชวัง ว่าง ไม่ มี เจ้า ของ ทรง ไทรม ยับเยิน ไป
 เย้า เรือน ช้าง ไน ก็ ว่าง เปล่่า มาก ขอ พระราชทาน ให้ เชิญ เสด็จ กรม พระ
 ราชวัง พระองค์ ใหม่ ขึ้น ไป ทรง ครอบครอง พระบอรรราชวัง จึง จะ ส้ม คอ
 พระบาท ส้ม เต็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ มี พระราช โองการ ดำรัส ว่า ไป
 อยู่ บ้าน ช่อ ง ของ เขา ทำไม เขา รัก แต้ ถูก เค้ก ของ เขา เขา แข่ง เขา ชัก
 ได้ เปน นึก เปน หนา แด นี้ รับ สิง ว่า พระองค์ ก็ ทรง พระชรามาก อยู่ แล้ว
 กรม พระราชวัง พระองค์ ใหม่ อย่า ต้อง เสด็จ ไป พระบอรรราชวัง เก้า เดย คอย
 เสด็จ อยู่ พระบรมมหาราชวัง น ท เดย เด็ด อย่า ต้อง ประตัก ประเท็ด
 ยัก แล้ว ย้าย เก้า เดย เมื่อ ครัง แฉ่น คน พระบาท ส้ม เต็จ พระนั่ง เก้า เจ้า อยู่ หัก

ทรงพระราชศรัทธา สร้างขึ้น แต่ ปฏิสังขรณ์ พระอารามต่าง ๆ เป็นอันมาก สมเด็จพระสังฆราช แต่ พระราชาคณะ ถวายพระพร ขอให้ทรงปฏิสังขรณ์ วัดพระมหาธาตุ ให้ใหญ่โตงามดี เป็นคู่กับวัดพระเชตุพน เพราะวัดพระมหาธาตุ เป็นที่ อยู่ สมเด็จพระสังฆราช เป็นที่ไปมา ของ พระสงฆ์ ทุก ประเทศ ทวีตศั จึง รับสั่ง ว่า จะไปทำ ก็ ยาก ได้ ยิน ว่า เจ้าของ ท่าน แข่ง ชัก สำนานไว้ ภายหลังพระสงฆ์ ถวายพระพร ช้อน ดอน เมือง ๆ ค่อยไป จึง รับสั่งว่า ชง เจ้าคุณ ทังปวง เห็น ว่า วัดพระมหาธาตุ เป็น วัด โทถ์ พระราชวัง ควรจะให้ ปฏิสังขรณ์ ให้ งาม ดูนึก ชอบอยู่ แล้ว ไม่ควร จะ ตะ ทังไว้ ให้ ยับเยิน แต่ ทรง ว่า คานนิก ด้วย จะ ย้าย จะ ยัก ตาม พระราชหฤทัย ก็ ไม่ได้ กรมพระราชวังที่เป็นเจ้าของนั้น ท่าน ทรงมานะทฤฐีมาก ท่าน จะ ทรง ทำ อะไร ก็ ทำให้ ผิด ๆ จากของ ท่าน ผู้อื่น แล้วท่านก็ แข่ง ชัก สำนานไว้ต่าง ๆ จะเยื้องยัก อย่างของ ท่านก็ไม่ได้ รังเกียจ นึก กับ ของ โน ช้างวังนำ แผ่นดิน ก่อน ถ้า เจ้าคุณ ทังปวง จะ ให้ ทำ ให้ ได้ ก็ ขอ ทูเตลาไว้ช้า ๆ ค่อย แก่ ชรา จน ตาย แล้ว จึง จะ ตก กระได พดอย โจน ไป ทำ ถวาย พระราชปฏิญาณตงน ได้ ยินมาเมือง ๆ ครั้ง มา ภายหลัง พระชนมายุ ครอบ ๖๐ แล้ว จึง ให้ ไป จับการวัดพระมหาธาตุ วัดชนะสงคราม แต่ชอนพระยาสังฆคิจารี ให้ปฏิสังขรณ์วัดประทุมคงคา แต่ คำที่ ว่า ทรง แข่งชัก สำนาน ด้วย การ วัด นั้น กรมขุนนเรนทรพิทักษ์นั้นว่า ความไม่จริง เลยไม่มี เลย ไม่ได้ ทรง แข่งชัก อะไร เลย ด้วย การ วัด แต่ ที่ วัด พระมหาธาตุ นั้น เดิมสร้าง พระมหา ปราสาท ในพระบรมราชวัง มี ชายผู้ร้าย สอง คน เข้าไป แอบ จะ ทำร้าย พระองค์ เกิด จับกุมกัน ขึ้น

ข้า พ้น ก้น ตาย ลง ใน ที่ นั้น ^๕ จึง ทรง พระราชดำริ หว่า ^๕ จึง จันทเกษม
 พระบวรราชวัง ทรงแก้ห้ามมีปราสาทไม้ ^๕ มาสร้างปราสาทขึ้นในพระบวร
 ราชวัง กรุงเทพฯ ^๕ น ^๕ จะเกิน วาสนาไป กระมัง จึง มีเหตุ ^๕ จึงได้ ให้ รือ
 พระมหาปราสาท นั้น ^๕ มาทำ เป็น พระมณฑป ที่ วัด พระมหาธาตุ ^๕ ภายหลัง
 มา มี ล้อมเนินรูปหนึ่ง จุด ดอก ไม้ นกบิน ตอมนกบิน ^๕ ๆ ขึ้นไป ไหม้ คิสรังกา
 ที่ ค้าง อยู่ บน หลังคา พระมณฑป ^๕ เกิดเพลิงไหม้ พระอุโบสถ พระวิหาร
 เสียสิ้น ^๕ ครึ่งนั้น ได้ ยินว่า ทรง ชาติ เคือง ล้มเค็จ พระสังฆราชมาก ^๕ จน
 รับสั่ง เรียก ว่า ค่ำ ตุก ^๕ แล้วจึง ทำ พระมณฑป พระอุโบสถ พระวิหาร
 วัด พระมหาธาตุใหม่ ^๕ ให้ เป็น แค หลังคา ชั้น เดียว ^๕ ไม้มีมุขทรอกแทรก
 เป็น ที่ กา จะ อาได้ ทำรัง ^๕ การ ยัง ค้าง อยู่ หาเสร็จไม่ ^๕ เมื่อ ทรง พระ
 ประชวรหนัก ^๕ ให้ เชิญ เสด็จ ขึ้น พระเสด็จ เสด็จ ออกมาวัดพระมหาธาตุ
 รับสั่ง ว่า จะ นมัสการ ๓ พระพุทธรูป ^๕ ครั้น เสด็จ มาถึง นำพระประธาน
 ใน พระอุโบสถ ^๕ มี พระมณฑป ดำรัส เรียก พระแสง ว่า จะ ทรงจบพระหัตถ์
 อุทิศ ถวาย ให้ ทำ เป็น ราวเทียร ^๕ ครั้น พนักงาน ถวายพระแสงเข้าไป ทรง
 เรียก เทียร มาจุดเรียงเรียงคตเขาที่พระแสงทำเป็นพุทธรูปอยู่ ๑ หนึ่ง ^๕ แล้ว
 ทรงพระปรารภจะเอาพระแสงแทงพระองค์ถวายพระ ^๕ ครึ่งนั้นหม่อมตำตวน
 เข้า ปล้ำปลุก แย่ง ซึ่ง พระแสง ไป เสีย จาก พระหัตถ์ ^๕ ทรง พระ ไทรมนัส
 ทอด พระองค์ ลง ทรง พระกรรแสง ^๕ ต่ำ แข่ง หม่อมตำตวน ต่าง ๆ ^๕ เจ้านาย
 เหล่า นั้น ก็ ภา กั้น เข้า ปล้ำปลุก เชิญ เสด็จ ขึ้น ทรง พระเสด็จ ^๕ แล้วเชิญ
 เสด็จ กลับ เข้า พระบวรราชวัง ^๕ เมื่อ เสด็จ มากทาง ทาง ก็ ภิรวจรต ทรง
 ชาติเคือง พระองค์เจ้า เหล่า นั้น ต่าง ๆ ว่า พา กั้น คุมเหง ท่าน ^๕ ได้ ยิน แต่ ว่า

เป็น การ ดู นู ๆ อยู่ ดงนี้ แต่ ว่า ถึง ผู้ ท ไป กรอบ ครอง เป็น เจ้า ของ ท่าน บำ รุง
 ของ ที่ กรม พระ ราชา วั ง พระ องค์ นั้น ทรง สร้าง แล้ ว ไม่ มี ความ เจริญ มี ก
 เป็น ไป ต่าง ๆ นั้น ก็ เห็น เหมือน จะ เป็น จริ ง อยู่ โดย มาก แต่ แล้ คง ว่า
 จะ เป็น เพราะ ไป รือ ไป แร้ง ไป แย้ง ไป เยื่อ ของ ท่าน นั้น กระ มัง ผู้ ที่ ไม่ รือ
 แร้ง แย้ง เยื่อ ก็ เห็น อยู่ ย้ง ยืน คง ทน อยู่ ทั้ง ชา ว วั ด ชา ว บ้าน ว่า กิ่ง เรือ ง
 รือ แร้ง นั้น อัง นำ ทัง ล้าม พระ องค์ ชง ไป อยู่ ที่ หตัง ก็ รือ ของ ท่าน
 ทุก องค์ เป็น แล้ มาก บ้าง น้อย บ้าง กรม พระ ราชา วั ง ใน แผ่น ดิน พระ บาท
 ล้ม เดี้ เจ พระ พุ ทธ เดิ ก์ หตัง ภา โดย เลี้ ตัง ชน ไป อยู่ แล้ ว ก็ รือ เขา ไกร ตาศ์
 แล้ พระ มณฑ พ บน ยอด เขา ไกร ตาศ์ ที่ เป็น ที่ สำหรับ พธ ไส่ กนิต นัน เดี ย
 แล้ รือ ปราสาท ของ ที่ ท้อง พระ โรง ช้าง ใน เป็น ที่ ทรง พระ ภัก ทร เดี ย อนึ่ง ปรา
 สาท ปรา ง ห้า ยอด บน พระ ที่ นัง พุ ท ไช ล์ วั รร ย สำหรับ รอง พระ พุ ทธ สี่ หิง ก์
 แล้ พระ พุ ทธ รูป อื่น ๆ เมื่อ เวลา พระ ราชา วั ง ว่าง เกร ง ไจ ร ผู้ ร้าย พระ พุ ทธ สี่ หิง ก์
 แล้ พระ พุ ทธ รูป อื่น เชี ย มา ได้ ใน วั ด พระ ศั รร วั ต น ส้า ค์ ตา ราม แล้ ว ย้ง เลี้ ย
 แล้ พระ มณฑ พ ปรา ง ห้า ยอด อยู่ เป ล้า ทรง เห็น ว่า กิด ขวาง อยู่ ต้า วั ส
 ล้ง ให้ ยก ปรา ง ห้า ยอด ไป เดี ย จาก พระ ที่ นัง พุ ท ไช ล์ วั รร ย ทำ ที่ นัน ให้ เป็น
 ที่ ตั้ง พระ ที่ นัง เสี ว ทร นิต วั สำหรับ เป็น ที่ พระ ล้ง ษั เท ศ์ นา แล้ เสี ด์ จอ ออก แช ก เมือง
 แล้ เดี ยง พระ ล้ง ษั วั น พระ แล้ มี พระ ราชา พธ ทร ศ์ ตา รท ไส่ กนิต ที่ นัน หา ได้
 เป็น ที่ ตั้ง พระ พุ ทธ รูป เหมือน อย่าง แล้ ก่อน ไม่ แล้ รือ กุญ หตัง วั เป็น ที่ จำ ค์ ต ภา ว นา
 ไป ปลุก วั ด เสี ย หตัง วั ใน จัง หวั ด วั ง ที่ ทรง พระ ราชา วั ท ศ์ ได้ เป็น วั ด หตัง วั
 ที่ จำ ค์ ต ภา ว นา รือ กุญ หตัง วั แล้ ว ทำ ล้ง วั เป็น ที่ เดี ยง กระ ตาย มี

พระคำหนักน้อยเป็น ที่ประทับแรม อยู่ใน ภายใน เขตที่ เป็นวัด หลวงซี้ แล้ว
 รอกพานข้ามสระทั้ง ๔ ทิศ ซึ่งทำไว้แต่ก่อนเป็นของ ตี๋ มี พนักเป็นตาย สลัก
 บัด ทอง ออก เสีย ทำ แค่ คพานไม้ เดว ๆ มี กระตาน สอง แผ่น พาด พอ เดินได้
 ภายหลังก็ให้ รือพระระเบียงรอบ พระวิมานหอพระ โห่ใหญ่พระระ เบียงนั้น ฝาข้าง
 ในเขียนเป็นเรื่องพระปฐมสมโพธิแฉ่เรื่องรามเกียรติ์ งานนักหนา ข้างนอก
 มีตายประกอบบิตทองประดับ กระเจก แฉ่เต้าแฉ่ หูข้าง พนักข้าง ในตัวนตาย
 สลัก บัดทองประดับ กระเจก เครื่องที่ทรง พระราชอุทิศเป็น พุทธบูชา รือแฉ่
 แฉ่เสียหมด จนเอาฝาไปถวายเป็น ฝา โรงธรรมวัดชนะสงคราม ยังก
 เหลือ อยู่ แค่ พระวิมาน ถดาง เป็น หอ พระ หลังกา มุง ตึบๆ ฝา กระตาน ข้าง
 นอก ประกอบ เป็น ตาย ทรง เข้าบิตนที่ บัดทองประดับ กระเจก ข้าง ใน เขียน
 ตาย รด หน้า แต่ มี ราชวัตรฉัตร เบญจรงค์ เป็น เครื่องไม้ สลัก จำहतัก
 เป็น เครื่อง บัดทองประดับ กระเจก ทั้ง ส่น ภายหลัง ก็ให้ รือ พระวิมาน
 แฉ่ ฉัตร ราชวัตร นั้น เสีย เข็ญ พระพุทธรูป มาไว้ วัดพระมหาธาตุ ที่ นั้น
 ก็ ทำส่น ปลูก ต้นไม้ แต่ ปลูก โรง ปลูกศาลา เป็น ที่ เตยง นก ส่นนภ
 ชุมนุม คน ชน นก ถม ส่นส่นหนึ่งให้ เปน หาดให้ แค่ไซ้ ทำการ ครัง
 นั้นไม่มีคิดกถัวบาปกถัวจ้งไร แต่ เกรงใจ เจ้านาย แฉ่ ข้าราชการใน ท่าน เจ้า
 ของ เก้า เขา จระ นินทา เตย เขาก็ ยัง อยู่ด้วย กัน เปน อัน มาก ครัง
 นั้น ปาก คน บ่น นึก ด้วย การ เรื่อง นี ชุม ชุม ชู ชู ไป ทั้ง จ้งหลวง จ้งนำ แต่
 ข้าราชการ จ้งนำ เก้า ที่ อยู่ นอก พระราชจ้งแล้ว เขา ก็ ยัง พา กัน บ่น แต่ข้าง
 ด้าน เหนือ แค่ เตมีมี เขาก่อไว้ แต่ บน ยอดเขา มี ศาล พระภูมิใหญ่ เปน หอ
 แก้ว สำหรับ พระราชจ้ง มี กำแพง แก้ว ส่นม จ้งนำ ครัง นั้น ก็ไป รือ

กำแพงแก้ว เสีย แล้วปลูกโรง ละคร ดง ทลาย เขา ศาสตร์พระภูมิ เข้าไป
 จนชาย ศา โรง ละคร จน ศาสตร์พระภูมิ กรมพระราชวัง พระองค์ นั้น แรก
 เสด็จไป ข้าราชการ ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ก็ คิด การ ตลอด พระเศวต พระคุณ
 จงจัดให้ ม เมีย เจ้า พา ให้ ส้มควร แก่ พระเกียรติยศ ครั้น เจ้าพานั้น
 ขึ้น พระชนม์ เสีย จึง พา กับ กิต ชัก โยง พระองค์ เจ้าดวงจันทร์ พระ
 องค์เจ้าดาราทอง พระองค์เจ้าสุทธดาธิบดี ให้ ทำ ราชการ ด้วย หวัง ว่า จะ
 ให้ พ้น จาก การ ที่ ว่า มี ไข้ เจ้าของ วัง เข้าไป ตั้ง ครอบ ครัว อยู่ แต่ การ
 ประสงค์ นั้น ก็ ไม่ สำเร็จ ตลอดไป เพราะ เจ้าจอม มารตามอง เข้าไป คิด
 ขวาง คัด ง่าย กระเด็น ไป ขึ้น ครั้น เมื่อ กรมพระราชวัง พระองค์ นั้น ต้อง
 พระชนม์ ไป แล้ว ยาย คุณ ยาย อ่อน สอง ท่าน ก็ เป็น ผู้ใหญ่ รักษา วัง มา
 ได้ นาน จน ถึง แผ่นดิน พระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ เมื่อ
 ได้ เสด็จ เสด็จ ถวายราชสมบัติ แล้ว ทรง พระราชดำริ เห็น ว่า พระบวร
 ราชวัง วัง เป้า อยู่ ไม่ มี ประโยชน์ กรมหมื่นศักดิ์พลเดช มีความ ชอบ
 มาก เป็น พระสามี ของ พระองค์ เจ้าดาราทอง ถ้า โปรด ให้ เป็น กรมพระ
 ราชวัง เสด็จ ไป อยู่ พระบวรราชวัง เห็นจะ ทรงพระโสมนัส ยิน ดี ไม่ รังเกียจ
 พระไทย ทรง พระราชดำริ แล้ว จึง ได้ ทรง ตั้ง ให้ เป็น กรมพระราชวัง
 โปรด ให้ เสด็จ ขึ้น ไป เสด็จ พระราช มณเฑียร ใน พระบวรราชวัง ครั้ง นั้น
 ก็ คิด พท์ แรก พัง คุก ใน พวง พ้อง ของ พระองค์ เจ้าดาราทอง ก็ เล่า ๆ กัน ว่า
 จะไป ภู การ เก่า ครั้ง พระบวรราชวัง แผ่นดิน พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ให้ ขึ้น
 ขึ้น เมื่อ แรก เสด็จ ขึ้น ไป ไม่ ตั้ง พระที่นั่ง เสด็จ ครบ บน พระที่นั่งพุทไธ
 สวรรค์ ด้วย ทรง เห็น ว่า ที่ นั้น มี เรื่อง พระปฐมสมโพธิ มี พระพุทธรูป

เขียน ราย อยู่ โดย รอบ จึง มา เปิด พระ ที่นั่ง สีว โมกขพิมาน ที่เรียกว่า
 พระที่นั่งทรงธรรม ตั้งพระที่นั่งเสวตครัตริเอาเป็นห้องพระโรง ที่ในวง
 วัดหลวงหรือทำสวนเสียแต่ก่อน ปลูกคตังปลูกโรงเลี้ยงนกแลอื่น ๆ ไว้
 ก็ให้ รือเสียหมด แต่โบสถ์ที่ทำใหม่ ในแผ่นดินที่สองแล้วทรงสร้างเป็นเก๋ง
 จตุรมุขพนัก ๆ ยกสูงแต่แท่นที่ตั่งพระพุทธรูป แดกอก่าแพงแก้วล้อม
 รอบเกาะกลางสระ แดท้าวพานข้ามต่านเดียว รัชตั้งว่าช่วยแก่การเก่า
 แดการนั้นก็เป็เครื่องไทยเจือจินตยาตายฝรั่งบ้าง ก็หาถึงการเก่าไม่ พระองค์
 เจ้าคาราที่เวลานั้นเรียกว่าทูตกระหม่อมข้างใน กับเจ้านายผู้หญิงข้างใน
 ในกรมพระราชวังแผ่นดินพระพุทธรุยกศฟ้าเสด็จไปฟังพระธรรมเทศนาที่นั่นทุกวัน
 (หมดยกบัยค้างอยู่เท่านี้)

เรื่องพระเสิม พระใส แดพระเมืองลาวอื่น ๆ

จดหมายมายังกรมหลวงวงษาธิราชสนิท แดท่านเสนาบดีผู้ตั้งชื่อตาม
 มาพร้อมกันทั้งปวง ในเรื่องราชทชนมานั้นให้ทราบ ความในเรื่องราว
 ทชนมา ได้ รับประทานอ่านเข้าใจความตลอดแล้ว คำซึ่งว่าน่าว่าราชฐูร
 บันอยู่ อดวยกันมาก ปรารภพระเสิมพระใส ฉันทได้ ยินคนในวงนี้ ทั้ง
 ข้างนำข้างใน ใจทยกันมานานแล้ว แต่ก่อนบั้นแม่ขึ้นไป ถึงในปีเหล่านี้
 เข้าไม่แพง หากรุงเก่าไม่เสียมีสนงามต้อย รอบคอบก็เพราะในกรุงเทพ ๆ
 สนน้อยไม่ใคร่จะมี นามางกระบี่ทำไม่ใคร่ได้ มาหลายปี จะได้ ดงมีอกก็ต่อ
 เดือน ๑๐ น้ามา พันแผ่นดินเมืองแห่งแฉงอยู่ โดยมาก ไม่เป็น โคนนคม
 หด่มเตนเหมือนแต่ก่อนเพราะสนน้อย ก็ซึ่งว่าสนน้อยไปนั้นก็จริง แต่ก่อน
 เมื่อบั้นเสงขึ้นไป เครื่องรองน้ำสนบางวันมีสนใหญ่รองได้ ถึง ๗ อินเซต

กิม ๖ } ๕ } กิม กิมเดือน ๕ ปีมเมียฝนตกวันเดียวได้ ๓ อินเซต

มีครึ่งหนึ่ง ตกแต่หน้าจนบัดนี้ ฝนวันเดียวที่จะตกถึง ๓ อินเซตไม่มีเลย

แต่จะเป็ดด้วยไอดิน โคลนชายทะเลแปรปรวนไปทุกอย่างไรไม่ทราบ แต่ได้

ยีนคนบ่นอยู่ เมือง ๆ มีผู้ เต้าแก้อันว่าถึงดาวมางจำพวก ไฟร์ก็พูดกันว่า

พระเดิมพระ ได้สององค์ นเอามาทำไม อยู่ ที่ไหนฝนแดงท นนของแพงทนน

แต่ดาวจะว่าอย่างนั้นจริง ๆ ไม่ว่าอย่างนั้นฉันไม่ได้ ยินเอง จะว่าถึงพระพุทธร

รูปดาวมีชื่อทั้งปวงนั้น ที่มาก่อนพระเดิมขึ้นไป เป็นการแผ่นดินเก่าก่อน

แต่ฝนน้อย ไปยกไว้ ทหนึ่ง ฉนั้นจะว่าแต่ส่วนตัวฉัน แดการโนแผ่นดิน

บัดยบนั้น พระเดิมนั้นจงนำท่านไปรับมา เมื่อท่านจะไปรับตาเมื่อรับมา

เข้าวัง ท่านก็ไม่ได้บอกกล่าวให้ฉันรู้ ด้วยเสย ฉนั้นไปออกสู่ทไชยสวรรค์

เห็นพวกดาวแห่งปราสาทขึงไป ฉนั้นให้ ไปตาม เขาบอกว่าจะไปบูชาพระ

โนพระบรมราชวัง จึงได้ ไต่ตามพอกดาว ๆ บอกว่าพระเดิมรับมาแต่เมือง

หนองคาย แดภายหลัง ได้ ยีนคนเป็นอันมากเล่าว่าว่า ดาวขึ้นชม

ยีนต้นบถอแก้แห่นชนไปบูชาทุกวัน ฉนั้นจึงคิดว่าพระใหญ่มีชอกคนนับถือมาก

เข้ามาในบ้าน โนเมือง ฉนั้นเป็นผู้ โหญโนแผ่นดินจะนั่งเฉยเสียไม่ไปทำบุญ

บูชาไม่ควร ฉนั้นจึงได้ ชนไปบูชาแล้วนิมนต์พระดังฆังสวดมนต์ฉันเข้า แต่มี

สครตอกไม้ ฉสองคราวหนึ่ง เมื่อนั้นจงนำท่านบอกฉันว่าพระเดิมนั้น เจริญมา

จะตั้งเป็นพระประธาน โนวัดบวรสถานสุทธาวาส ก็ครั้งนั้นฉันไปจับสร้าง

วัดประทุมฉันทง ก็คนรักชานาประทุมฉันทง ส้มเต้จองค์น้อยชกเอาพวก

ดาวเวียงจันทกตบใจไปตั้ง ฉนั้นจึงได้ นิมนต์พระคณะดาววัดบวรนิเวศน์

ไปอยู่วัดนั้น เพื่อจะให้ ได้ อาศัยรยชอบพอกัน เมื่อวัดเป็นวัดดาวไป
 ดั่งนี้ จึงได้ คิดเพี้ยนไปว่าพระใสคู่กับพระเสียม ยังมีอยู่ที่เมืองหนองคายอีก
 องค์หนึ่ง ถ้ามันได้มาไว้ ที่วัดประทุมวันแทนพระเสียม ดาวในวัดแถ
 คฤหัฐดาวชาวประทุมวันนั้นจะชนสมัยนี้ พระใสอยู่ในวัดนั้น ก็จะได้
 เป็นที่นับถือของราษฎร ซึ่งเป็นดาวแต่เป็นสัคย์เชือกถอดดาว อยู่อีกแห่งหนึ่ง
 อย่างพระบางที่วัดจักรวรรดิ พระแทรกค่าที่วัดคฤหบดี แถพระเสียมใน
 พระบวรราชวงษ์นั้น ฉะนั้นจึงได้ ใช้นายเหมนบุตรเจ้าอนุเวียงจันทน์ ขึ้นไป
 เชิญพระใสลงมา นายเหมนขึ้นไปแล้วเชิญพระใสลงมา แล้วเชิญพระเสียม
 อยู่ในถ้ำเมืองมหาไชยลงมาด้วย ว่าพระนั้นศักดิ์สิทธิ์ ถ้าฝนไม่ตกเชิญ
 ออกตั้งกลางแจ้ง บุชาขอฝนได้ ฉะนั้นจึงได้เชิญไปได้ ที่วัดประทุมวันด้วยกัน
 ยังพระอื่น ๆ นายเหมนเชิญลงมาด้วยเป็นหลายองค์ มีชื่อบ้างไม่มีชื่อบ้าง
 ฉะนั้นก็ได้แจกจ่ายไปที่ต่าง ๆ วัดในแขวงกรุงบ้างในหัวเมืองบ้าง พระพุทธ
 บาทบ้าง ว่าองค์นั้นอยู่ที่นั่น องค์นั้นอยู่ที่นั่น ก็จะมีดียวไปชอยกไว้
 การทั้งปวงซึ่งเป็นดังนี้ ก็แต่ยังไม่เห็นเหตุคนนับเพราะพระเสียมพระใส ทรัน
 มาเมื่อมีเมย (พ, ค, ๒๔๐๓) มีดาวหางมาแต่จรมค่าภาคินมิต ๆ เมื่อ
 ครั้งไปกระฐินเมืองราชบุรณั้น แต่มีเมยฝนแล้ง บัวอกก็มีควาไมใช้
 ตั้งแต่ต้นดาวมากมีปากภาต่าง ๆ ว่าด้วยพระเสียมพระใสเช่นว่านกันบ้าง
 ฉะนั้นจึงได้รฤกการครั้งคนแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 แด่คั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งกล่าวเช่นว่าในเรื่อง
 ราชันตั้งแต่ไปฉนั้นจึงได้ ไปว่าแก่วังนำท่านแล้ว ว่าคนเป็นอันมากเขาพา
 กันบ่นรังเกียจอยู่ ดั่งนี้ ก็แบบแผนเยี่ยงอย่างพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระ

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงเป็นแบบอยู่ พระเลี่ยมพนมรักให้ ท่านเชิญไปไว้วัดหงษ์เป็นวัดนอก
 เมืองจระต๋ ให้ คองกับแบบแผนครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เพราะกระแสพระราชดำริทครั้งนั้น ท่านผู้ใหญ่น้อยเป็นอันมากทราบอยู่
 ด้วยกัน เมื่อฉันไปว่าอย่างนั้นท่านไม่ยอม ท่านว่าเชื่อถืออะไรแก่คำภา
 เมื่อฝนชุกมากำภาาก็จะส่งไปเอง พระพุทธองค์หนึ่งอยู่ในพระที่นั่งพุทธไสยวรรรย์
 อันรวอันวงค้อยู่แล้ว แต่วัดบวรสถานยังไม่มีพระประธาน ๆ วัดในพระ
 ราชวังควรจะตั้งเป็นพระมโหสถเพียง ให้ราษฎรนับถือมากกว่าพระพุทธรูป
 สามัญจึงจระต๋ พระเลี่ยมถึงามดีพระภิกษุไม่ต้องแก้ คอจจะตั้งได้เป็นพระ
 ประธานในวัดบวรสถานให้ ได้ พระพุทธรูปเป็นมงคลหมดไม่มีจึงไร
 คำภาอันเกิดแต่สาวกตลอด เขาว่ามของพระองค์นั้นไม่ชอบกับมของพระองค์ น
 เขาจึงว่าไป อย่างเจ้านั้น ส่วนกราบทูล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ในข้างต้นนั้น ก็ฝ่ายตัวฉันเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนาแท้
 ไม่ถือผลถือล้างแล้ว อย่าเชื่อถือยถือคำคนเด้าคนภาเลย ภา ๆ ก็นี้ก็จะ
 ส่งบหายไปเอง แล้วท่านจึงว่าคือไปว่า ถ้าฉันพอใจจะให้ มีพระพุทธรูป
 สักกัญมหรือทคนนบถือ อยู่ที่วัดหงษ์เป็นของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี
 ให้ เป็นพระเกียรติยศแล้ว พระชื่อพระแสนอยู่ เมืองเชียงแตงอกพระองค์หนึ่ง
 งามหนักหนา ถ้าฉันจะมีตราไปเชิญมา ท่านจะให้ พระยาราช โยธา
 ทครั้งนั้นเป็นพระยาสุเรนทร์ ใช้คนให้นำไปชองค้พระให้ ฉันเห็นว่าท่าน
 ประสงค์ตั้งนั้น ไม่มีเหตุที่ควรจะขัด ฉันก็ได้ขัด ฉันก็ได้ ให้มหาตไทย
 มีตราไปเชิญพระนั้นตงมา พระยาสุเรนทร์ ใช้พระตาวรูปหนึ่งเป็นผู้รับอาสา

นำไป ฉันทก็ได้ ให้ผ้าไตรยกไปถวายพระสงฆ์ดาวรูปนั้นไตรยกหนึ่ง แดงก็ให้
 นำทองคำไป ได้เชิญพระเสด็จมาถึงกรุงเก่าแล้ว ฉันทก็ได้บอกถวาย
 จึงนำ ให้ท่านจัดการไปแห่รับมาไว้วัดหงษ์ ทเดียว แต่ฐานที่จะตั้งพระนั้น
 ฉันทให้ ท่านทำเป็นการช่างในพระบรมราชวัง ฉันทจะเป็นแต่รับบีตของ
 ฐานพระนั้นก็ยังதாகอยู่ บัดนี้ก็ยังไม่ได้ ปิดทอง ว่ามาทั้งนี้เป็นการ
 เตาถึงเหตุที่เป็นแต่ถ้อยคำที่ ได้พูดกันแล้วแต่ก่อนนี้ ไปให้ ท่านทั้งปวงทราบ
 ก็บัดนี้ท่านทั้งปวงยินเรื่องราวดมา ใจความว่าราชครูเป็นอันมาก เมื่อมี
 เหตุอะไรชนม์กับนึ่งพระมีชื่อใหม่ ๆ เหล่านี้ไม่รู้ หาย เป็นที่รำคาญใจไม่
 สบายของคนเป็นอันมาก เพราะผู้ นึ่งก็พระพุทธรูปเหล่านี้ มีน้อยคว
 กว่าผู้ ทรงเกียรติ ท่านผู้ หลักผู้ โหญจึงต้องพดอยรำคาญด้วย การนี้
 ฉันทคิด ไปก็เห็นว่าชอบอยู่ เปรียบเหมือนอย่างการในคนด้วยกัน ในบ้าน
 เมืองใหญ่ ๆ คนที่มบรรดาศักดิ์เป็นขุนนางว่าราชการแผ่นดิน ถ้าคน
 เป็นอันมากไม่ชอบใจจึงเกียรติแล้ว เจ้าแผ่นดินถึง ไปรดปรานผู้น้อย
 ก็ต้องคิดขบเสวย ไปอย่างอื่น ต้องยกออกเสียจากที่คิด ใจคนเป็นอันมาก
 ก็ถ้าการมประ โยชน ยงนักแก่ราชการแผ่นดิน เพราะผู้นั้นทำราชการ ในตำแหน่ง
 น้อย เป็นแต่มีผู้รังเกียจด้วยภามิต ๆ สำคัญมิต ๆ เขาก็คิดทำหนังสือ
 ประกาศชความคตของผู ทรงเกียรติมตภามิต แต่เช็ดชุกยกของผู ที่เขาต้องการแท้
 ด้วยเหตุมตต่าง ๆ ซึ่งควรจะให้ คนทั้งปวงรับเชื่อเป็นแน่เถียงไม่ได้ น้อออก
 ประกาศให้ เห็นจริง จนคำภษาแถการรังเกียจนั้นส่งไปเอง ถ้าว่าในบ้าน
 เมืองของเราผู้รักษาเมืองกรมการเมืองใด ราชครูรังเกียจเป็นอันมากว่า
 คนที่ไม่ชงแถวกคตของผูอนณนัยกย้าย ถึงเราจะ ใครเถียงอยู่ ก็ต้องเปลี่ยนผลคต

เขาไปไว้ ทอีน ให้ พันคนเป็นอันมากทรวงเกยจซึ่งซึ่ง เพื่อจะให้ คนเป็น
 อันมากได้ความสบายใจ ฉันทัดเห็นว่าพระพุทธรูปเหล่านี้ถึงจะทำคำประกาศ
 ให้แจ้ง ว่ากล่าวไปอย่างไร ให้ คนทรวงเกยจอันทรวงเกยจ ก็เห็นเห็นต่อสติ
 บัญญาที่จะว่าให้ เห็นจริงได้ เมื่อฝนแล้งฤาอะไรเกิดขึ้นคนก็ทรวงจะบ่นซุบซิบ
 ไม่รู้หาย เพราะฉะนั้น ฝ่ายใจฉันไม่ทรวงแหม่นเฉียดตายอะไรดอก รุ่งเกยจ
 อยู่ น้อยหน่งว่า ได้ เชิญมาตั้งเป็นพระประธาน ฤาตั้งสถานทออยู่ ทอสูงสูงแถม
 เครื่องประดับเครื่องบูชามากแล้ว ครั้นจะได้ถอนให้ ไปอยู่ที่คำที่เดว ก็ดู
 เหมือนจะไม่สู้ ควรอยู่ สักน้อย ถ้าบวชใช้ อะไรไปคนก็จะ โทษกัน แดคน
 ที่ถือบุญบาศก็จะว่าเปพบาศไปด้วย ถ้าจะยกย้ายไปจะไปอยู่ที่ไหนเมืองไหน
 ก็จะต้องให้ เจ้าเมืองกรมการทำที่คงที่ไว้ ให้ งานให้ ค ให้ ส้มควร

พระแสงเมืองมหาไชยนั้น เปนของอยู่ในถ้ำในป่า เชิญมาเป็นพระ
 ประธาน ในพระอุ ไบสถอดัดประทุมวนาราม ถ้าจะให้ เชิญไปนอกแขวง
 กรุงเทพฯ ๑ ตั้งว่ามาในเรื่องราวฉันก็ยอม จะให้ ไปอยู่ที่วัดเขาแก้วเมือง
 สระบุรี ฤาพระพุทธรูปาทก็เห็นจะได้ ทอให้ ส้มควร ฉันทัดสั่งพระ
 พิมพ์ธรรมฤาพระยามหาอำมาตย์ ให้ ทำที่พระพุทธรูปาท หรือพระยา
 ไชยวิชิตพระยาธรรมาธิให้ ทำที่วัดเขาแก้ว แลวัดเจ้าพระยาจักร์บดินทร์
 การก็คงจะสำเร็จได้ เพียงแทนทอคงพระ แต่ โบสถ์วิหารนั้นเป็นของสำหรับวัด
 ไม่ใช่ ของพระพุทธรูป คั้งคามแต่จะเป็นในที่ไป ของสามแห่งนั้นก็ไม่ใช่
 สู้ กระไรนักดอก ฤากรมหลวงวงษาธิราชสนิทจะรับไว้ วัด ไปรดสักว่า
 ก็ตาม ฉันทัดยอมให้ แด่วัดนั้นก็ทอดตา ไม่เหมือนสระบุรี

แต่พระไถ่ให้ฉันยอมถวายวงษ์น่า เพราะเป็นของเคยอยู่ กับพระเสียม
 ดัดยกันมันก็ชอบแล้ว ฉันก็ยอมยินต์ถวายท่าน แต่ถ้าท่านได้ แล้วท่านจะ
 เชิญเข้ามาไว้ในวังด้วยกับกับพระเสียม การที่ว่ากันครั้งนั้นก็เหมือนไม่ได้ว่า
 ชำร่ายจะเป็นที่คนเป็นอันมากชบชิบฎาชาว่าอะไรมากไปกว่าแต่ก่อน ก็ที่
 วงษ์น่านั้นฉันจะไปว่าอกด้วยการที่ว่ากันแล้ว ก็จะเป็นอันเราชเชยจเข็นท่าน
 นึกไป ถ้าท่านผู้หลักผู้ใหญ่จะเอาเรื่องราวที่ยินมานี้ ก็กับคำฉันว่าครั้ง น
 มอบให้ กรมหมื่นभवรววิไชยชาญ ฤาพระยานอนเทยรบาตไปกราบทูล
 หาฤาท่านดูจะได้ ฤาไม่

พระไถ่ฉันอยู่ ในอำนาจฉัน ก็ถ้าวงษ์น่าท่านไม่รับ ฉันจะส่งไปไว้ที่
 พระพุทธบาท ฤาสถานล่องแห่งที่ออกช่อแล้ว ที่เมืองสระบุรีก็ได้ ฤาเจ้า
 เมือง ๆ ตาได้ ๆ เขาต้องการ เขารับจะทำสถานที่สมควรไว้จะมอบให้
 เขาไปก็ได้

พระดำรับเก่าคือพระบางพระแทรกคำพระฉันสมอนั้น ก็เคยอยู่ ในแขวง
 กรุงเทพ ๆ นอกพระนครมานานแล้ว จะว่าให้ จุเสศ์ค่อนอยหนึ่ง พระบางนั้น
 เป็นคนเหศุนทานเดิม ว่าอยู่ เมืองเดียวกับพระแก้วไม่ได้ ก็ครั้งแผ่นดิน
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดจักรวรรดิเป็นนอกพระนครแท้ แต่มา
 แผ่นดินประจุบันนี้การปรวนแปร เพราะชุกชุกอ้อมแทนกำแพงรอบไป เป็นที่
 ดั่งไฉยว่ากตัมเป็นภายในพระนครแล้ว เพราะเห็นว่าตั้งแต่ชุกคดองผดุงแล้ว
 มากการแผ่นดินก็ไม่เหมือนแต่ก่อน ถึงคักเลื่อเหนือไต ไม่นับมา ก็มักถูก
 เขากวนจุกจิกจุ จุหนักเข้า ๆ เพราะฉันนชังคิดว่าจะให้ เชิญไปเมืองหลวง
 พระบาง เป็นที่เรณินนามเมืองคามเตมนนุกคอรนุกหนา แลพระบางก็มี

เครื่องประดับเครื่องบูชาเป็นเครื่องเงินเครื่องทองหลายสิ่ง แต่ก่อนเมื่ออยู่
 เกียงจันทกิมคจเดชะเจ้าพระอยู่หลายคน ข้าพระองค์ก็นั่งนำกวาดต้อนมาแต่
 ถวายวัดบรรลัถถานบ้าง ถวายวัดบวรนิเวศบ้าง คดีเดชะเดิมก็ตายเกือบ
 หมดแล้ว มีแต่ลูกหมู่หลานหมู่สืบมา ได้ยินว่าเจ้าพระยาบดินทรเดชา
 ทราบการอนัน ได้จัดคดีเดชะถวายใช้แทนจะเป็นเท่าไรไม่ทราบ ก็เดชะ
 เหล่านั้น ถ้าจะย้ายพระนางไปอยู่เพิงวัดชประชาโกลบ้านเจ้าพระยา
 มุขมนตรี ถ้าเจ้าพระยานครราชสีมา จะรับไปไว้เมืองนครราชสีมา
 จะยกคดีเดชะตามไปก็ควร ถ้าจะให้ไปเมืองหลวงพระบาง ก็จะต้องขอ
 แก่เจ้าหลวงพระบาง ให้จัดเดชะใช้ถวายแทน เพราะจะให้คดีเดชะซึ่งเข้า
 มาอยู่เมืองนั้นใน แล้วกลับไปจะไม่ควร การที่อยู่ในวิไลยฉนั้น
 ถ้าอย่างไรท่านผู้ใหญ่ทั้งปวง มีความร่าคาญใจจะให้ยกย้ายผ่อนปรนแก้ไข
 ฉนั้นก็จะยอมตามทุกประการ ไม่ขัดใจผู้หลักผู้ใหญ่ห้ามได้เลย แต่พระ
 เลี่ยมแต่พระแล่นวัดหงษ์นั้น อยู่ในอำนาจวงษ์น่าเป็นสงวนข้างพระบวรราชวงษ์
 ต้องทูลหาฤาท่านจะโปรดอย่างไร ก็ตามแต่ผู้หลักผู้ใหญ่จะเห็นพร้อมกัน
 วัดที่ไปสร้างที่สถานนั้น ฉนั้นได้ยินท่านเล่าให้ฉนั้นฟังครั้งหนึ่ง ว่าถาดบ้านนั้น
 เขาขอพระศีกาไว้พระองค์หนึ่ง ท่านจึงทรงพระราชสัตธาสร้างวัดถวาย
 พระศีกาพระองค์นั้น จะใหญ่แต่ประการใดฉนั้นก็ได้ทราบด้วยเลย

เรื่องราวของเมืองเขมร

มีพระบรมราชโองการ มารพระมัทนทูรสุรสิงหนาท ในพระบาท
 สมเด็จพระปรเมนทรมหาอานุกูล สุทศสมมติเทพยพงษ์ วงษาคีศวรกระษัตริย์

วรชัศยราชินิกโรตม จาคูร์นิตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิก
 มหาราชาธิบดีบรมนารถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระเจ้า
 แผ่นดินที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์นี้ ครอบครองเป็นเจ้าของแดนดิน ซึ่งเป็น
 เขตต์แขวงเมืองก่อนหน้าพระพิพัทธ์ศยาทั้งปวง แต่เป็นที่พ่วงแก่เมืองประเทศราช
 ต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง คือเมืองดาวเมืองกำ โปชาแถมตายูประเทศต์แ
 อื่น ๆ ให้ประกาศความที่จระว่าต่อไปนี้ แก่ชนทั้งปวงว่าผู้หนึ่งแต่พวกหนึ่ง
 ซึ่งจะได้อ่านแต่พงคำประกาศนี้ ว่าด้วยเมืองกำ โปชาคือเมืองเขมร ที่มี
 ชาวบ้านชาวเมืองเป็นชาติหนึ่งภาษาหนึ่ง ก็อพยพธำสนา ไต่ยมาก
 แด่ปะปนด้วยแขกจามแต่จีน แต่ชนที่เป็นเชื้อสายฝรั่งเสศแต่ โปรตุเกศเคเดิมบ้าง
 ได้ เป็นอาณาจักรน้อยตั้งอยู่ ในระหว่างมีเขตต์แดนคอกันกับพระราชอาณา
 จักรสยาม แต่อาณาจักรญวนเป็นแผ่นดินใหญ่ เพราะมีเจ้าแผ่นดิน
 มีอำนาจกว่าเขมรทั้งสองฝ่าย เจ้านายฝ่ายเขมรมีอำนาจน้อยกว่าพระเจ้า
 แผ่นดินสยามแต่เจ้าแผ่นดินญวนมานานแล้ว แต่ได้ ยินตามหนังสือพงษาวดาร
 เมืองเหนือบ้าง ได้ อ่านคานเส้าเส้าจากฤกษ์ของ โบราณบ้าง ได้ ความว่า
 ในก่อน ๗๐๐ } มีแผ่นดินใหญ่โต
 ๘๐๐ } มีแค่บคนชนไปนั้น เมืองเขมรเป็นเมืองมีอำนาจใหญ่โต
 ครอบงำมาจนถึงเมืองดพบุรี เมืองศรีอยุธยาเต็ม แต่เมืองไชยศรี ที่
 แขวงนครไชยศรี แผ่นดินไทยฝ่ายใต้ ทั้งปวงนี้ ก็ยังเรียกว่าเป็นแผ่นดิน
 กำ โปชาคอกันกับแผ่นดินมอญ ที่เรียกว่าเปกุงหงษาวดี แผ่นดินไทย
 ฝ่ายเหนือก็ยังคงเสี่ยด้วยตั้งบรรณาการแก่เมืองเขมรอยู่ เมืองเขมรใน
 ครุรงนพระนครทมที่เรียกอีกคำหนึ่งว่าพระนครหลวง เป็นเมืองหลวงของ

เขมร ว่าสร้างแต่ครั้งแผ่นดินเจ้าเขมรชื่อพระเจ้าประทุมสุริยวงษ์ กว่า
 ๑๐๐๐ ปีเศษมาแล้ว ภายหลังอำนาจเจ้าแผ่นดินในวงษ์นั้นเสื่อมไป ใน
 ประเทศของแผ่นดินเขมรนั่นเอง เมืองโกธ ๆ ก็ตั้งตัวเป็นใหญ่เป็นเจ้าแห่ง
 เมืองชนในต่าง ๆ แล้วก็รบพุ่งกัน ด้วยเหตุนี้จึงได้ ยินเรื่องแต่โบราณ
 ว่าเมืองศรีอยุธยาเดิมกิต เมืองสพบุรีกิต เมืองไชยศรีกิต ก็ได้มี
 ผู้ตั้งตัวเป็นเจ้ายกยศเป็นพระมหากษัตริย์ทุกเมืองก่อนแต่ ๗๐๐ } ปี ภายหลัง
 ๘๐๐

แต่ไป ครั้นภายหลังก่อนแต่บัดนี้ ชนไปในระหว่าง ๗๐๐ } ปี ๕
 ๘๐๐ } ปีนี้ สิ้นแต่

พระร่วงทรงพระนามว่า ส้มเต๋จพระเจ้าอรุณราช เป็นพระเจ้ากรุงสยาม
 ฝ่ายเหนือ เสด็จครอบครองเมืองสุโขทัย เมืองศรีสุชนาลัยที่เรียกว่า
 เมืองสวรรค์โลกย์ ได้มีอำนาจเอาไชยชนะตลอดมาจนกระทั่งถึงชายทะเล
 จนถึงเมืองนครศรีธรรมราชก็ตั้งมาเป็นเมืองออกถวายบรรณาการ แก่กรุง
 สุโขทัยกรุงศรีสุชนาลัย ได้ความว่าครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าอรุณราช
 ได้ตั้งเมืองไม่ยอมอ่อนน้อมเสียส่วยแก่เมืองเขมร เพราะได้กระต้าง
 กระเดื่องต่อเมืองเขมร แต่ครั้งพระเจ้าธรรมมาโลกราช ผู้สมเด็จพระ
 บิดาสมเด็จพระร่วงนั้นมาแล้ว ฝ่ายเขมรก็มีอำนาจอ่อนมานานแล้ว หาอาจ
 ทำประการใดได้ไม่ ถึงแผ่นดินเขมรที่มาเป็นส่วนฝ่ายใต้ของแผ่นดินไทยนั้น
 ก็แข็งเมืองแก่เมืองหลวงพระนครที่นั้นมาเสียนานแล้ว ต่อภายหลังสมเด็จพระ
 พระร่วงได้เสวยสมบัติ เป็นสมเด็จพระเจ้าอรุณราชแล้ว จึงได้ไชย
 ฐานะประเทศของเมืองเขมรที่แข็งเมืองแก่เมืองหลวงพระนครที่นั้น มาอยู่ใน

อานาจ ด้วยเหตุนี้จึงไม่ได้เป็นคักกับเมืองหลวงนครทม เพราะเหตุที่ไป
 เอาประเทศแผ่นดินเขมรเดิม มาเป็นแผ่นดินของไทยนี้ ตั้งแต่บัดนั้นมา
 ประเทศแผ่นดินฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองไชยนาทลงมาจนกระทั่งทะเล ก็ได้ มี
 นามว่าเป็นเมืองไทยใต้ เชื้อวงศ์เจ้านายฝ่ายเขมรที่เมืองลงมาแต่พระเจ้า
 ประทุมสุริยวงศ์ ผู้สร้างพระนครทมนั้น ก็ตามสูญสิ้นไป สักพระ
 วงษ์ตงเพียงเจ้าผู้หญิงเป็นราชินีนครของแผ่นดิน เพราะไม่มีเจ้าผู้ชายจะ
 สืบพระวงศ์ เจ้าผู้หญิงนั้นมีความเห็นว่า ครั้นได้สมบัติเป็นเจ้าแผ่นดินแล้ว
 พระยาพระเขมรทั้งปวงยอมให้หาชายไว้ ใช้ชีวิตตามชอบพระไทย เจ้าผู้
 หญิงราชินีพระองค์นั้น บำรุงให้หาชายที่รูปงามมาเลือกทุกบ้านทุกเมือง
 แด่ต่างคนให้ ไปเที่ยวสืบหาชายรูปงามในแผ่นดินไกล ไกลต่าง ๆ ด้วย ภาย
 หลังเลือกได้ชายรูปงามในเขมรสองคน เอามาเลี้ยงไว้ ใช้ชีวิตในวัง
 แล้วจึงให้สืบเสาะหาต่อไป ภายหลังผู้รับอาสาไปเที่ยวสืบแต่ไกล ได้
 ชายไปแต่แผ่นดินเขมรเก่า ซึ่งกลายเป็นแผ่นดินไทยฝ่ายใต้แต่นั้นคนหนึ่ง
 ภาไปถวายราชินีเจ้าแผ่นดินเขมร ๆ ก็ชอบพระไทยชายคนนั้นจะรับเลี้ยงไว้ด้วย
 ชายทั้งสองที่อยู่ก่อนมีความหึงหวงไม่ยอมให้อยู่ ชายที่เลือกไปจาก
 แผ่นดินไทยนั้นก็ไมยอมอยู่ จะใคร่มาอยู่ ตามภูมิตำเนาเดิมไกล บิดามารดา
 แด่ญาติ เจ้าแผ่นดินเขมรจึงได้มาขอแต่ผู้ครองฝ่ายไทย สร้างเมือง ๆ หนึ่ง
 คือเมืองนครนายก อยู่ในแผ่นดินฝ่ายใต้ ใกล้กับอาณาจักรเมืองเขมร
 ให้ชายผู้นั้นกับบิดามารดาแด่ญาติอยู่ ผู้ครองฝ่ายไทยก็ยอมให้สร้าง
 ครั้นสร้างเมืองนครนายกแล้ว ราชินีเจ้าแผ่นดินเขมรผู้หญิง ก็เสด็จมา
 อยู่ที่เมืองนครนายกกับชายผู้นั้นบ้าง กลับไปเมืองหลวงพระนครทมบ้าง

ครั้นเมื่อไป ๆ มา ๆ อยู่ดังนี้ ได้ยินว่าราชินีเจ้าแผ่นดินเขมรผู้หญิงนั้น
 ก็ประชวรสิ้นพระชนม์เสีย ไม่มีราชบุตรสืบพระวงศ์ต่อไป จึงมีเขมรใน
 พระนครทมหกคนนับถือมากคงคิดเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ครอบครองแผ่นดินเขมร
 มาหลายชั่วครุฑ จนถึงเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่ลือชื่อนั้น ในครั้งนั้น
 มีบุรุษหนึ่งเป็นชาวไร่แดง บดุกแดงมรดกอันหวานมากกว่าแดงเจ้าของอื่น
 ในแผ่นดินเขมรเป็นอัครรรย ไพร์บ้านพลเมืองเต่าๆกัน ว่าบุรุษนั้น
 อัครรรยมีบุญมากนับถือมาก เจ้าแผ่นดินเมืองเขมรจึงให้หาบุรุษนั้นมา
 บังคับว่า แดงในไร่ของบุรุษนั้นมีเท่าไร ให้มาขายแก่ในหลวงทั้งสิ้น
 อย่าให้ขายแก่ผู้อื่นเลย ถ้ามีผู้ใดเข้าไปตักแดงให้ฆ่าเสีย ครั้นภายหลัง
 มาเจ้าแผ่นดินของกษัตริย์ทราบข่าวว่า ชาวบ้านชาวเมืองนับถือบุรุษชาวไร่แดงหวาน
 นั้นมาก ก็มิอาจคิดอุบาย จะใช้ผู้อื่นไปทำร้ายแก่บุรุษนั้นก็ไม่ได้วาง
 พระไทย เสด็จกลางคืนจึงแอบเสด็จเข้าไป ด้วยหวังว่าจะทำร้ายแก่บุรุษ
 เจ้าของไร่แดง บุรุษเจ้าของไร่แดงต่ำคึกว่าโจร ก็ให้ประหารด้วยหอก
 เจ้าแผ่นดินเขมรองค์นั้นสิ้นชั่วครุฑอยู่ในไร่แดงนั้น ครั้นนั้นคนทั้งปวงเป็นอัน
 มากเห็นพร้อมกัน ว่าบุรุษเจ้าของไร่แดงหวานนั้นเป็นผู้มีบุญแท้ จึง
 บันดาลให้เจ้าแผ่นดินนั้นบันดาลตั้งให้ อานญาสิทธิ์ ให้ฆ่าคนเป็นผู้ร้ายตักแดง
 แดงเสด็จเข้าไปให้ บุรุษนั้นฆ่าเสียเองเป็นอัครรรย ถ้าจะยกแผ่นดินไปให้
 ผู้อื่น บ้านเมืองก็จะไม่เป็นสุขต่อไป เจ้าแผ่นดินที่สิ้นชั่วครุฑแล้วนั้น
 ก็ไม่มีราชบุตรราชธิดาที่เป็นชาย มีแต่ราชธิดาอยู่ องค์หนึ่ง ครั้นจะยก
 ชนให้ เป็นราชมเหสน้อย่างครั้งหนึ่ง ในที่สุดพระวงศ์สมเด็จพระเจ้าประทุม
 ตรีขวงษนั้น ก็กตจะว่าหาชายดีของชายสามชายไปอย่างก่อน เพราะณนั้น

จึงได้ ปฎกษาพร้อมกัน อัญเชิญชายชาวไร่แดงหวานนั้นมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินให้อยู่กับราชธิดา เรียกว่าพระเจ้าแดงหวาน จึงได้ มีราชโอรส ราชธิดาปนัดดาสืบ ๆ ต่อมาจนเจ้านายฝ่ายเขมรในกาลบัดนี้นาน ๕๐๐ ปีขึ้นไป ๖๐๐ ปีลงมา วงษ์แดงหวานนครเขมรเมืองแผ่นดินเขมรมีอำนาจอ่อนหย่อนไป แล้วนาม หากได้ เป็นเจ้าของแผ่นดินใหญ่ตั้งกต่างแล้วนี้ไม่ ถึงกระนั้น เพราะเจ้านายฝ่ายเขมรพวกแดงหวานนั้น มีเชื้อวงษ์สืบสายยาวยืดยาวต่อมา

ในผู้ครองแผ่นดินเขมรนั้นนานกว่า ๕๐๐ } ปีมาแล้ว ถึงผู้เจ้าจำพวกนี้จึง ๖๐๐ }

เป็นที่นับถือของเขมรทั้งแผ่นดินกำโพชามาก ๆ ถ้ามี เจ้าในสกุลนี้แล้ว จะให้ ผู้อื่นมาเป็นเขมรด้วยกันก็ดี ให้ ได้ ชนเป็นเจ้าแผ่นดินเขมรไม่ได้ ไม่มี ใครยินยอมเลย คงต้องเลือกกันจึงเอาผู้ ซึ่งเกิดในสกุลเจ้านั้น คือ ผู้ใดจะเป็นที่ชอบใจของชนทั้งปวงนั้น ชนเป็นเจ้าแผ่นดินเมืองเขมร แต่เพราะ เจ้าแผ่นดินเมืองเขมรอำนาจน้อย มีเมืองคงอยู่ ในระหว่างเมืองมีอำนาจใหญ่ ทั้งสอง ต้องฝากตัวอ่อนน้อมพึ่งพึ่งอิงอาศัยเมืองไทยบ้างเมืองญวนบ้าง เมื่อใดชนซึ่งหมองหมางกับไทย ก็เห็นฉนไปพึ่งพึ่งอิงเมืองญวน เมื่อถูก รบกวร้งแก่แก่ญวนแล้วก็กลับข้อนปรวนแปรเหมาหาไทยเล่า ทางที่เจ้า นายฝ่ายเขมรนั้นเกิดวิวาทกันแล้วก็ย้ายแยกแตกเป็นพวกเป็นเหล่า ช้างหนึ่ง ไปพึ่งญวนข้างหนึ่งมาพึ่ง ไทยรบกวร้งกันไป ช้างไทยมีกำลังขึ้นได้ เป็นเจ้า เป็นนาย เจ้านั้นนายนั้นต้นนับถือช้างไทย ก็พาไพร่บ้านพดเมือง โอน อ่อนไปอยู่ ข้างนั้น จะว่าแต่การ ในเร็ว ๆ ภายใน ๓๐๐ ปีลงมา ตั้งแต่ เวลาคงศ์มเด็จพระอุไทยราชาธิราชคน ซึ่งเป็นอัยกาธิบดีขององค์สมเด็จพระ

พระหรรษรามมหาอัคราธิบดี ทิ้งปราศย์ไปในเร็ว ๆ ยังไม่ตืดเล็กสัพ
 อยู่ ที่เมืองอตุตงม ไชยบดินน แต่ครั้งแผ่นดินกรุงพระมหานครศรีอยุธยา
 โบราณราชธานี ก็ได้ เคยมาฟังพระบารมพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเก่า
 ถวายคอกไม้ ทองเงินเป็นเมืองออกอ่อนน้อม ครั้นกรุงศรีอยุธยาเก่าเสียแก่
 พม่าชาติกแก้ว จึงหนีไปพึ่งพองอาณาจักรเวียงคานเก่า ครั้นเมื่อแผ่นดิน
 กรุงธนบุรีตั้งขึ้น สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชคนวิภาทรบกับชนนิกงคราม
 ซึ่งเปนญาติอยู่ ในเข็องษาเจ้าแผ่นดินเมืองเขมรเก่าด้วยกัน นิกงครามแพ้
 สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชคน ๆ ได้จับนิกงครามจำไว้ นิกงครามหนีได้
 จึงเข้ามาส่งความภักดีอยู่ กับเจ้ากรุงธนบุรี ๆ จะช่วยนิกงครามให้ ได้เมืองเขมร
 จึงแต่งผู้รับใช้ ให้ ไปทวงคอกไม้ ทองเงิน ว่าสมเด็จเจ้าพระอยู่ไทยราชา
 ธิราชคน แต่ก่อนเมื่อครั้งแผ่นดินกรุงเก่าเคยมาอ่อนน้อมคำนับถวายต้นไม้
 ทองเงินเครื่องราชบรรณาการอยู่ อย่างไร บดินเมืองไทยมีเจ้าแผ่นดินใหญ่
 ตั้งขึ้นแล้ว ให้เมืองเขมรอ่อนน้อมถวายบรรณาการอย่างแต่ก่อน องค์สมเด็จ
 พระอยู่ไทยราชาธิราชคนไม่ยอม เถียงว่ามิใช่ของพระเจ้าแผ่นดินเก่า เจ้ากรุง
 ธนบุรีจึงแต่งกองทัพใหญ่ออกไปทั้งทางบกทางเรือ จึงตีเอาเมืองเขมรทั้งดิน
 ให้ แก่นิกงคราม ครั้นหนสมเด็จเจ้าพระอยู่ไทยราชาธิราชคนสู้ไม่ได้ ต้องทิ้ง
 เมืองบรรทายเพชรไปเอาไพร่แผ่นดินญวน ภายหลังเจ้าเวียงคานเก่าช่วย
 จึงได้ คั้นมาอยู่ เมืองบรรทายเพชรตั้งเก่า ถึงกระนั้นเจ้ากรุงธนบุรียังได้เข็คร
 แตนเขมรไว้ ในอำนาจหลายเมือง จึงให้ นิกพรองครามไปตั้งอยู่ ที่เมือง
 กำปอด แล้วคิดอ่านรบกวณเขมรต่อไป ครั้งนั้นอำนาจญวนอ่อนลง

เพราะมัจฉกษัตริย์เมืองตังเกี๋ย ไม่ใคร่จะมาช่วยเขมรได้ถนัด องค์สมเด็จพระ
 พระอุไทยราชาธิราชคน จึงมายอมอ่อนน้อมค้ำับถวายบรรณาการแก่
 เจ้ากรุงธนบุรี ภายหลังเมื่อชราตงแล้วมีความกริ่งเกรง อำนาจองค์ราม
 จะพงษบุญเจ้ากรุงธนบุรี แลวคิดฮานเอาเมืองเขมร ทำอินทรายแก่บุตรหลาน
 แลพระยาพระเขมรทั้งปวงค้อไป จึงได้ เอาใจดีค้อยอมยกแผ่นดินเขมรให้
 แก่ณิกงคราม แลวขอตัวออกจากที่เจ้ากรุงกำโพชา แลวอยู่ไปไม่ช้า
 ก็ถึงแก่พิราลัย นักงครามได้ เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองเขมรแล้ว มีนามว่า
 สัมเด็จพระรามารมบดี แลวก็มาพงษของอาไศรยอยู่ในอำนาจเจ้ากรุงธนบุรี
 ฝ่ายเดียวไม่ได้ พงษจน ครั้นลับมาองค์สมเด็จพระรามารมบดีนั้น มีความ
 ชุนชองหมองหมางกับพระยาพระเขมรผู้ใหญ่หลายนาย เพราะการร้าย
 ค่าง ๆ พระยาพระเขมรพวกนั้น ก็กลับไปพงษของอำนาจญวนแลวคิด
 การกระต้างกระเดื่องค้อสู้กับสมเด็จพระรามารมบดี จับสมเด็จพระรามารมบดี
 โนนสำเร็จโทษเสีย แลวยกย่องนักพระองค์เองผู้ราชตไนยน้อยของสมเด็จพระ
 พระอุไทยราชาธิราชคน มีชนมพรรษาเพียง ๗ ปีชนเป็นที่เจ้ากรุงกำพูชา
 ธิบตี แลวพระยาพระเขมรผู้ใหญ่ ๓ นาย ซึ่งคิดร้ายแก่สมเด็จพระ
 รามารมบดี โนนนั้น ว่ากล่าวราชการบ้านเมืองอยู่ เจ้ากรุงธนบุรีทราบ
 เหตุแล้ว ให้มีทองตราไปขอเอาตัวพระยาขมราชแบบ ซึ่งเป็นข้าหลวง
 เต็มของสมเด็จพระรามารมบดี โนนนั้นเข้ามาได้เลี้ยงไค่ถาม ได้ความว่า
 พวงพระยาพระเขมร ซึ่งคิดร้ายแก่องค์สมเด็จพระรามารมบดี โนนนั้น
 คิดฮานไปส่มคมเอาอำนาจองญวนที่เมืองไซ่ง่อนเป็นที่พง เจ้ากรุงธนบุรี
 มีความพิโรธ จึงให้จัดแจงแต่งกองทัพใหญ่ยกออกไปกำราบปราบปราม

เมืองเขมร เพื่อจะให้ คินมาอยู่ ในอำนาจ แต่งจะจัดแจงการบ้านเมือง
 เสียใหม่ กองทัพยกไปถึงเมืองปักของแต่เมืองนครวัดแล้ว ฝ่ายพระยา
 พระเขมรตามนายนั้น ก็จัดแจงแต่งตั้งกองทัพสู้ เป็นสามารถ การกอง
 ทัพทั้งสองฝ่ายยังวังรอเป็นเชิงกันอยู่ ยังไม่ได้รบกัน ฝ่ายข้างกรุงธนบุรีนั้น
 เจ้ากรุงธนบุรีเสียอารมณ์ไป ประพาศกิจการผิดต่าง ๆ ก่อเหตุให้บ้านเมือง
 เป็นจลาจล จนถึงมีคนร้ายเข้าตักกันเป็นอันมาก ต่อมจึงจับเจ้ากรุง
 ธนบุรีเสีย เมื่อฝ่ายกรุงธนบุรีมีเหตุใหญ่ดังนี้ กองทัพไทยก็ยกไปก็ต้อง
 ยกกลับมา จัดแจงการบ้านเมืองฝ่ายสยามให้ เรียบร้อยราบคาบ การที่
 เรื่องเมืองเขมรก็เป็นอันวังรออยู่ ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
 โดกย ซึ่งเป้นพระเจ้าแผ่นดินสยามเป็นประมุขในพระบรมราชวงศ์ประจุบัน
 ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ทรงสร้างกรุงเทพมหานคร อมร
 วัดโกสินทรพหินทรายุทธยานชน ทรงทำนุบำรุงแผ่นดินฝ่ายสยามนี้ ให้มี
 อำนาจเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อน ฝ่ายพระยาพระเขมรตามนาย ซึ่งเป็นใหญ่
 ในแผ่นดินเขมรครั้งนั้น ก็เกรงพระบรมเดชานุภาพ เขียนไปบอกเข้ามา
 อ่อนน้อมต่อพระบารมี ให้กราบทูลขอพระยายมราชแบบ ซึ่งเข้ามาตั้ง
 อยู่ในกรุงเทพมหานครแต่ก่อนนั้น ให้ออกไปช่วยราชการรักษาเมืองเขมร
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โดกย ก็โปรดอานวยให้ออกไปตาม
 ประสงค์ ครั้นพระยายมราชแบบออกไปอยู่ในเมืองเขมรไม่ช้า ก็เกิด
 วิวาทกันชนกับพระยาพระเขมรผู้ ใหญ่ตามนายนั้น เพราะคิดการบ้านเมืองมี
 ค้องกัน พระยายมราชแบบจับพระยาพระเขมรผู้ ใหญ่ตามนายนั้นฆ่าเสีย
 แล้วกษัตริย์เป็นผู้ ใหญ่ทำนุบำรุงนั้กพระองค์เอง ซึ่งเป็นเจ้ากรุงกำพูชาธิบดี

มีชนมายุแหว่นรักษาแผ่นดินอยู่ไม่ช้า พวกแขกจามเป็นอันมากคุมสมัคร
 พักพวกทำการกระต้างกระเดื่อง ต่อผู้ครองแผ่นดินเมืองเขมร พระยา
 ยมราชแบนกับพระยาพระเขมรจะกำราบต่อสู้เอาไชยชนะมิได้ จึงให้พา
 นักพระองค์เองเจ้ากรุงกำพูชาไปกับเจ้าผู้หญิงเป็นพระท้าวสององค์ เป็นพระ
 เรียมสัตว์สององค์เข้ามาฟังพระบารมีอยู่ในกรุงเทพมหานคร ภายหลัง
 พวกญวนทราบจำเมืองเขมรเป็นจลาจล ก็ยกชนมาช่วยกำจัดพวกแขกจาม
 แล้วกยิตเอาเมืองเขมรฝ่ายใต้ไว้ในอำนาจ แต่เมืองเขมรฝ่ายเหนือคือเมือง
 บัศของเมืองนครวัดแต่อื่น ๆ ยังคงอยู่ในอำนาจฝ่ายกรุงเทพมหานคร ภาย
 ภายหลังเจ้าเจียดนามเดี่ยเมืองเว้แก่องโกเขินญวนตั้งอำนาจไป ของเชียงล้อ
 ราชบุตรเจ้าเจียดนามคองทงเมืองหน เข้ามาฟังพระบารมีอยู่ในกรุงเทพ
 มหานคร ครั้นญวนยกเข้ามาครอบงายิตเอาเมืองเขมรไว้หน ก็เลื่อน
 กอยน้อยอำนาจหลักเฉียงไป พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 จึงมีพระราชโองการดำรัส ให้พระยายมราชแบนกลับออกไปรักษาแผ่นดิน
 เมืองเขมร ทำนุบำรุงไว้ให้นักพระองค์เอง ซึ่งยังมีชนมายุแหว่นยอมอยู่
 ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงทำนุบำรุงตั้งสอน อยู่ในกรุงเทพมหานครหลายปี
 ครั้นมาเมื่อมีขานฉอศกักราช ๓๓๕๖ นักพระองค์เองเจ้ากรุงกำพูชาธิบดีม
 ชนมายุได้ ๒๓ จึงได้ทรงพระมหากรุณาพระราชทานอภิเศก ให้มีนามว่า
 องค์สมเด็จพระนารายณ์รามาชบตีศรีสุริโยประพันธ์ มีสร้อยนามต่อไปอีก
 โดยสมควร พระราชทานเครื่องยศอย่างสูงเป็นเจ้าประเทศราชอย่างเอกแล้ว
 โปรดให้ออกไปครอบครองแผ่นดินเมืองเขมร ซึ่งเป็นแผ่นดินเดิมของพระบิดา
 คือสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชคนตามสกุลวงษ์ แต่ให้ สมนประสงค์พระยา

พระเชษฐมุนีน้อยผู้ใหญ่ ตกอดตงไปจนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเมืองกำโพชา
 ไปรดให้ องค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในแผ่นดินเขมร
 ทั้งสิ้น ขอยกไว้แก่แดนดินของเขมรเป็นเอกเทศ คือแขวงเมืองบักของ
 เมืองนครวัด คัดพระราชทานให้อยู่ในอำนาจพระยายมราชแบบ ซึ่งไปรด
 ให้เป็นพระยาอภัยภูเบศร อยู่ครอบครองแต่ยกมาขึ้นแก่กรุงเทพมหานคร
 ที่เดียว ไม่ได้ขึ้นแก่เมืองบรรทายเพชร เพราะทรงเห็นว่าพระยายมราชแบบ
 เคยเป็นผู้ใหญ่ได้บังคับบัญชาการบ้านเมืองอยู่ช้านาน แลมีความชอบเป็น
 อันมากมาแต่ก่อน ที่เมืองบรรทายเพชรนั้น ไปรดให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าทศพรออก
 เป็น ผู้ใหญ่ สืบรักษาใน ราชการ ทำนุบำรุง องค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี
 ให้ ว่าราชการบ้านเมืองรักษาแผ่นดิน โดยศุขสวัสดิ เป็นประเทศราชใหญ่
 อันหนึ่งขึ้นแก่กรุงเทพมหานคร ฝ่ายองค์เชียงตุงราชบุตรเจ้าเวียดนามแก้ว
 ซึ่งเข้ามาหา ไครยพึ่งพระบารมีอยู่ในกรุงเทพมหานครนั้น มีหนังสือเข้าออก
 กับพวกพ้องที่เมืองไซ่ง่อน ให้ ช้องชุ้มผู้คนพดพาทนะได้ มากแล้ว ก็กราบ
 ถวายบังคมลากลับออกไปคิดอ่านทำศึกกับพวกกองไทเขินอยู่ช้านาน ก่อนแต่
 การเมืององค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ได้ กลับออกไปเป็นเจ้ากรุงกำพูชา
 ธิบดีนั้นมา ภายหลังก็ได้ สัมความปราธูณา โดยสวัสดิคัมไชยได้ ชนะ
 พวกญวนไทเขินทั้งสิ้น ได้ เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองญวนนั้นอำนาจ ไคใหญ่ยิ่ง
 กว่าเก่า คงแต่นั่นผู้ ครองฝ่ายญวนก็กดขี่ใจเขมมเอิบ จะมาเกิดยกต่อม
 เอาเมืองเขมรไปให้ อยู่ ในอำนาจ เหมือนอย่างครั้งสมเด็จพระอุไทยราชา
 ธิราชคนซึ่งเป็นพระบิดา ขององค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีเองนั้น
 แต่องค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีเองกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าทศพร ยังถือ

ความซื่อสัตย์ต่อกรุงเทพมหานครอยู่ ยังหาเข้าเกลี้ยกดต่อมาจนไม่
 เป็นแต่รับรอง โอภาปราศัยพวกญวนที่ไปมา โดยฉนั้นเมือง ไผ่ครี่ องค์พระ
 นารายณ์รามารับคดีได้ เป็นเจ้ากรุงเก่าพุซารบตีไม่เข้า อยู่ได้ ๓ ปีได้ เข้ามา
 เผาทุ่งถองสุดพระบาทในกรุงเทพมหานครครั้งหนึ่ง กัดมือออกไปแดงถึง
 แก้วพราตย์ในบั้น โรงอัฐศกศักราช ๓๓๕๗ องค์สมเด็จพระนารายณ์รามารบตี
 เมื่อยังอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีราชตโยย ๕ คือนักกองคัจฉิน ๓ นักกองค พม ๓
 นักกองคสังวน ๓ นักกองค อม ๓ นักกองคสังวนนั้นเป็นน้องมารดาเดียวกับ
 นักกองคัจฉิน ครั้นเมื่อออกไปอยู่ เมืองบรรทายเพชรพร้อมกับราชตโยยทั้ง ๕ นั้น
 จึงได้ มีราชตโยยน้อยอีกกองคหนึ่งชื่อนักกองคตอง ครั้นเมื่อองค์สมเด็จพระ
 นารายณ์รามารบตีถึงพราตย์แล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้าทระหะกได้ยกย่องทำนบำรุง
 นักกองคัจฉินเป็นราชตโยยใหญ่ ชึ่งเมื่อพระบิดาถึงแก่พราตย์มชนมายุเพียง
 ๖ ขวบนั้น เป็นที่อ้างว่าเป็นเจ้ากรุงเก่าพุซารบตี แล้วทำนบำรุงรักษา
 แผ่นดิน โดยความซื่อสัตย์ต่อกรุงเทพมหานครอยู่ ถึง ๘ ปี ในระหว่างนั้น
 กองคพมถึงชีพตักษัยเสีย ยังคงราชตโยยสมเด็จพระนารายณ์รามารบตีแก่ ๕
 เมื่อนักกองคัจฉินมชนมายุได้ ๓๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้าทระหะกจึงได้ ภาคนักกองคัจฉินเข้า
 มาเผ่าทุ่งถองสุดพระบาทนกรุงเทพมหานคร เมื่อเข้ามาครั้งนั้น สมเด็จพระ
 เจ้าฟ้าทระหะกด้วยถึงอาสาัญกรรมลงในกรุงเทพมหานคร จึงพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ได้ พระราชทานเพลิงแล้ว ทรงพระมหากรุณา
 พระราชทานอภิเศกนักกองคัจฉิน ให้ เป็นสมเด็จพระอู่ไทยราชาราชเจ้ากรุง
 ก่าพุซารบตี พระราชทานเครื่องยศบันตาศักดิ์เจ้าประเทศราชอย่างสูงเหมือน
 กับองค์สมเด็จพระนารายณ์รามารบตีผู้ พระบิดาของนักกองคัจฉินนั้น แล้วโปรด

ให้กลับออกไปครองแผ่นดินกำพูนธา โดยอย่างครั้งองค์สมเด็จพระรามธิบดี
 นินทุกประการ พระยาพระเชมรสองนายคือพระยาจักรี ๓ พระยากระเสา
 โหม ๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงไว้วางพระ
 ราชฤทธิให้เป็นผู้ใหญ่ช่วยทำนุบำรุงสมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจัน ว่า
 ราชการแผ่นดินตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าทระหะหนนคองมา ฝ่ายเจ้าเวียดนามยาตวง
 คองเชียงสือเมื่อใด มอานาจใหญ่โตขึ้นแล้ว ครั้นทราบไปว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้า
 ทระหะ ings ได้เป็นผู้ใหญ่รักษาเมืองเชมรแต่ก่อนนั้นถึงอาสาญกรรมเสียแล้ว
 สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจันเจ้าเมืองเชมร มีชนมายุเพียง ๓๕ } บดงน
 ๓๖

ก็เห็นว่าเปนท่วงททจะเกิดยกตอมันมากเข้ากว่าแต่ก่อน ก็ยวดยของญวนเมือง
 ไช้ฮองแตเมืองอื่น ๆ ที่ไกลเคียงกับเมืองเชมร ให้ทำแก่เชมรต่าง ๆ คือ
 มาเกลยกตอมบ้าง ชูเส้นบ้างเมือง ๆ มากไปกว่าแต่ก่อน ภายหลัง
 สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจัน มีศุภอักษรให้ เข้ามากราบทูลพระกรุณา
 ขอนกองค์เจ้าหญิงผู้ เป็นเจ้าข้าหลานองค์ ซึ่งเข้ามาพร้อมกันกับสมเด็จพระ
 พระนารายนรามาชบคองคองเองแต่ก่อนนั้น กลับออกไปอยู่ด้วยที่เมืองบรรทาย
 เพชร ก็ทรงพระมหากรุณาโปรดให้ ไปตามสมัคร นักองค์เจ้าหญิง
 ทุกองค์ก็สมัคร ยอมกราบทูลถวายบังคมลาถลับออกไป แค้นกองค์ อองค
 หนึ่งนั้นเมื่อยังอยู่ในกรุงเทพ ฯ ได้ ประสูติพระองค์เจ้าเป็นพระราชบุตร
 ในพระเจ้าอยู่หัวในพระราชวังบวรสองพระองค์ มีความรักในพระองค์เจ้า
 ซึ่งเป็นพระบุตรมากนัก ไม่สมัครออกไปจึงต้องค้างอยู่ในกรุงเทพ ฯ ครั้น
 เมื่อองค์สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจัน ได้เจ้าผู้หญิงเชมรพวกนั้นออกไปอยู่

ด้วยแล้ว คิดถึงประเทศพระคุณพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
 จึงได้เสามาเฝ้าทูลขอของขุดพระบาทในกรุงเทพ ฯ ครั้งหนึ่ง โดยอย่างองค์
 พระนารายณ์ราชาธิบดีผู้ พระบิดา เมื่อเวลาจะกราบถวายบังคมลากลับไปนั้น
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ทรงพระประชวรอยู่ หาได้เสด็จ
 ออกถนนพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เป็นสถานที่ขุนนางเฝ้า โดยปรกติไม่
 เป็นแต่ตรงเวลาเสด็จออกพระเกศทอดพระพระเนตรคนไม้กระถาง ที่ชลาตนาม
 จันท์ เวลาเสด็จออกนั้นเป็นเวลาว่างไม่มีขุนนางเฝ้า ส้มเด็จพระอยู่ไทย
 ราชาราชจันท์ มีความร้อนใจจะใคร่กลับไปเร็ว ครั้นทราบว่าเสด็จออก
 พระเกศ ก็พาพระยาพระเชมรเข้าไปกราบทูลถวายบังคมลาเอง ไม่มีเจ้า
 พนักงานกรมมหาดไทยกราบทูลถวายบังคมลาให้ ตามอย่างธรรมเนียม จึง
 ทรงพระราชดำริหัดเตียนว่า นึกองค์จันท์เห็นที่จะเสด็จจรดเสียดแล้ว คิดก็เกิด
 ในกรุงเทพ ฯ ควรจะรู้ การตั้งตำมิตชอบควรแต่ไม่ควร ก็กับคนมัก รยาอัน
 ทดถึงเกินการไป พาเอาพระยาพระเชมรเป็นคนห่างคนไกลเข้ามาเฝ้าทูลขอ
 ขุดพระบาท กราบทูลถวายบังคมลาเองไม่ให้ เจ้าพนักงานนำนมชอบเตย
 เมื่อสมเด็จพระอยู่ไทยราชาราชจันท์ต้องพระราชดำริหัดงั้น ความก็ยังมีไป
 ในข้าราชการ มีผู้ต่อว่าต่อขานมากมายปากต่อยกัน ส้มเด็จพระ
 อยู่ไทยราชาราชจันท์ได้ ความอับระยศเป็นอันมาก เมื่อจะกลับไปได้ออกปาก
 ว่าในกรุงเทพ ฯ นี้เห็นจะไม่ได้กลับเข้ามาเห็นอีกต่อไปแล้ว ครั้นเมื่อสมเด็จพระ
 อยู่ไทยราชาราชจันท์ กับพระยาพระเชมรกราบถวายบังคมลากลับออก
 ไปเมืองบรรทายเพชรแล้ว ก็มิไปบอกเข้ามาว่าเชมรไปตัดไม้กระดานไว้
 ในป่าใกล้เขตรแดนญวนเป็นอันมาก พวกญวนकुณ้อมักพากันมาก ๆ

แย่งชิงเอากระดานไปเสีย ครั้นจะแต่งคนให้ ไปจับกุมก็กลัวจะวิวาทกับญวน
 จะเกิดการรบพุ่งกันขึ้น ด้วยญวนมีดินนุกาตั้งมากชนกว่าแต่ก่อนแล้ว
 ขอพระบารมี โปรดเกล้า โปรดกระหม่อมเป็นทพ เมื่อความในใบบอกกราบ
 ทูลพระกรุณา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระราช
 ดำริให้จ้งแต่งกองทัพออกไป ให้เป็นกำลังช่วยของกัสมเด็จพระอุไทยราชา
 ธิราชจัน ให้ ค่อยว่าแก่เมืองญวนด้วยเรื่องญวนผู้ร้ายดวงเกินเข้ามาแย่งชิง
 กระดานของเขมร กองทัพยังไม่ทันได้จัดให้ ยกไป ก็ทรงพระประชวร
 หนักถึงเสด็จสวรรคต จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย
 ได้ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศก ในปีมเสงเอกศก
 ศักราช ๓๓๗๓ ในปีนั้นอายพม่ายกทัพมาตีเมืองถลางทางหนึ่ง เข้ามา
 ทางทองธานี ด้วยหวังว่าจะเข้ามาตีเอาเมืองราชบุรีทางหนึ่ง ในกรุงเทพฯ ๑
 ต้องกระเกณฑ์กองทัพใหญ่ออกไปสู้รบพม่า จึงได้มีทองตราไปเกณฑ์เขมร
 ให้ยกกองทัพมาช่วยในการรบพม่าครั้งนั้นด้วย ครั้งนั้นสมเด็จพระอุไทย
 ราชาราชจันจึงกระเกณฑ์พระยาพระเชมรเป็นอันมาก เตือกเอาแต่ผู้ ทม
 ใจซื่อสัตย์มีความภักดีข้างกรุงเทพฯ ๑ ให้คุมไพร่เข้ามากับนักองคสังวณ
 แตนกองค อมผู้ นอง แต่จัดแจงตั้งของทูลเกล้า ๑ ถวายในเวลายแผ่นดินใหม่
 แลเครื่องฉลองพระเดชพระคุณ ในการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เข้ามาด้วย ครั้นนักองคสังวณนักองค อมแลพระยา
 พระเชมรเป็นอันมากที่ซื่อสัตย์ต่อกรุงเทพฯ ๑ ไม่ได้ อยู่ ที่เมืองบรรทายเพชรแล้ว
 องกัสมเด็จพระอุไทยราชาราชจัน จึงคิดอ่านกับพระยาพระเชมรที่สนิท

กับตัวเป็นอันมาก ว่าจะขอยุ่แก่กรุงเทพ ฯ ดังก่อนนั้นเห็นจะไม่มีค่าความคู่ช
 เพราะเมืองเขมรอยู่ไกล เมืองญวน ญวนก็มีอำนาจใหญ่ ไต่ขึ้นแล้ว
 ถ้าญวนจะคิดยกกองทัพมาทำแก่เมืองเขมร จะร้องให้กรุงเทพ ฯ ช่วย
 ฝ่ายกรุงเทพ ฯ ก็ขอมมีราชการที่พิศกณรงศ์สงคราม เพราะพม่ายกมาย้าย
 ในเขตรแดนด้านควนคกเนื่อง ๆ เมื่อคราวนี้ข่าวว่าพม่าจะยกมาอยู่ แล้ว
 ที่ไหนจะจัดกองทัพให้มาช่วยเขมรได้ เพราะเห็นว่าการที่จะกันพม่านั้นเป็น
 การสำคัญ ถ้าเป็นเวลาไม่มีทัพศึก โดยจะให้ ยกมาช่วยทางก็ ไทตกว่าจะมา
 ถึงได้ ก็เห็นข่าวพลที่มากก็บอบช้ำมากางน้อย ฝ่ายเขมรอยู่ไกลกับเมืองญวน
 เมื่อถูกญวนรบกวนก็จะยับ ไปเสียก่อน เหมือนช่วงตัวกับงาพร้อมกัน กว่า
 ถัดจะสู้งากใหม่ แต่ก่อนเมื่อครั้งเมืองเวียตนามยังมีอำนาจใหญ่ ก่อน
 มีศึกกับของไทเขินนั้น องค์สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชตนซึ่งเป็นพระเจ้าบุ
 ฤดี ไชยเมืองญวนแต่เดิมมา บังคับรักษาพื้นไทยจากกองทัพไทยกรุงธนบุรี
 คือเมื่อเมืองเวียตนามมีศึกกับพวกของไทเขิน จึงต้องไปของอ้ออ้นหม่อมแก่
 กรุงธนบุรี แด่ของยอมยกแผ่นดิน ให้แก่พระองค์รามตามชอบใจของผู้ครอง
 ฝ่ายไทย คือเมื่อพระยาพระเชษฐผู้ใหญ่ไม่ชอบใจพระองค์รามสมเด็จพระ
 รามารับตนนั้น ก็ได้ ไปเอาไพร่พลกำลังญวนเมืองไซ่ง่อน มาทำดาบต่าง
 พระองค์รามตั้งเสียแล้ว จึงได้ ยกองค์สมเด็จพระนารายณ์รามารับดีพระองค์
 เองให้ เป็นเจ้าแผ่นดินเขมร แต่แรกนั้นยกพงญวนอยู่ คือภายหลังเมือง
 เวียตนามเสียแก่พวกของไทเขิน อำนาจญวนอ่อนไปแล้ว แยกจากกำเรบขึ้น
 ในบ้านในเมืองเขมรจึงต้องมาพึ่งกรุงเทพ ฯ กับตนสมเด็จพระเจ้ากรุง
 เวียตนามย่ำดวง ไต่ คนบ้านเมืองฝ่ายญวนเป็นปรกคตงชนแล้ว สมเด็จพระ

พระเจ้ากรุงเวียดนามฆ่าดวงกมลใช้วงษ์อื่น เป็นวงษ์เจ้าเวียดนามเก่าที่เขมร
 เคยนับถือมา ควรที่เราจะกลับไปเข้าหาอ่อนน้อมเอาเป็นที่พึ่ง ดังครึ่ง
 ส้มเคี้ยวพระเจ้าบุ แต่พระบิดานั่นจึงจะชอบ ถ้ามีราชการกะเกณฑ์เกิน ๆ มา
 แต่ข้างกรุงเทพ ฯ จะได้ช่วยขัดไว้บ้างไม่ให้เขมรได้ความลำบากนัก
 เจ้าเวียดนามก็จะได้ มีเมตตาอารีรักแก่เราว่าเป็นเมืองชนพมัญญะ จะได้ห้าม
 ไม่ให้ญวนที่อยู่ เมืองโกตมาย้ายต่าง ๆ ครึ่งนั้นขุนนางพระยาพระเขมร
 ใหม่ ๆ ก็มีความคิดเห็นไปทูลสมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจันนั้นมาก จึงได้
 คิดกันแต่ทุกเขมรคุมศุภอักษรแด่เครื่องราชบรรณาการ ไปขออ่อนน้อมยอม
 เป็นเมืองชนพมัญญะอาณาจักรเจ้าเวียดนาม ๆ ก็ให้ทองคำอย่างญวนแต่ให้ตราทอง
 เหลืองมาไว้สำหรับแผ่นดินเขมร แล้วให้ของญวนไปมาแย่งให้ ขัดแข้งต่อ
 กรุงเทพ ฯ เมือง ๆ ฝ่ายนักองคสังฆวงกับนักองค อิมได้ เข้ามาเฝ้าทูลของ
 รุตพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
 สิ่งของเครื่องราชบรรณาการ แด่เครื่องช่วยในการพระบรมศพปรากฏเป็น
 การทำแทนองค์สมเด็จพระอยู่ไทยราชาธิราชจัน ซึ่งเป็นสมเด็จพระเรียน
 กิศรีนนทราชการในกรุงเทพ ฯ พูดกันว่าก็ ธิราชองค์สมเด็จพระอยู่ไทยราชา
 ธิราชจันหาสมควรไม่ ด้วยการครึ่งเป็นแผ่นดินตั้งใหม่ ควรจะให้ห้อง
 ชายอยู่ รักษาเมือง แล้วเข้ามาถวายบังคมรับหน้าพระพิพทสังคยาด้วยตัวเอง
 จึงจะชอบ เมื่อแผ่นดินก่อนตั้งมาเฝ้าทูลของรุตพระบาทเองได้ ครั้นเปิดชน
 แผ่นดินใหม่ใช้ ให้ห้องมาแทน ดูเห็นเป็นการไม่สมควร พระบาท
 สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระปรารภเหตุนั้น จึงทรงยกความชอบ
 นักองคสังฆวงแต่นักองค อิม ซึ่งเข้ามาเฝ้าทูลของรุตพระบาทครึ่งนั้นแล้ว

ทรงตั้งนักองค์สงวนให้เป็นสมเด็จพระมหาอุปโยราช นักองค์อื่นให้เป็น
สมเด็จพระมหาอุปราช พระราชทานเครื่องยศกษัตริย์อย่างใหญ่ แต่
เต้าน้ำทองแดงของอื่นเป็นอันมาก แล้วให้มัคราตั้งออกไปที่เดียว ไม่ได้
มีศุภอักษรออกไปหาฤๅสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันก่อน ครั้นสมเด็จพระ
มหาอุปโยราช สมเด็จพระมหาอุปราชออกไปตั้งเมืองบรรทายเพชรแล้ว
สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันก็มีความ ไทรมนั้นมาก ด้วยการที่กรุงเทพฯ ฯ
ตั้งสมเด็จพระมหาอุปโยราชสมเด็จพระมหาอุปราชไป ไม่ได้มีศุภอักษร
ออกไปหาฤๅก่อนนั้น เห็นไปว่าเป็นอันเสื่อมเสียเกียรติยศมาก จึงให้หา
พระยาพระเชษฐาธิราชใหญ่ซึ่งเข้ามาในกรุงเทพฯ ฯ กับสมเด็จพระมหาอุปโยราช
สมเด็จพระมหาอุปราชนั้น ไปไต่ถามการทั้งปวงที่ได้กับได้ เป็นเมื่อเข้ามา
กรุงเทพฯ ฯ นั้น แล้วก็เกลี้ยกล่อมชักชวนให้เขาคิดอ่านในภาระที่จะเข้าคิดขอ
ยกเล็ก เครื่องราชบรรณาการที่เคยส่งมาทุกเกล้า ฯ ถวายในกรุงเทพฯ ฯ
ทุกบ่ออย่างแต่ก่อนนั้นเสีย คิดว่าจะไว้ตัวเป็นกลาง ต่อถึงปีที่สามจึงจะ
แต่งบรรณาการไปค้ำับเมืองไทยฝ่ายหนึ่ง เมืองญวนฝ่ายหนึ่งเหมือนกัน
พระยาพระเชษฐาธิราชจึงว่าพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพฯ ฯ พึงได้เสวยราชสมบัติ
ขึ้นใหม่ ถ้าไม่ถวายราชบรรณาการเหมือนอย่างแต่ก่อน จะเป็นที่ยัง
เห็นไปว่าไม่นับถือในพระบารมี เหมือนอย่างพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อน
จะทรงขัดเคืองแล้วให้ยกกองทัพออกมาทำแก่เมืองเขมร สมเด็จพระอุไทย
ราชาธิราชจึงว่า ถ้าตั้งนั้นจะไปขอกองทัพพระเจ้ากรุงเวียดนามมาช่วย
จึงเอาห้องแดงดวงตราของประธานที่ได้ มาแต่เจ้ากรุงเวียดนามนั้น ออกขอ
ออกอ้าง แล้วก็ใช้พระยาพระเชษฐาธิราชไปปลุกษาความคิดนั้นกับสมเด็จพระ

พระมหาอุปโยราชสมเด็จพระมหาอุปราช แต่นักของคตวงผู้^{๒๒}น้อย แต่พระ
 ยาพระเชมรผู้^{๒๒}ใหญ่ในหัวเมืองต่าง ๆ สมเด็จพระมหาอุปโยราช สมเด็จพระ
 มหาอุปราช แต่นักของคตวงทั้งสามไม่เห็นชอบด้วยไม่ยอมเข้าคตตาม
 ก็เป็นความชุนชองหมองหมางกันขึ้น พระยาพระเชมรในเมืองบรรพทายเพชร
 แลหัวเมืองต่าง ๆ ที่เห็นไปตามสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน^{๒๓}ก็เห็น
 ตามสมเด็จพระมหาอุปโยราชส่ง^{๒๔}จน^{๒๕}ก็ ครั้นนั้นพระยาจักรี^{๒๖}พระยากระตา^{๒๗}ใหม่
 ซึ่งเป็นผู้^{๒๘}ใหญ่สองนาย ปรึกษากันว่าเมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงตั้งให้^{๒๙}สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน^{๓๐}ออกไปเป็น
 เจ้ากรุงกำพูชาธิบดี ได้ทรงมอบหมายการแผ่นดินให้^{๓๑}เราทั้งสอง เป็นผู้^{๓๒}
 ใหญ่ทำนุบำรุงสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน^{๓๓} ตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าทศระหะเกา
 เสด็จของพระเดชพระคุณมาแต่ก่อน แต่เราทั้งสองก็ได้^{๓๔}รับพระราชทานน้ำ
 พระพิพิสัยในกรุงเทพมหานคร เมื่อเจ้านายของเรากับพระยาพระเชมร
 ผู้^{๓๕}น้อยเป็นอันมากคิดการจะ^{๓๖}น^{๓๗}ไปไม่สำเร็จคตอกรุงเทพมหานครตั้ง^{๓๘}นี้ เราจะ
 พดอยคตเห็นตามไปด้วยก็^{๓๙} จะ^{๔๐}น^{๔๑}ความเสี่ยไม่มี^{๔๒}ไปบอกเข้าไปให้^{๔๓}ความ
 ทราบได้^{๔๔} ผาดของชุดพระบาทกรุงเทพมหานคร^{๔๕} เห็นจะไม่^{๔๖}สมควรแก่^{๔๗}เราที่เป็น
 ผู้^{๔๘}ใหญ่ใจซื่อสัตย์นั้น^{๔๙}เลย ความซึ่ง^{๕๐}พระยาทั้งสองพูดกันนั้น^{๕๑} ของ^{๕๒}คตสมเด็จพระ
 พระอุไทยราชาธิราชจัน^{๕๓}ได้^{๕๔}ทราบแล้ว จึงได้^{๕๕}คิดการนัด^{๕๖}พระยาพระเชมร
 ผู้^{๕๗}ใหญ่ผู้^{๕๘}น้อย ให้^{๕๙}ไปประชุมกัน^{๖๐}เลี้ยง^{๖๑}ใน^{๖๒}สวน^{๖๓}เป็นการ^{๖๔}ม^{๖๕}งคต^{๖๖} มี^{๖๗}พาทย์
 ประ^{๖๘}โคม^{๖๙}สี^{๗๐}ทศ แต่^{๗๑}กระบวน^{๗๒}คต^{๗๓}กอง^{๗๔}รักษา^{๗๕}รอบ^{๗๖}แล้ว^{๗๗}จึง^{๗๘}ให้^{๗๙}จับ^{๘๐}พระยา^{๘๑}จักรี^{๘๒}พระยา
 กระตา^{๘๓}ใหม่^{๘๔}ทั้งสอง^{๘๕}นั้น แล้ว^{๘๖}คต^{๘๗}คต^{๘๘}ว่า^{๘๙}ซึ่ง^{๙๐}พูด^{๙๑}กัน^{๙๒}ตั้ง^{๙๓}นั้น^{๙๔}เป็น^{๙๕}อัน^{๙๖}คต^{๙๗}ขบ^{๙๘}คต^{๙๙}ของ^{๑๐๐}คต
 สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน^{๑๐๑} แล้ว^{๑๐๒}ตั้ง^{๑๐๓}ให้^{๑๐๔}ฆ่า^{๑๐๕}เสี่ย^{๑๐๖}ใน^{๑๐๗}สวน^{๑๐๘}นั้น^{๑๐๙} การ^{๑๑๐}นั้น^{๑๑๑}ก็

เป็นที่สดุ้งตื่นตื่นกันแก่สมเด็จพระมหาอุปโยราช สมเด็จพระมหาอุปราชแดนنگองค
 ดวงซึ่งไม่เขาคิดด้วย สมเด็จพระมหาอุปโยราชจึงได้นัดพระยาสุวรรณก โลกย์
 เมืองโพธิ์สัตว์ แด่พระยาพระเชมรอื่น ที่เป็นพวกไม่เห็นด้วยความคิด
 ของสมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันนั้น นัดให้ มารับที่เมืองบรรทายเพชร แล้ว
 ตระหนักมารดาเสียหนีออกจากเมืองบรรทายเพชร ในเวลากลางคืน แล้วก็พา
 กันไปอยู่ เมืองโพธิ์สัตว์ แด่ด้วยเอาเมืองอันหลายเมืองคงขัดแย้งต่ออำนาจ
 เมืองบรรทายเพชร แด่แล้วก็ไปบอกเข้ามายังกรุงเทพ ฯ พึ่งกต่างโทษ
 สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจันตามเหตุที่เป็นทั้งปวงนั้น จนถึงฆ่าพระยา
 จักรพระยากระตาไหมเสีย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระพุทธเลิศหล้า
 ภาไทย จึงทรงพระราชดำริห์พร้อมด้วยความคิดท่านเสนาบดี แต่งให้
 เจ้าพระยาอภัยภูธรซึ่งในเวลานั้นเป็นเจ้าพระยายมราช เป็นแม่ทัพคุมนาย
 ทัพนายกองเป็นพระยาพระหัตถวงหลายนาย กับไพร่พลเครื่องศาสตราอาวุธ
 สมควรปรากฏเป็นผู้มีอำนาจ ให้ยกออกมาเมืองเชมรเพื่อจะให้ว่ากล่าว
 สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน แด่สมเด็จพระมหาอุปโยราชให้ปราณี
 ประยอมกันแล้วจัดแจงการบ้านเมืองเสียให้เรียบร้อย โดยปกติ เจ้าพระยา
 ยมราชกับนายทัพนายกองกราบถวายบังคมลาออกมา ถึงเมืองบัตของแล้ว
 คิดเห็นว่าถ้าจะมีหนังสือไปเชิญองค์สมเด็จพระอุไทยราชาธิราชจัน แด่สมเด็จพระ
 พระมหาอุปโยราชส่งอน ให้มาพร้อมกันที่เมืองบัตของ แด่จะได้ว่า
 กต่างไกล่เกลี่ยจัดแจงการให้เรียบร้อยก็เห็นว่าจะหาไปไม่ จึงได้คิดจะยก
 ตกลงไปถึงเมืองบรรทายเพชร ทศเดียว เพื่อจะว่ากล่าวให้พร้อมกันกับสมเด็จพระ
 พระมหาอุปราชแดนنگองคดวง แด่พระยาพระเชมรผู้ใหญ่ผู้น้อยเจ้าพระยา

ยมราชจึงได้บังคับให้พระยาสุรสงคราม คุมไพร่พลพอสมควรตั้งเรือต่อง
 ไปทางทะเลสาบก่อน เพื่อให้ ไปแจ้งความแก่องค์สมเด็จพระอู่ไทยราชา
 ธิราชจีน แต่พระยาพระเชมร แต่ไพร่บ้านพลเมืองว่ากองทัพซึ่งยกออก
 มาครั้งนี้ ไม่ได้ประสงค์จะรบราชำพันรัตนเมืองเชมร เป็นแต่รับพระ
 ราชโองการออกมา เพื่อจะว่ากล่าวไถ่เกตุขององค์สมเด็จพระอู่ไทยราชา
 ธิราชกับสมเด็จพระมหาอุปโยราชพี่น้องซึ่งวิวาทกันนั้น ให้ คืนคืนเป็น
 ปกติแล้วจัดแจงการบ้านเมืองเสียใหม่ให้ เรียบร้อย มีให้ พระยาพระเชมร
 ในเมืองนอกเมืองถือแยกย้ายเป็นสองพวกสามเหล่า พระยาสุรสงครามยก
 ไปถึงท่ากระพงหลวง มีเชมรพวกขององค์สมเด็จพระอู่ไทยราชาธิราชจีน
 มาคอยสกัดเขาบนยงห้ามไม่ให้ ขนบก พวกพระยาสุรสงครามก็มี ได้ ยิงตอบ
 โบกธงห้ามให้ รอพังค่ายประกาศก็หาฟังไม่ เขามันยิงได้จนพระยาสุรสงคราม
 ถอยดำไปหาแม่ทัพใหญ่ ฝ่ายขององค์สมเด็จพระอู่ไทยราชาธิราชจีน เมื่อ
 ทราบว่ากองทัพ ในกรุงเทพมหานครยกออกไป ก็พานักมารดาครอบครัว
 บุตรภรรยาตงเรือต่องทงบ้านเมืองเสียหนี ไปเมืองญวน สัมเด็จพระมหา
 อุปราชกับนักองคตวงผู้ น้องห้ามปรามไว้ ก็หาฟังไม่ มีเมืองญวนคุมเรือญวน
 ขนมาหลายลำบ่อกัน ภาขององค์สมเด็จพระอู่ไทยราชาธิราชจีนต้องลงไป
 สัมเด็จพระมหาอุปราชกับนักองคตวง ด้วยเหตุที่ได้เกลียดกันสัมเด็จพระอู่ไทย
 ราชาธิราชจีนมิให้ ไปนั้น ครั้นญวนพากันไปจนได้ ก็มีความสัสตั้งตกใจ
 กัดัวไทยแต่ญวน จึงพานักมารดาครอบครัวบุตรภรรยาว่าไพร่ หนีออก
 จากเมืองมรททายเพชร ขนมาหาแม่ทัพใหญ่ ขอให้ส่งเข้าไปกรุงเทพ ฯ
 จะได้เผาทุตของชุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จะกราบทุกความสมัครใจความภักดี ขอทำราชการฉลองพระเดชพระคุณใน
 กรุงเทพฯ ฯ แล้ว ไม่สมัครอยู่ ด้วยสมัครใจพระเจ้านครเมืองบวรทวายเพชร
 เจ้าพระยายมราชแม่ทัพก็ได้ ส่งสมัครใจพระมหาอุปราชกับนักองค์ทอง เข้าไป
 ยังกรุงเทพฯ ฯ ตามสมัคร แต่สมัครใจพระมหาอุปราชนั้น ยังให้ตั้งรั้ว
 รอยอยู่ที่เมืองโพธิ์สัตวเขาใจเขมรไพร่บ้านพลเมืองว่าเจ้านายยังมีอยู่ แล้วเจ้า
 พระยายมราชจึงได้ ยกกองทัพไปเมืองบวรทวายเพชร ครั้นนั้นเขมรครอบครอง
 ก็ถึงเรือต้องลงไปเมืองญวน ตามองค์สมัครใจพระอุไทยราชาธิราชเจ้าบ้าง
 เตรียมจะลงไปบ้างเป็นอันมาก เจ้าพระยายมราชได้ ให้ประกาศห้าม
 ปราบให้ เขมรทั้งปวงชนอนอยู่ ตามภูมิตาเนา กองทัพเจ้าพระยายมราชก็ตั้ง
 รักษาอยู่ที่เมืองบวรทวายเพชร ครั้นนั้นเมืองญวนยกขึ้นมาว่าแก่เจ้าพระยา
 ยมราชว่า นักองค์เงินเจ้าเมืองเขมรไม่ได้เป็นขอคบค้าได้ ผ่าตของธูตพระบาท
 สมัครใจพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพฯ มหานครตอก เป็นแต่วิวาทกันกับเจ้าน้องชาย ๆ
 เข้าไปฟ้องกล่าวโทษณกรุงเทพฯ ฯ แล้วขอกองทัพออกมา นักองค์เงิน
 ความตกใจกลัวจึงได้ หนีไปพึ่งเมืองญวน ๆ ก็เป็นเมืองมีพระราชไมตรีกับ
 กรุงเทพฯ ฯ อยู่ใกล้เมืองเขมร จะพานักองค์เงินเจ้าเมืองเขมรขึ้นมาเมือง
 บวรทวายเพชร ให้ เจ้าพระยายมราชพาเจ้าน้องไปพร้อมกัน จะได้ช่วย
 กันว่ากล่าวไกล่เกลี่ยให้ ตกลงเสียเป็นปรกติ บ้านเมืองเขมรซึ่งอยู่ในระหว่าง
 เมืองญวนเมืองไทยเป็นเมืองใหญ่ทั้งสองจะได้ อยู่เย็นเป็นสุข แต่ก่อนเมือง
 เขมรเคยประพฤติก่ออันตรายกับเมืองไทยเมืองญวนอย่างไร ก็จะให้
 ประพฤติอยู่อย่างเดิม

(ค้างอยู่เพียงเท่านั้น)

เรื่องแห่พระราชสาสน์ครั้งทูตไทยไปเมืองจีนแต่โบราณ

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
 พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยามที่ ๔ ในกรุงเทพมหานครประเทศบางกอก
 ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ดำรัสสั่งเจ้าพระยาวงษา
 มหาโกษาธิบดี ผู้ว่าราชการฝ่ายกรมท่าว่าการต่างประเทศ โปรดเกล้า
 โปรดกระหม่อม ให้พระราชทานพระราชนิพนธ์ไปประกาศแก่ผู้ซึ่งเป็น
 กงสุล แลขุนนางผู้ว่าการกงสุลนั้นด้วยจากกงสุลต่างเมืองทั้งหลาย บรรดา
 ที่มีหนังสือสัญญาวิชาทางพระราชไมตรีอยู่กับแผ่นดินสยามนั้น ที่มาอยู่
 ในกรุงเทพฯ ๑ บดินแต่อกิต แลซึ่งจะมาในเบองนำกิต หนึ่งให้ประกาศ
 แก่กงสุลฝ่ายสยาม แลผู้ช่วยราชการกงสุลซึ่งไปตั้งวิชาทางพระราชไมตรี
 อยู่ ที่เมืองต่าง ๆ ทั่วแดนดินในบดินกิตหรือเบองนำกิต ให้ทราบพระ
 ราชดำรัสสั่งนี้ทั่วกัน ว่าถึงการรับพระราชสาสน์ทั้งหลายแต่แห่งต่าง ๆ
 ทั่วบริเวณของราชบรรณาการ ซึ่งเป็นของทรงยินดีของพระเจ้าแผ่นดินต่าง ๆ
 ทั่วประเทศทั้งหลายกิต ฤ็ผู้ครองฝ่ายสยามนี้ ได้ส่งพระราชสาสน์ แลเครื่อง
 ราชบรรณาการเป็นสิ่งของทรงยินดี ไปแก่พระเจ้าแผ่นดินสยามเก่าใหม่
 ส่งไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วหลายนั้น ซึ่งเป็นทางพระราชไมตรีกับกรุง
 สยามนั้นมากนัก ฤ็การรับทูตผู้ถือรับสั่งแห่งพระเจ้าแผ่นดินต่าง
 ประเทศทั้งหลายนั้นกิต แลการที่พระเจ้าแผ่นดินสยามส่งทูตไทยไปต่าง

ประเทศทั้งหลายก็มีหลายหนหลายครั้ง มีเยี่ยงอย่างแบบแผนมาแต่โบราณ
 แดการใหม่ ๆ ก็มียุ่เป็นตัวอย่างแล้วหลายครั้ง แต่การในโบราณนั้น
 ว่าด้วยการรับทูตหรือส่งทูต รับราชสาส์นแ่ส่งราชสาส์นทั้งนี้ ได้พบ
 จุดหมายใจความของ โบราณนั้นหลายฉบับเป็นแบบมา บ้างจะขอคัดว่า
 แค่นั้น ๆ ว่าด้วยการรับพระราชสาส์นแ่ส่งพระราชสาส์น แ่รับสั่ง
 เครื่องราชบรรณาการ การรับทูตที่มาแต่ประเทศนั้น แ่ส่งทูตไปใน
 ต่างประเทศทั้งปวงนั้น เมื่อพิเคราะห์ ไปตามการต่าง ๆ ในประเทศทั้งหลายนั้น
 จะได้ มีหนังสือสัญญากันว่า จะทำการส่งแ่ส่งอย่างนั้นอย่างนั้น ในหนังสือ
 สัญญาก็ไม่มี ก็เป็นการแต่ตกลงตามใจเจ้าของแผ่นดิน ๆ เห็นควรจะทำ
 อย่างไรก็ทำไปตามน้ำใจอย่างนั้นอย่างนั้น หนังสือที่เจ้าแผ่นดินรับสั่ง
 ราชสาส์นราชทูตนั้นด้วยอาการเอิกเกริกเพราะประสงค์เหตุที่ทำไปนั้น มีที่
 มุ่งหมายของพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายนั้น ๆ อยุ่สองอย่าง ประการหนึ่งเพื่อ
 จะอวดยศอวดสมบัตินองตัว ให้แขกเมืองเห็นตามประเทศนั้น ๆ อีก
 ประการหนึ่งจะแสดงความต่อนรับนับถือพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย แ่ยกย่อง
 พระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ ให้เป็นการสมควรเสมอกับ
 เกียรติยศองตัว ไม่ดูถูกดูแคลนว่าเป็นน้อยค่ากว่าตัว การอื่นเมื่อ
 พิเคราะห์ ไปแล้ว ก็เห็นชัดว่าเป็นแต่การยอมตกลงตามใจของเจ้าแผ่นดิน
 จะทำอย่างไรก็ทำได้ อย่างนั้น แต่ที่ในการรับสั่งราชสาส์นราชทูต ก็การ
 ชนชนงมีเกิดขึ้น ในภายหลังนั้นขอยกไว้ จะขอว่าแต่การรับแ่การส่งพระราช
 สาส์นไปเมืองจีนเป็นต้นเหตุเดิมมาหลายร้อยปีแล้ว เดิมแต่ก่อนนั้นพระเจ้า
 แผ่นดินฝ่ายสยามกับพระเจ้าแผ่นดินจีน ก็ยังไม่ได้ รู้จักเป็นทางไมตรีตา

ทางค้าขายนั้นก็เป่า
 หนึ่งในเวลาต้งไปก่อนนั้นหลายร้อยปีมาแล้ว
 พระเจ้าแผ่นดินไทยในเวตาก็อนนั้น โง่งมหนัก ปราศจากวิริยปัญญาไม่รู้ การ
 อะไร ที่ห่าง ๆ ไกล ๆ ในต่างประเทศบ้างเลย ครองหนงพวกเงินเมือง
 กวางตุ้ง เข้ามาค้าขายในประเทศญวนแล้วก็เลยแวะเข้ามาขายของที่
 ประเทศไทย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินโง่งมคบแต่เชื้อราชูรโซ ชวนกันยืมต
 ซอสินค้าของเงินในสำเภานั้นไว้ ใช้ สอยชมเชย เงินหลอกขายได้แพงมาก
 ไรมาก เงินในสำเภานั้นความยืมติดที่สุด ฝ่ายไทยในเวตาก็อนนั้นก็มีความ
 ยืมติดมหด ซอของเงินรับไว้ ใช้ ในบ้านในเมืองไทยนี้ ครั้นภายหลัง
 เงินทั้งหลายในเมืองต่าง ๆ ก็มาค้าขายในแผ่นดินประเทศไทยเมือง ๆ เงิน
 บางพวกมีความปราภณาใหญ่เพื่อจะอยู่ อาศัยอยู่ในเมืองไทยนี้ เพราะประสงค์
 จะเก็บสินค้าของป่าต่าง ๆ ส่งไปขายในประเทศจีนนั้น เงินพวกที่คิดจะอยู่
 ในที่แผ่นดินไทยนั้น จึงให้เจ้าพระยาโกษาธิบดี ผู้ว่าราชการในกรมทำน
 กราบทูลแก่พระเจ้าแผ่นดินสยาม ว่าจะขออาศัยอยู่ในเมืองไทยนี้
 เพื่อจะเก็บสินค้าของป่าต่าง ๆ นั้นทุกสำเภาก็ไปขายในเมืองจีน แล้วจะได้
 เก็บเงินค่าปากเรือสำเภาส่งถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินไทยด้วย ครั้นพระเจ้า
 แผ่นดินไทยได้ทราบการดังนั้นก็ก็มีพระทัยยินดี จึงโปรดให้เงินพวกนั้นได้
 อยู่อาศัยในเมืองไทย เพราะเข้าใจว่าคบเงินจะมีประโยชน์ใหญ่ยิ่งรุ่ง
 เรืองนัก ครั้นภายหลังพวกเมืองนอกก็โดยสำรสำเภาก็เข้ามาอาศัย
 ทำมาหากินในเมืองไทยนี้เป็นอันมากมากจนทุกคร้งทุกปี แล้วฝ่ายไทยใน
 เวตานั้น ถ้าก็คิดเข้าใจว่าเงินเป็นประเทศอันประเสริฐยิ่งกว่ามนุษย์ทั้งหลาย
 แล้วเข้าใจว่าเมืองจีนอยู่ห่างไกลจะเป็นข้าศึกกับไทยไม่ได้ เพราะเขตรแดนไม่

ได้ โกลั ชัดชัดต่อกัน หนึ่งพวกจันทเข้ามามีค้าขายในเมืองไทยนั้น มาทาง
 ทเตเป็นทางกันดารนัก ไปมาด้วยยากเสียดบุญเสียดกรรม เพราะเหตุ
 ดงนี้ไทยจึงสำคัญรู้อย่างไรก็ไม่รู้ ครั้นพวกจันททั้งหลาย
 บางคนทำมาหากินมีเงินทองขึ้นมากแล้ว จึงตงทุนต่อสำเภานับทุกสิ้นค้า
 ค่าง ๆ ในเมืองไทยไปขายเมืองจีนได้กำไร โดยมากที่สุด จึงเลือกซื้อสิ่ง
 ของที่ปดาด ๆ ค่าง ๆ ในเมืองกวางตุ้งเลือกเอาแต่ที่ดี ๆ เข้ามาเป็นของถวาย
 พระเจ้าแผ่นดิน แล้วกราบทูลสรรเสริญฝีมือช่างค่าง ๆ ในเมืองกวางตุ้งด้วย
 ชดนั้นพระเจ้าแผ่นดินไทยได้รับของถวาย แด่เสนาบดีไทยได้รับกำหนด
 ของพวกจันทนั้น ๆ ก็มีความยินดีใสมันต์มากเพราะหลงใหล ในเวลานั้น
 พระเจ้าแผ่นดินไทยมีพระราชประสงค์ จะแต่งตั้งสำเภาหลวงไปค้าขายที่เมือง
 จีนบ้าง เพื่อจะเก็บเลือกสรรจัดซื้อสิ่งของที่ปดาดมาใช้ ในเมืองไทยบ้าง
 พวกจันทเห็นจึงมีอุบายกราบทูลว่า ไทยจะไปค้าขายในเมืองจีนนั้นไม่ได้
 ด้วยเหตุว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยยังไม่รู้จักกับพระเจ้าแผ่นดินจีน ถ้าเรือ
 สำเภาไทยไปค้าขายที่เมืองจีนเมืองใดแล้ว พวกจีนนายด่านเขาจะจับเอา
 เรือนั้นไว้ แล้วจะรับเอาของทั้งสิน เพราะไม่ได้เคยไปค้าขาย เขาจะ
 สำคัญคิดผิดไปว่าเป็นเรือขากต่างประเทศ ด้วยจันทยังไม่รู้จักคนไทยเลย
 ถ้าพระองค์จะอยากไปค้าขายที่เมืองจีนแล้ว จะต้องมพระราชสาส์นแด่เกรื่อง
 มงคลราชบรรณาการพอส่มควร ให้ทูตไทยออกไปเจริญทางพระราชไมตรี
 ผูกพันอันตระวมิตรกับพระเจ้าแผ่นดินจีนเสียก่อน ให้รู้จักขอบอาษา
 ไส้รอยแล้ว จึงจะได้ใช้สำเภาไทยไปค้าขายในประเทศจีนได้ โดยสะดวก
 พวกจันทเห็น กราบทูลเป็นกตอุบายพ้อตวงยุยงพระเจ้าแผ่นดินไทยให้หลง

เชื้อแล้ว จึงกราบทูลขอรับอาสาว่าจะนำพาทูตไทยไป ให้ถึงกรุงปักกิ่งคือ
 เมืองหลวงของพวกจีนทั้งปวง ขณะนั้นพระเจ้าแผ่นดินไทยก็ทรงเชื่อก้อยคำ
 พวกจีนย่ง จึงโปรดให้เจ้าพนักงานจัดแต่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่งเป็น
 อักษรไทย มีความว่าขอเป็นทางพระราชไมตรีต่อกรุงปักกิ่ง เพื่อประโยชน์
 จะไปมาค้าขาย พระราชสาส์นนั้นให้ จานตง โนแผ่นดินทองคำ แล้วม้วนไว้
 ในกล่องทองคำประดับพลอยต่าง ๆ ดี แล้วโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง
 มีหนังสือฉบับหนึ่งไปถึงตงปักกิ่ง คือเป็นเส้นาบตีผู้ใหญ่ในกรุงปักกิ่ง
 เจ้าพระยาพระคลังมีหนังสือไปถึงตงปักกิ่ง คือเจ้าเมืองกวางตุ้งเป็นเมืองท่า
 สำเนา คั้นทางบกจะขึ้นไปกรุงปักกิ่งนั้น ครั้นนั้นพวกจีนเหล่านั้นจึงกราบ
 ทูลพระเจ้าแผ่นดินไทยว่า ในเมืองจีนนั้นตามจีนที่จจะแปลภาษาไทยได้ ก็ไม่มี
 แะคนที่จจะแปลพระราชสาส์นไทยนั้นก็ไม่มี หนังสือข้าพเจ้าเหล่านั้นเป็นผู้
 นำไทยไปจากเมืองไทยนั้น ครั้นจะแปลเองก็ดูเหมือนว่าไปเกตุ่งพูดเช่นตาม
 ชอบใจไม่มีหลักหลาย เพราะเป็นจีนอยู่ ที่เมืองไทยนี้ เกตุออกมาจีนที่
 เมืองจีนเขาจะไม่เชื่อแน่ เขาจะกลับสำคัญคิดผิด ๆ ไปต่าง ๆ แะธรรมเนียม
 นิยมจีนเจ้าแผ่นดินจีนก็ทรงพระราชสาส์นด้วยพระองค์เอง ตงปักกิ่งแต่
 ตงปักกิ่งก็อ่านหนังสือเอง จะได้ ให้ตามแปลก็หาไม่ได้ ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดิน
 ไทยในเวลานั้นหลงใหล เชื่อกำพวกจีนเหล่านั้นกราบทูลหลอกหลวงต่าง ๆ
 ซึ่งใจเฝ้าทั้งพระเจ้าแผ่นดินแต่เดิณมาบัด จึงยอมให้ จานพวกเหล่านั้นแต่งพระ
 ราชสาส์นเป็นหนังสือจีน แต่จรับสั่งว่าให้ ตามจีนพวกนั้นแต่งตามฉบับ
 สำเนาความในพระราชสาส์นซึ่งเป็นอักษรไทยแต่ความไทย ฝ่ายพวกจีน
 ทั้งนั้นก็แต่งยกย้ายเสียใหม่ตามชอบใจของตัว ไม่ให้ ไทยทราบด้วย

ครั้นแต่งเป็นหนังสือจีนก็กดทับความเสียอย่างอื่น เขียนใจความว่าพระเจ้า
 แผ่นดินไทยถูกขยับย่นกั๊วไปถึงพระเจ้าแผ่นดินกรุงปักกิ่ง ขออ่อนน้อมยอมคว
 ถวายเป็นข้าขอบขัณฑสีมาอาณาจักรของพระเจ้ากรุงปักกิ่ง แต่ขอถวาย
 เมืองเป็นเมืองกึ่งสามปีครึ่งหนึ่ง ขอพวงพระบารมีพระเจ้ากรุงปักกิ่ง
 ซึ่งเป็นเอกอุตมยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งปวงทั่วโลกย์ จะขอให้พระเจ้ากรุง
 ปักกิ่งทรงพระมหากรุณา อนุญาตให้ สำนึกของพระเจ้าแผ่นดินไทย
 ได้ ไปมาค้าขายที่เมืองจีนเหมือนได้ โปรดให้ ซื่อสั่งของบนส่งจรรักษ์ มาใช้
 ในเมืองไทยไกลทเดกั้นตารนั้นเดก ถึงหนังสือฉบับเจ้าพระยาพระคลังนั้น
 ไปถึงลัปุกาทัง แต่คงคกทั้งสองฉบับนั้น ตำมเงินเหล่านี้กับเอาพระนาม
 ของพระเจ้าแผ่นดินไทยเป็นเจ้าของหนังสือ อ่อนน้อมไปถึงคงคกแลลัปุกาทัง
 ไปหมดสิ้น ครั้นแต่งแล้วทั้งสามฉบับจึงเอาฉบับของพระเจ้าแผ่นดินไทย
 มาถวายให้ทรง ประทับตราตามธรรมเนียมพระราชดำสัน แต่หนังสือ
 สองฉบับซึ่งเป็นของเจ้าพระยาพระคลัง เอามาให้ เจ้าพระยาพระคลัง
 ประทับตรา ไปตามซึ่งการเป็นโดยในหนังสือสำเนาไทย ข้อความในพระ
 ราชดำสันตั้งนี้ไทยได้ ทราบความต่อภายหลัง ดังกาดนานมากกว่า ๒๐๐ ปีเศษ
 คำว่ากั๊วนั้นแปลว่าถวายบังคมฎากำนับ คำว่าถืองั้นแปลว่าขอเป็นเมือง
 ขัน ในบังคับ พระเจ้าแผ่นดินไทยแต่เสนาบดีไทยในเวถานั้น ใจมักง่ายนัก
 ไม่หาผู้อื่นมาอ่านแปลส่อบส่วนให้ ฟังให้ แน่แท้ ก่อน ต่वनประทับตราใน
 หนังสือจีนให้ง่าย ๆ หลับตาทัก แลจกัแต่งทูตานุทูตไทยผู้ มับรรดาคักกดี
 ให้ ออกไปกับพวกเงินเหล่านี้ด้วย ยังซาทรงคงพวกเงินเหล่านี้ให้ เป็น
 ชุนท่องชื่อใหญ่ แต่ชุนท่องชื่อน้อยเป็นผู้ พาพวกทูตไทยไปถึงเมืองจีน

คำว่าทองชื่อนั้นแปลว่าเป็นผู้ซึ่งนำข่าวสารต่าง ๆ พระเจ้าแผ่นดินไทยแต่
 เสนาบดีไทยในเวลานั้น พอใจนึกไปแต่การข้างจะอดยศของตัว ว่าดี
 กว่ามนุษย์ทั้งหลาย พระราชดำล้นนั้นเชิญเข้าไว้ ในตั้งเขียนตาขรตหน้าทอง
 แดวยงคกงบนพานทองคำสองชั้นคือพานแว่นฟ้า แดวเชิญพานพระราชดำล้น
 คองบนบขบกับคองมีคานหาม แต่พวกทูตานุทูตไทยที่จะไปนั้น ก็แต่งตัว
 จนเกินงามในเวลานั้น แต่ในเวตาก่อนนั้นเขาจะเข้าใจว่าเป็นการดีแท้
 แต่งตัวสวมชฎาทองคำ ชั้นตชฎาอินทพรหมมท้ายเซด แดวประดับ
 ฉายสร้อยมธยมทองคำพัวพันคอรุงวัง เขาคิดเพตติเพตติไปแต่ฝ่ายจะดำแดง
 ยศอดยศเจ็ก แดวพระราชดำล้นเมื่อจะออกจากพระราชวังกรุงเก่าหนักมีแต่
 แหนอของ พานพระราชดำล้นหนักเชิญขึ้นคองบนพระยานูมาศ แดวมเครื่อง
 สูงเทวดาหน้าหลัง มีเศรสังขกตองชนะพณพาทย์ พตถือธงค่าง ๆ
 บางตั้งหน้าหลัง ให้ร้องอ้ออึงไปตงเรือเอกไชย เรือรูปสัตว์ต่าง ๆ ยังมี
 เรือแห่งปนขบวนนำหลังตั้งคับตามลงมาส่งจนถึงเมืองสมุทรปราการ แดวตั้ง
 ขนเรือใบน้อย ๆ เป็นเรือดำเลี้ยง แดวลงไปเรือแเดวมหน้าซ้ำให้ มกตอง
 ขนรเศรสังขตามไปประโคน เพื่อจะให้เป็นการสำหรับยศพระราชดำล้น
 ประโคนสำมเวตาคำค้ำแสดทวงวันง่มอไป เวตานั้นพระเจ้าแผ่นดินไทย
 แดวเสนาบดี ก็มแต่การขวนขวายแต่จะแสดยศอดยศอำนาจแก่เจ็ก ไม่คิด
 อายอดยศแก่ประเทศอื่นเตย การนิกเพราะไม่พิจารณาด้วยบัญญัติอันตะเอียด
 ครั้นไปถึงเมืองจีนแเดว พวกจีนที่เป้นที่ททองชือกก็พูดกลตบความเสียดอย่าง
 ขึ้นหมต พูดว่าธรรมเนียมไทยซึ่งแต่งตัวอย่างธรรมเนียมอย่างหนึ่งตงน
 แต่งตัวไปอย่างทูตไทยนั้น เป้นการแต่ง โดยเศรพต้อพระเจ้ากรุงปรกิง

ถึงพระราชสาส์นแต่การแห่แหนให้ร้องตั้งนั้น ก็เป็นการดี โดยความเคารพ
 คอพระเจ้ากรุงปรังกะทงตัน ขณะพระราชสาส์นถึงเมืองจีนนั้น พวกจีนที่
 เป็นผู้ดูแลบ้านเมืองเจ้าท่านนั้นจะได้แห่รับไทยก็ห้ามได้ ไทยก็ต้องแห่ห้าม
 มุขบถที่รับพระราชสาส์น ประโคมของตัวไปเอง ซึ่งไม่อดสูใจเลย
 แดกรังนั้นพวกจีนตามที่เป็นท้องซื้อใหญ่และท้องซื้อน้อยนั้น จะรู้เห็นเป็น
 ใจนัดหมายกับขุนนางจีนอย่างไรก็หาทราบไม่ เพราะมิได้มีในจดหมายเหตุ
 โบราณนั้นไม่ ได้พบหนังสือมีความแต่ว่าเป็นเรื่องราวว่าพระเจ้ากรุง
 ปรังกะมิรับสั่งไปรด ให้ ขุนนางเมืองจีนรับทูตไทยแต่พระราชสาส์นไทยกับ
 ทั้งเครื่องราชบรรณาการ รวมกันส่งขึ้นไปให้ ถึงกรุงปรังกะ โดยการดี
 อย่าให้ มีเหตุร้ายได้ เลย ก็กรังนั้นพวกทูตไทยได้ ขนบกแต่เมืองกวางตุ้ง
 ไปจนถึงกรุงปรังกะ รอนแรมไปถึงสามเดือนกับสี่ห้าวันจึงถึงกรุงปรังกะ โดย
 ความยากนัก พระเจ้ากรุงปรังกะก็เสด็จออกมารับพระราชสาส์นแต่ทุกุศไทย
 รับเมืองไทยเป็นเมืองก้อง คือรับอย่างหัวเมืองอันพระเจ้ากรุงปรังกะพระราช
 ทานของตั้งพระเจ้าแผ่นดินไทยเป็นเมืองก้องจีนมา คือตั้งเมืองไทยเป็นเมือง
 ขึ้นแก่กรุงปรังกะ คำว่าห้องนั้นเปรียบเหมือนว่าสัญญาบัตรตั้งหัวเมือง
 ทั้งหลาย ทั้งเครื่องมงคลราชบรรณาการของไทยไปถวายพระเจ้ากรุง
 ปรังกะนั้น รวมหมดเป็นราคาเพียงสักห้าสิบบ้าง ฝ่ายพระเจ้ากรุงปรังกะ
 ก็รักยศจะอดดั่งมบัติแต่อำนาจแก่ไทย จึงสู้เสียเงินค่าจ้างจีนราชูรชน
 บรรณาการไทย ตั้งแต่เมืองกวางตุ้งส่งขึ้นไปถึงกรุงปรังกะ คิดดูค่าจ้าง
 ขนส่งนั้นเป็นเงินมากกว่าราคาเครื่องราชบรรณาการของไทยที่ออกไปนั้นหลาย
 เท่าไม่คุ้มค่าจ้าง พระราชสาส์นไทยนั้นก็โปรดให้ ห้ามไปทั้งมุขบถกับพาน

ทูตามทูตไทยก็ขึ้นเกี้ยวขึ้นรถไปทุกคน คนที่ห้ามพระราชดำذنแต่ห้ามทุกคน
 พระเจ้ากรุงปักกิ่งก็ตองจ้างคนหาสินค้าราคาค่าจ้างมาก เพราะจะแต่งตั้งยศแก่
 ประเทศจีนทั้งปวง ครั้นเมื่อภาตล่วงมาพระเจ้ากรุงปักกิ่งก็ทรงคอบแทน
 เครื่องบรรณาการมาให้แก่กรุงไทยนั้น สิ่งของคอบแทนแต่ล้วนเป็นของมี
 ราคาทั้งนั้น คือแพรอย่างสัตว์ต่าง ๆ ราคา也多กว่าเครื่องบรรณาการของ
 ไทยที่ไปนั้นหลายเท่า คิดราคาของคอบแทนกรุงปักกิ่งสองส่วนข้างนำข้างใน
 ประมาณ ๖๐ ซึ่งเศษใกล้ ๗๐ ซึ่ง ๗๐ ซึ่งหรือ ๖๐ ซึ่งทั้งนี้พระเจ้ากรุงปักกิ่ง
 ชาติทุนเปล่าไม่มีกำไร แต่ว่าตองจำเป็นจำทำเพราะว่าจะแต่งตั้งยศอย่างนั้น
 อย่างนควย นายปลูคาทั้งคือเสนาบดีในกรุงปักกิ่งนั้น แด่ตั้งคกเจ้าเมือง
 กวางตุง ทั้งสองแห่งเขาก็มีหนังสือฝากมาถึงพระเจ้าแผ่นดินไทย เป็น
 หนังสือคอบตามหนังสือของไทยที่มีไปเป็นอักษรจีนนั้น แต่พวกจีนดำมที่
 เป็นตองชอกพิศอกกลับแก้ความเสียใหม่ว่า ตราที่ประทับพระราชดำذنนั้น
 คองหนังสือ เพื่อสำหรับถวายแก่พระเจ้ากรุงปักกิ่งพระองค์เดียวเท่านั้นคองใช้
 คองต่างหาก แต่ที่คองประทับในหนังสือปลูคาทั้งแด่ตั้งคกนั้นคองใช้ คอง
 หนังสือต่างหาก ฝ่ายจีนก็เชื่อเอาแต่ในหนังสือของไทยที่เป็นอักษรจีนเป็นใหญ่
 หาได้ คอบบัตตราไม่ หนังสือพระราชดำذنของพระเจ้ากรุงปักกิ่งนั้นเป็น
 หนังสือคอบบที่อนหนังสือแล้วม้วนเข้าไว้ในถักไม้ ไม่ทาด์เหตอง เขียนเป็นรูปตัว
 มังกรห้าเศียร หนังสือของหนังสือเขียนเป็นกระดาษสีเส้นประทองเป็นเม็ด ๆ
 มีวนมีคูกไม้ อยู่กลาง มหยคคตท้ายไม้ คูกสองข้างแต่มีสายรัดคูกรอบ
 สัตกทำด้วยหยกจระไน มอบส่งให้ทูตามทูตไทยไปตามการเหมือนเช่น

หนังสือฝากกันตามเมืองต่าง ๆ ทั้งหลาย เช่นกับเมืองตราบั้งกับไปยั้งหัว
เมืองฉิ่นของพวกจีน จีนไม่ได้ ยกย่องนับถือเป็นพระราชดำณัณของคอบ
แทนในทางไมตรีนั้นเลย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินไทยกับเสนาบดีในเวลานั้นใช้
ไม่รู้เหตุการณ์ทางห่าง ๆ ไกล ๆ ก็เข้าใจสำคัญคิดผิด ๆ ไปต่าง ๆ จึง
ปฤกษากันว่าพระราชดำณัณของเราเมื่อส่งให้ ทูตไทยไปนั้น ก็มีการแห่แหน
มากมายหลายอย่างต่าง ๆ ก็เมื่อพระราชดำณัณของพระเจ้ากรุงปรังมาถึง
แขวงกรุงไทยนี้แล้ว ถ้าเราจะไม่มีการรับด้วยกระบวนแห่แหนต่าง ๆ นั้น
พวกจีนทั้งหลายที่อยู่ ในเมืองเรา เขาก็จะมีความน้อยใจว่าเราไม่นับถือทาง
พระราชไมตรีของพระเจ้ากรุงปรัง แล้วก็จะมีความเห็นว่าเราชาวไทยไม่
ยกย่องพระเกียรติยศของพระเจ้ากรุงปรังให้ เสมอกับตัวเรา เมื่อพระเจ้า
แผ่นดินไทยแต่ท่านเสนาบดีไทย คิดพร้อมใจกันเป็นการตกลงตั้งนั้นนั้นแล้ว
จึงได้ จัดกระบวนแห่แหนทั้งทางบกทางเรือ พร้อมมุขตามธรรมเนียมไทย
ไปรับพระราชดำณัณของพระเจ้ากรุงปรังซึ่งคอบส่งมากับทูตไทยนั้น พวก
ทูตไทยกับพวกจีนที่เป็นตาม ท้องชื่อใหญ่ท้องชื่อน้อยพร้อมกัน ก็รับ
เชิญพระราชดำณัณของจีนมาเองนั้น การแห่แหนนั้นก็ดุจดังอาการคล้ายกัน
กับเมื่อแห่ส่งพระราชดำณัณของไทยไปนั้น ครั้นพระราชดำณัณของพระเจ้า
กรุงปรังมาถึงในกรุงไทยแล้ว เมื่อแปลนั้นพวกจีนท้องชื่อที่เป็นตามก็กลับ
แปลความกลับเอาชั้วเป็นตีเสียหมด แปลกลับว่าเป็นทางไมตรีแต่พระเจ้า
กรุงปรังนั้นยอมรับไมตรีแก่กรุงไทย กรุงปรังยอมรับกรุงไทยเป็นเมือง
พี่น้องกันสนิท ถ้ามแปลเป็นคำของจีนคอบมาให้ สัมควรกับพระราชดำณัณ
ไทยที่ส่งไปนั้น แดหนังสือตปฐาทังแดหนังสือตั้งคณัน ทั้งสองฉบับ

ก็กลับแปลแก้ไขเป็นว่ามาถึงเจ้าพระยาพระคลัง ให้ สมนกับหนังสือฉบับไทย
 ของเจ้าพระยาพระคลังส่งไปนั้น อันที่จริงนั้นคงตกแต่ลพบุรีคาทั้ง เขามานา
 ถึงพระเจ้าแผ่นดินไทย ตามความในหนังสือของไทยที่เป็นฉบับหนังสือจีนส่ง
 ไปนั้น หนังสือของหอคือหนังสือของกรุงปักกิ่งตั้งไทยให้ เป็นเมืองขนนั้น
 พวกท่านก็กลับความแปลว่า เป็นหนังสือพระเจ้ากรุงปักกิ่งอวยไชยให้ พรแก่กรุง
 ไทยทั้งสิ้น ฝ่ายพระเจ้ากรุงสยามในเวลาต่อจากนั้น ก็เชื่อถือพวก
 ท้องซื้อจีนไม่สงสัยเลย เพราะว่าได้ เครื่องบรรณาการตอบแทนของจีนกรุง
 ปักกิ่งมามากมีค่าไรมากกว่าเครื่องบรรณาการที่ส่งออกไปนั้น มีค่าไรราคา
 สูงขึ้นไปกว่าบรรณาการที่ส่งไปกรุงปักกิ่งนั้นหลายสิบขั้ง ฝ่ายเสนาบดีใน
 เวลานั้นก็พลอยนิยมไปสิ้นไม่ขัดขวาง เพราะว่าได้ ของตอบแทนแก่พวกจีน
 ตามท้องซื้อนั้นบ้างเล็กน้อย แต่เมื่อพวกทูตานุทูตไทยไปครั้งแรกนั้น
 พระเจ้ากรุงปักกิ่ง โปรดยอมให้ เรือสำเภาไทยไปค้าขายที่เมืองกวางตุ้งแห่งเดียว
 แค่นั้นสองลำเท่านั้น แล้วพระเจ้ากรุงปักกิ่ง โปรดให้ตั้งตักเจ้าเมืองกวางตุ้ง
 จัดทแห่งหนึ่งให้ แก่ไทย พระเจ้ากรุงปักกิ่ง โปรดพระราชทานที่แผ่นดินแห่ง
 หนึ่งที่เมืองกวางตุ้งนั้นเรียกว่ากงกวน เป็นที่ของไทยสำหรับทุกไทยไปจะได้
 พักอาศัยระยจัดซื้อของต่าง ๆ ตามประสงค์ แล้วได้ ตักใหญ่ ตั้งเป็น
 ทพภัก ครั้นทั้งสองจวนขบถของ ฝ่ายตั้งตักเจ้าเมืองกวางตุ้งมีหนังสือมาถึง
 กรุงไทย ใจความว่าในยี่น่าให้ พระเจ้ากรุงไทยแต่งขุนนางไปก็้องกรุงปักกิ่ง
 คำว่าก็้องนั้นคือว่าอ่อนน้อม ครั้นพวกจีนท้องซื้อตามก็กลับแปลคำก็้องกลับ
 เสียว่าเป็นเจริญทางไมตรี ตามก็กลับแปลความว่าพระเจ้ากรุงปักกิ่ง
 มีความรฤกถึงทางพระราชไมตรีกรุงไทย ตามนี้ให้ ไทยไปเฝ้าครั้งหนึ่ง

อย่าให้ขาด ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินไทยในเวลาที่ดวงแก้วนั้นคิดเพ็ดเพ็ดนเกินนัก
 ด้วยว่าการค้าขายสำเภามีกำไรมากมาย แต่ตั้งเครื่องบรรณาการไปครั้ง
 หนึ่งครั้งใด ก็กำไรมากกว่าบรรณาการของที่ส่งไป แล้วพวกทูตานุทูต
 ไทยที่ออกไปเมืองจีนก็ได้ เบียดเบียนแต่หัวเมืองจีนต่างต่างนั้นนั้น ก็จัดซื้อ
 ของที่ดี ๆ ปลาต ๆ เอามาเป็นของถวายพระเจ้าแผ่นดินไทย แล้วกำหนด
 เสนาบดีไทย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินในเวลาที่ดวงแก้วนั้นไม่มีความกระตาค
 กระตือรือร้น ว่าถูกพวกจีนฟ้องดวงให้ เสียยศ จีนสั่งให้ ไปทอ้งเมื่อไรก็ไป
 เมื่อนั้น ถูกดวงทงก้องทงซอไม่มอายชายหน้า โง่งมงายคตอดตงมา
 หตายชัวอายุคน ความโง่งเป็นไปทงนคณเหตุใหญ่เพราะว่าหนึ่งสื่อจีนรู้ ได้
 โดยยากที่สุด ไม่เหมือนหนึ่งสื่อไทยแต่หนึ่งสื่อต่างประเทศทงหตายพอจะ
 รู้ได้บ้าง ก็ไทยแท้ มีไชบุตรจีนจะรู้ หนึ่งสื่อจีนก็ไม่มี ก็เมืองมงายโง่
 มาหตายชัวอายุคนแล้ว พระเจ้าแผ่นดินไทยทงหตายในเวทาก่อนนั้น
 แต่เสนาบดีไทยก็ โง่งมมาด้วยหตายชัวแผ่นดินนั้นเพราะความมกง่าย ครั้น
 ทูตเก่าแต่ระถ่านเก่าตายไปหมดแล้ว ได้ ยินว่าคราวหนึ่งมีตามจีนเป็นคนซื้อ
 แปรความตามฉบับหนึ่งสื่อจีนที่จริง แข็งความจริงให้ท่านเสนาบดีฝ่ายไทย
 ในเวลาที่ดวงแก้วตาตบมานั้น ให้รู้แท้ แน่ว่าจีนกวางคังคุดหมินคุดแกตหมิน
 หนึ่งสื่อมาสั่งให้ ไปทอ้งก็ให้ ไปอ่อนน้อม ฝ่ายเสนาบดีไทยในเวทาลงนั้น
 ก็นำความกราบทูลต่อพระเจ้ากรุงไทยในเวทาล่าดับ ครั้นภายหลังพระเจ้า
 แผ่นดินไทยจะแต่งพระราชดำสันไปกรุงปรกัองอีก จึงโปรดให้ จัดหาตามจีน
 ที่ซื้อตรงมาแปรพระราชดำสันไทย แต่หนึ่งสื่อเจ้าพระยาพระคลังด้วย
 ตามความในสำนวนไทยเขียนเป็นอักษรจีนส่งออกไปกับทูตานุทูตไทย ฝ่าย

พวกजनทเป็นทองซื้อใหม่ ๆ นั้น ครันออกไปถึงเมืองกวางตุ้งก็ไม่ได้ใจ
 จึงเอาความไปแจ้งแก่คังคกตามสำเนาพระราชสาส์นส่งไปนั้น ฝ่ายคังคกเขา
 ก็โกรธทูตไทยคังคกเขาไม่รับรอง เขาได้จับทูตไทยกลับมาโดยการชู้เขมรว่า
 ถ้าจะคืนไว้ หนังสือเป็นอย่างใหม่นี้ ไม่ใช่เหมือนอย่างเก่าแต่ก่อนนั้น
 สำเนาไทยไปมาค้าขายสืบได้ ความแน่นแล้ว เขาจะรับเอาได้ เสียต้นสำเนา
 เมืองจีนก็จะห้ามไม่ให้ ไปมาค้าขายที่เมืองไทยสืบต่อไป ครันพวกทูตานุทูต
 ไทยได้ถูกชู้เขมรตั้งนี้แล้ว ก็ต้องกลับมากรุงไทยแจ้งความกับเสนาบดีไทย
 ทุกประการ ฝ่ายพวกพ่อค้าสำเนาเงินทั้งหลายในเมืองไทยนั้น บ้างมีญาติ
 เคยไปมาค้าขายที่เมืองจีน ก็ร้องทุกข์กระด้างกระเด่าขอร้องพระเจ้าแผ่นดิน
 ได้โปรดการเป็นดังนี้ ฝ่ายเมืองไทยในเวลานั้นไม่มีทางค้าขายกับเมืองต่าง
 ประเทศฝ่ายทางทะเล มีแต่เมืองจีนแห่งเดียวจึงยอมกันทำหนังสือไปตามเคย
 แต่ฝ่ายฉบับเป็นพระราชสาส์นแท้ อักษรไทยนั้น ก็ยังคงเขียนเป็นอักษรไทย
 ไปเส้นทางไมครยังเดิม หนังสือสำเนา ก็ต้องแข็งใจข่มขืนมือเขียนไปเป็น
 หนังสือจีน ข้อความหนักต้องเก็บเอาความเก่าที่ตามจีน หดออกดวงเขียน
 ไว้แต่ก่อนนั้นเขียนไปให้ เป็นที่ขอบอาชวไกรยพวกจีนประถึง พระราชสาส์น
 แลหนังสือเสนาบดีจีนที่ขมาแต่เมืองปรังนั้น ครันมาถึงเมืองไทยแล้วก็เขียน
 แปลอ่านให้ ขอบทูตไทยอย่างเช่นแปลมาแต่ก่อนนั้นเป็นตัวอย่างอยู่แล้ว แต่เขาก็
 เขาออกอ่านอวดกันเด่นในที่องค์พระ โรงหลวง อ่านตามชอบใจไทยให้เพราะ
 หูไทยเท่านั้น คนที่โง่เง่าไม่สืบรู้เท่าที่นั้นก็เชื่อเอาเป็นแน่แท้จริง ผู้ที่สืบรู้ก็
 กัดฟันหัวเราะไม่ใคร่จะได้ พดอขอดลู่ใจไปด้วย แต่เป็นการจำนงต้องนง

งบบงบเสียเพราะไม่รู้ที่จะทำอย่างไรได้ ธรรมเนียมนี้จึงเสียสืบมาแต่โบราณ
มิใช่การใหม่ ๆ ในปัจจุบันนี้ ใคร ๆ อย่าพะโตทักเขาไม่ได้

ว่าด้วยเรื่องเมืองจันทน์ให้ เห็นเป็นการเดิมเสียมาแต่เดิมดังนี้ ใน
ธรรมเนียมที่เข้ารับพระราชสาส์น ก็ทุกจันนั้นจะมาสั่งพระราชสาส์นแก่เมือง
ไทยสักครั้งหนึ่งก็ ไม่มีเลย ดูจดหมายเหตุเก่าแก่ก็ไม่พบประเทียบ ไม่
ได้ ยินว่าจันมาสั่งบรรณาการไทยบ้างเหมือนเช่นอย่างเมืองอื่น ๆ ยิงว่าได้ ยิน
บ้างตามเวลา ที่ควรไปมาหากันตามเหตุนั้น อากาศที่ไทย
ไปสั่งบรรณาการแก่จัน ให้ เสียพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินไทย
ในเวดาก่อนนั้น ความจริงเรื่องนี้ไทยจะได้ ถูกรบถูกลดด้วยกองทัพเมืองจัน
นั้นหาไม่ได้ เลย เป็นเหตุเพราะในเวदानั้นดวงแก้วกว่า ๕๐๐ ปีเศษ ด้วยต้น
เดิมเสียธรรมเนียม เพราะไทยถูกฟ้องจึงเป็นธรรมเนียมเสียไปคามกาส
แก่นั่นเอง หรือว่าไทยจะหมายพึ่งพาอาศัยจัน ให้ อำนาจจันคุ้มเกรง
ปกบ้องรักษาอะไรได้ ก็ไม่มีเหตุเลยสักอย่างหนึ่ง เป็นแต่ในเวดาล่วงดับไป
แล้วนั้น ไทยหุ้สันตาสันจึงถูกฟ้องจึงถูกหลอกถูกลวงอย่างว่ามาแต่หลังนั้นแล้ว
จึงได้ทำให้เสียพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดินไทยไปต่าง ๆ ครั้นเมื่อ
ในเวดากายหลังนั้นรู้ว่าถูกหลอกถูกลวงแน่แล้ว ก็เพราะเมื่อการลดไป
เสียมากแล้ว ก็เป็นแต่ว่าคกตงแต่ดูอย่าง เมืองที่ไกล เคียงต่าง ๆ ห่าง
แต่ชดทังปวง คือเมืองมอญเมืองพม่าเมืองลาวเซียงรุ่ง เมืองดาวหลวง
พระบาง แดเมืองดาวล้านช้าง เมืองยบุน เมืองลังกา และเมืองแขก
พราหมณ์ต่าง ๆ นั้นเมืองเหล่านี้ พวกทศไทยมีคายนยนั้นว่าได้ พบประทุค
เมืองต่าง ๆ นี้ ไปสั่งบรรณาการกรุงปักกิ่งทงสัน แล้วมอกหลายเมือง

ต่าง ๆ คือเมืองที่เลี้ยงไทยเรียกว่าตัวขอห้วยห้วย และเมืองไทรคองเมืองคำดี
 เมืองพราหมณ์เมืองนอกหลายเมืองหลายชาติต่าง ๆ ทงนี้คองไปส่งบรรณาการ
 กรุงปักกิ่งทง ลัน เมืองทกล่าจมานได้ ยินทุกไทยว่า คองไปขอหองไป
 คองไปช้อกรุงปักกิ่งหมดทง ลัน ก็เมืองโกต เคียงเหล่านเขาทำอย่างไทย
 ก็ชินใจทำไปคล้าย ๆ กัน ด้วยภาษาไม่ห่างกัน โกต เคียงประเทศกัน
 จึงคองจำใจทำไปตามกันอย่างนั้น เพราะแต่ก่อนนั้นไทยหุดบตาแคบรู้จัก
 แต่เมืองจีนเท่านั้นเอง ไม่ได้ รู้จักคบหาในประเทศต่าง ๆ ที่ห่างไกลกัน
 ในมา ๆ ประเทศ แดการแห่งพระราชดำสันของพระเจ้ากรุงสยาม เมื่อเวลา
 ไปกดี แดการซึ่งหับพระราชดำสันของพระเจ้ากรุงปักกิ่งเมื่อเวลามากดี
 การทงนี้กเป็นกรทไทยทำไปเอง เมืองจีนแลกรุงปักกิ่งจะได้ส่งบังคับมา
 ก็ห้ามได้ ๆาพระเจ้ากรุงปักกิ่งจะได้ มีอำนาจบังคับส่งมาก็ห้ามได้ เมื่อ
 พระราชดำสันของไทยไปถึงเมืองจีน แต่ว่ายังอยู่ในมือทุกไทย ทุกไทย
 ก็กระทำการประคัมยศของไทยเอง คือประ โคนแดรส่งชกตองชนะบูชาพระ
 ราชดำสัน ทุกเวลาทุกคำทุกเข้าทุกถลงวันด้วย คือแต่ถงพระเกษรคยศ
 พระเจ้าแผ่นดินไทยให้ ปราบกรแก่ชาวจีนทงหลาย ก็เมื่อทุกไทยได้ ส่งมอบ
 พระราชดำสันไทยไปแก่เจ้าพนักงานจีน ๆ รับไปนั้น พลจีนเขาก็ห้ามไป
 ทงมุขบกทรับพระราชดำสันไทยนั้น เครื่องพระราชบรรณาการเหล่านั้น
 จีนกับันทุกต่าง หรือเกวียนไปตามลำดับทางบก ร้อนแรนไปตามหัวเมือง
 ทงหลายจนกราบท้าวตึงเมืองหลวงของจีนคือกรุงปักกิ่ง ทุกไทยทงหลายนั้น
 พวกรจีนหัวเมืองกรบชนเกยวชนแคร์ ห้ามคองแต่ง โตงเตงไปตามทางใหญ่
 จีนรับส่งกันค่อ ๆ ไปตามหัวเมืองต่าง ๆ จนถึงกรุงปักกิ่ง แดการที่พวกร

จีนรับพระราชสาส์นแลทูลาทูลไทยไปตามทางนั้น จีนเหล่านั้นคิดเอาค่า
 จ้างรับส่งทูตไทยเป็นการรายทางตามหัวเมืองต่าง ๆ แต่ค่าจ้างทงนั้นพระเจ้า
 กรุงปักกิ่ง โปรดเสียใช้ ให้แทนทูตไทย เพราะจะได้ เกียรติยศแก่ไทย
 จึงสู้ ชาติทูตมากมายเพราะการเสียดำจ้างรับส่งทูตไทยนั้น แต่การซึ่งให้
 แทนตามธรรมเนียมรับพระราชสาส์นต่างประเทศ ซึ่งมีเป็นการธรรมเนียม
 สำหรับบ้านเมืองนั้น จีนกรุงปักกิ่งไม่ได้ แต่งการกระบวนแห่งหนรับพระ
 ราชสาส์นของไทยเลย เป็นแต่รับส่งไปมา โดยการไม่มีแห่งไหน เหมือน
 กับเช่นพ่อค้าขนสินค้าไปมาตามทางนั้น ฤๅตางคราวพระเจ้ากรุงปักกิ่งมี
 หนังสือรับส่งลงมา ให้ตั้งคนเจ้าเมืองกวางตุ้ง รับทูตไทยไว้ แต่ที่เมืองกวางตุ้ง
 เท่านั้นเอง ด้วยที่กรุงปักกิ่งเกิดเหตุร้ายจุลาจรตชนในเมือง ฤๅมกจ
 อย่างหนึ่งอย่างใดที่ไม่ควรจะรับทูตไทยได้ ในครั้งนั้น ตางทีพระเจ้ากรุง
 ปักกิ่งไม่สบายพระไทยด้วยอาการต่าง ๆ ดังนั้นชนในกรุงปักกิ่งแล้ว พระเจ้า
 กรุงปักกิ่งก็ไม่ยอมรับทูตไทยให้ ชนไปกรุงปักกิ่งก็มีบางตางครั้งตางคราว ถึง
 ครั้งใดคราวใดไม่ยอมรับทูตไทยดังนั้นแล้ว พระเจ้ากรุงปักกิ่งก็มีหนังสือ
 รับส่งลงมาถึงเมืองกวางตุ้ง รับสั่งบังคับให้ตั้งคนเจ้าเมืองกวางตุ้งรับเครื่อง
 มงคลราชบรรณาการของไทยไว้ ที่เมืองกวางตุ้ง แต่ราชสาส์นไทยนั้นได้
 โปรดให้ เจ้าเมืองกรมการที่เมืองกวางตุ้ง รับส่งขึ้นไปให้ ถึงกรุงปักกิ่ง
 โดยเร็ว เมื่อการเป็นดังนั้นนั้น กรมการเมืองกวางตุ้งก็รับเชิญพระราช
 สาส์นไทยขึ้นผูกไว้ บนหลังม้าเร็ว บังคับให้ จีนพวกม้าเร็วรับพระราชสาส์น
 ไทยเดินส่งกันค่อ ๆ ชนไปเป็นลำดับตามหัวเมืองของจีน จนถึงกรุงปักกิ่ง
 แต่บุษบกหรือภาณทองที่รองรับพระราชสาส์นนั้น ก็คกอยู่ ที่เมืองกวางตุ้ง

นั่นเอง พวกทูตานุทูตไทยก็คงรออยู่ที่เมืองกวางตุ้ง คอยฟังกระแส
 รับสั่งพระเจ้ากรุงปักกิ่งจะไปลดประการใด เมื่อพระราชดำณ ไทยที่พวก
 เจ้าพนักงานจีนรับเชิญไปสักคยอยู่บนหลังม้า นกคตอยู่กับอาณมา ก็ไม่มี
 การประ โคมแตรสังข์คตองชนะอะไร พระราชดำณเสด็จไปองค์เดียวหน้า
 เบื้องใจไม่มียศ พวกไทยก็ไม่ได้ ไปสำแดงยศกับจีนปักกิ่ง ครั้นการ
 เปนดำดับเวลามานั้นไม่ช้า พวกเจ้าพนักงานจีนมาเฝ้ากับพระราชดำณ
 คอยมาแก้กรุงปักกิ่ง หนึ่งในพระราชดำณกรุงปักกิ่งนั้น มีวนอยู่ในกระบอ
 ไม้ ไม้ทาสีเหลืองผูกมากับหลังม้าของพวกจีน ม้าเร็วมาส่งถึงเมืองกวางตุ้งแล้ว
 คตคกเจ้าเมืองกวางตุ้งเขาก็เรียกพวกทูตไทยมาที่เรือนบ้านเจ้าเมือง เขา
 จึงมอบพระราชดำณคอบของพระเจ้ากรุงปักกิ่ง ส่งให้ แก่ทูตไทยเท่านั้นเอง
 ไม่มีการแห่แหนรับสั่งพระราชดำณอะไร ฤการเคารพรับสั่งพระราชดำณ
 นั้นก็ไม่มีเลยแต่สักอย่างหนึ่ง การแห่แหนรับสั่งพระราชดำณนั้นไทยทำเอิกเกริก
 ไปเอง ไทยทำการเคารพนับถอจนวางเคียว จีนไม่เคารพคอบแทน
 บ้างเลย จีนรับเอาเปลา ๆ แลส่งให้ง่าย ๆ ไม่นมีการเคารพนับถอไทยเลย
 ไทยมีแห่ส่งพระราชดำณไปกรุงปักกิ่งนั้น มีการแห่แต่ทกรุงสยามนั้นแล้ว
 ยังมีหน้าขามการประ โคมค่าง ๆ ไปตามทางเรือ มีแห่ด้วยเมือชนบทน
 ที่เมืองจีน ไทยอยากอวดยศแก่จีนก็ทำตามใจไทยเอง จีนไม่นำพาเอา
 ใจใส่ในการรับพระราชดำณของไทยนั้น ในเวลาก่อนที่ส่งไปแต่นั้น
 ไทยหุเคยตามัว จึงเสียยศเพราะการเปนดังนั้น สำแดงด้วยเรือส่งและ
 รับพระราชดำณ ไปมาที่เมืองจีนกรุงปักกิ่งนั้นคตความคตแทน

ก็อาการที่พระราชสาส์นไปมาโดยเมืองต่าง ๆ มีเป็นครั้งเป็นคราว ไม่มี
 เป็นกิจเสมอเหมือนเช่นพระราชสาส์นส่งไปกรุงปักกิ่งประเทศจีน ที่กล่าว
 มาแต่หลังนั้น ถ้าว่าเมืองโกต เคียงกันกับเมืองไทย ก็ประเทศที่ติดต่อกัน
 โกลดเคียงเนื่องแนวแถวเดียวไปมาถึงกันแต่กันตามสมควร ครึ่งหนึ่งเป็น
 อย่างหนึ่งครึ่งหนึ่งเป็นอย่างอื่น ตามเหตุการณ์ที่เป็นไปโดยเวลาดวงกับ
 เหตุนั้น ๆ ก็ว่าแต่เดิมเมื่อครั้งเมืองหลวงพระบางยังเป็นเอกราชธานีใหญ่
 ในเวลา นั้นนั้น ถ้าเมืองล้านช้างคือเวียงจันทน์ก็เป็นเอกราชใหญ่ในฝ่าย
 ทิศเหนือคือนอกอกคำบตหนึ่ง เมืองกำ โปซาคือเมืองเขมรก็เป็นเอกราช
 ใหญ่คำบตหนึ่งข้างทิศใต้ เมืองหงสาวดีก็เป็นเอกราชใหญ่โตมีอาณาจักร
 กว้างขวางอาณามากในเวลานั้น ก็เมื่อในเวลานั้นมีเรื่องเกิดเหตุกับเมือง
 ทัง & มีเป็นครั้งเป็นคราว ก็ว่าพระราชสาส์นของไทยกับเมืองทัง & มีได้
 ใช้ ไปมาถึงกันก็มีอยู่ ปรากฏอยู่เป็นหลายครั้งหลายคราวในการ ไม่ตรีบ้าง
 การศึกสงครามบ้างตามเวลา ถ้าว่าพระราชสาส์นเก่าที่เหลือมากก็มีอยู่บ้าง
 ก็เป็นแต่จดหมายใจความไว้ ในพระราชพงษาวดารมีบ้างเล็กน้อย จะเอา
 เป็นแน่แท้ ชัดว่าเป็นคัมภีร์เดิมไม่ได้ แต่ความในจดหมายเหตุนี้พระราช
 สาส์นที่ ไปถึงกันกับเมืองหงสาวดี โวหารทั้งสองฝ่าย ใช้ ว่าพ่่าน้องพ่่าน
 ตามข้างไหนชื่อนายมากแตชื่อนายน้อย แต่ยศศักดิ์ก็คงแสดงเป็นพระเจ้า
 แผ่นดินเสมอกันทั้งสองฝ่าย ไม่มีความหมิ่นประมาทกันเหมือนกรุงปักกิ่ง
 คู่อุทไทย ครั้นกาลล่วงมาภายหลัง กรุงหงสาวดีมีไชยชนะแก่กรุงศรี
 อโยธยาแล้ว พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงตั้งพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพระ
 พิศณุ โลกย์ ให้ เป็นเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม แต่บังคับให้ ชนอ่อนพ้อมอยู่ใน

อำนาจกรุงหงสาวดี ครั้นนั้นพระราชสาส์นที่มีพระคองไซ้ ไปมาถึงกันแต่กันนั้น
 ก็ยังคองไซ้ว่าพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดิน ถึงกันแต่กันทั้งสองฝ่ายเสมอ
 อยู่ไม่ลดหย่อนยศซึ่งกันแต่กัน แต่ฝ่ายไทยว่าเป็นการอ่อนน้อม ข้างฝ่าย
 กรุงหงสาวดีว่ายกตัวสูงศักดิ์โตใหญ่ไป ถึงกระนั้นก็ยังคองเป็นพระราชสาส์น
 ออกพระนามว่าพระราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดินนั้น ๆ ทั้งสองฝ่าย ครั้นภายหลัง
 เมื่อเวลาตวงแดงต่อมา พระเจ้ากรุงหงสาวดีมีอำนาจใหญ่ขึ้นตวงดับพระ
 ชนนาย ฝ่ายไทยกลับแข็งเมืองกระต้างกระเดื่องไปไม่มีความอ่อนน้อมยอม
 ขนอยู่ในอำนาจของกรุงหงสาวดีดังแต่ก่อน กลับมีการศึกสงครามกันต่อ
 เนื่องไปอีกในระหว่างนั้น ไทยแลมอญได้เขียนหนังสือไปชวนไปทั้งให้กัน
 ในหว่างศึกสงครามทั้งสองฝ่าย ส่วนคนไทยใช้ว่าพี่ท่านน้องท่าน ใช้ไป
 อย่างเก๋า แต่ส่วนกรุงหงสาวดีนั้นว่าสูงศักดิ์เกินไป แต่ยังคงเป็นพระ
 ราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่าย ไม่ได้ ดูถูกดูแคลนเหมือนอย่างเจ้า
 ประกิ่งดูถูกไทยว่าต่ำกว่าเงินประกิ่งตั้งกล่าวมานั้น แต่ฝ่ายเขมรนั้นเมื่อเวลา
 เป็นใหญ่แท้ ก็มิแต่การศึกสงครามกับไทยไม่หยุดหย่อน พระราชสาส์น
 ไปมาถึงกัน ในระหว่างศึกนั้น จะมีความว่ากันเป็นประการใดก็ไม่ทราบ
 เพราะไม่ได้ เห็นจดหมายใจความต้นฉบับ ครั้นภายหลังเวลาตวงไปแล้ว
 ฝ่ายไทยได้ไปครอบงำทำอำนาจให้ เขมรพ่ายแพ้ แก่ไทยแล้ว แล้วเขมร
 กลับกระต้างกระเดื่องแข็งเมืองขึ้นอีกเป็นหลายครั้ง ไทยต้องไปปราบปราม
 ออกทุกครั้งทุกที ครั้นภายหลังออกนั้นเขมรกลับกระต้างกระเดื่องกับไทยอีกเท่า
 เมื่อทัพหงสาวดีมาตีกรุงไทยครั้งใดคราวใด เขมรก็มาเข้าเฝ้าไทยทุกครั้ง
 ตามเวลาที่เห็นเหตุใหญ่กับมอญพม่า ครั้นไทยวายศึกสงครามกับหงสาวดี

กรุงไทยส่งบอญู่ ฝ่ายเขมรก็มาอ่อนน้อมกับไทยดังนี้เป็นหลายหนหลายครั้ง
 ครั้นภายหลังพระเจ้ากรุงเก่า โยชาก็เมืองเขมรนั้น แต่งให้ทูตเข้ามาขอทำ
 ความสัญญาเป็นทางพระราชไมตรีกับไทย ว่าจะไม่ทำร้ายแก่กัน ถ้ามี
 การศึกมาคิดเมืองแล้วจะต้องช่วยกันทั้งต้องฝ่าย เป็นเมืองไมตรีกันแล้ว
 ขอแบ่งปันเขตรแดนตงเป็นเต็จชาติ ครั้นไทยยอมพร้อมกันเขมรทำสัญญา
 เสร็จแล้วไม่ช้าไม่นาน ฝ่ายกรุงหงสาวดียกกองทัพมาจะทำศึกกับกรุงศรี
 อโยธยาอีก พระเจ้าแผ่นดินเขมร โปรดให้ พระอนุชาธิราชมหาอุปราช
 ยกทัพเข้ามาช่วยฝ่ายไทยในราชการศึกหงสาวดีนั้น อุปราชเขมรมาถึง
 ถวายบังคมแก่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ ใหญ่ฝ่ายไทยเท่านั้น ไม่ได้ คำนับ
 พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฤาพระเจ้าแผ่นดินที่สาม อุปราชเขมรยกตัวเสมือ
 กับพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ ที่ ๓ ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์
 ใหญ่ฝ่ายไทยในเวลานั้น ฝ่ายพระราชบุตรทั้งสองพระองค์ ก็มีความซนเคือง
 พระไทย จึงได้สั่งแดงอาการให้ อุปราชเขมรรู้ว่าดูหมิ่น ฝ่ายอุปราช
 เขมรก็มีความพิโรธในใจ แต่ในเมืองไทยนี้ไม่ว่าประการใด ครั้นกลับ
 ไปกรุงเก่า โยชานั้นจึงกราบทูลยุยง พระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า โยชาก็
 ใหญ่ให้ทำตายต่างทางพระราชไมตรีกับไทยเสีย ครั้นปีใหม่นี้รู้ว่าไทยมีการ
 ศึกกับกรุงหงสาวดีออก ฝ่ายเขมรก็ยกทัพมาที่บ้านเมืองปลายเขตรแดน
 ของไทย ที่อยู่ใกล้กับเขตรแดนของเขมรนั้น ฝ่ายไทยครั้งนี้ส่งบการศึก
 หงสาวดีแล้ว ก็รู้ว่าเขมรขาดความตั้ง จึงได้ โอกาศยกทัพไปปราบ
 ปราบเมืองเขมรครั้นนั้นเขมรยับเยินมาก จนเขมรตั้งตัวซนเคืองไม่ได้
 ตั้งแต่ครั้งนั้นมาเขมรยับเยินมาก ครั้นภายหลังเขมรมีใจเป็นแค่แปรไปปรวนมา

เมื่อชนเคองข้างไทยก็ไปพึ่งญวน เมื่อชนเคองข้างญวนก็มาพึ่งไทย ฤๅ
 ต่างที่ชนเคองกันตนเอง ฝ่ายไหนก็ดี ข้างไทยก็ไปพึ่งไทย ฝ่ายไหนก็ดี
 ญวนก็ไปพึ่งญวน การเป็นแต่เช่นนี้มาจนสิ้นแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น
 ในระหว่างนั้น ได้เห็นหนังสือฉบับเก่า ๆ ก็ยังคงเป็นพระราชดำสันพระเจ้า
 แผ่นดินคือพระเจ้าแผ่นดินถึงกันอยู่ ไม่ได้ ตดยศศักดิ์กันเช่นจีนกรุงปักกิ่ง
 ในเวลานั้นเขมรว่าในพระราชดำสันพูดคกคำอ่อนน้อม ฝ่ายไทยในขณะนั้น
 มีแต่ด้านวนยกตัวเป็นใหญ่เพราะมีอำนาจแท้ ในเวลานั้น หนึ่งเมืองเวียงจันทน์
 หนึ่งฤๅเมืองหลวงพระบางทั้งสองนคร แต่ก่อนเขาก็ไม่ได้ ชนแก่ไทย
 เขาก็เป็นเอกราชใหญ่ ดูก็เหมือนเขาจะรู้ สักคักว่าเป็นเมืองมีอำนาจน้อย
 ถึงเขาจะมีพระราชดำสันไปมาถึงไทย ก็มิแต่จะอ่อนน้อมคกคำแก่ไทยไม่
 ธรรมดากระเดื่อง ฝ่ายไทยก็มีพระราชดำสันไปถึงเขาอยู่เนื่อง ๆ ก็เป็นแต่
 คำปราโง่ไม่ ให้ ขัดเคองเลย ยกย่องพระเกียรติยศของตาจไว้ ให้ เสมอกัน
 ไม่ดูถูกดูหมิ่นเหมือนเช่นจีน ครั้นภายหลังกรุงหงษาวดีเสียแก่พม่า พระเจ้า
 กรุงอังวะแต่งพระราชดำสัน ไปรบให้ ทูตานุทูตมาเจริญทางพระราชไมตรีแก่
 กรุงไทย พระราชดำสันของพม่าเขาก็ยกย่องไทย ให้ เสมอกับเขา เขาไม่
 ได้ ดูหมิ่นเหยียดงั้นจีนปักกิ่งนั้น แต่ทุกพม่าที่มานั้นมักกระต่างกระเดื่อง
 ก้อความ ให้ ชนเคองจนขาดทางพระราชไมตรี ไปด้วยเหตุต่าง ๆ นั้น เพราะ
 ว่าทุกพม่าต่างก็ไม่กินของที่เคยข้าง ต่างที่ไม่อ่อนน้อมกับท่านเสนาบดี
 ไทยบ้างเป็นเหตุตั้งนั้นเนื่อง ๆ ว่ามาทางนดอชรรณนิยมพระราชดำสันไป
 มาที่เมือง โกล์ เกียงกันตามสมควร แต่พระราชดำสันที่ส่งไปส่งมานั้น
 ต่างที่ไม่มเหตุร้ายแรงก็มิเห็นหน้าบ้าง ถ้ามเหตุเกิดด้วยอาการไม่สมควรแล้ว

ก็ไม่มีแห่งไหนเป็นแต่ส่งไปกับทุกคนนี้ ว่าถึงกาลก่อนซึ่งพระราชดำส่นกรุงศรี
 อโยธยาเท่านั้น ได้ส่งไปมากับเมืองโกต เคียงนั้น เป็นเหตุอย่างไรก็ว่า
 มาแล้ว ถ้าสืบจะว่าด้วยธรรมเนียมกรุงศรี อโยธยาส่งพระราชดำส่นไป
 มากับเมืองโกต ๆ ห่างกันบ้าง คือได้ส่งแด่รับพระราชดำส่นกับเมือง
 วัฒนตากิมบางหลายครั้ง แต่วกับเมืองฝรั่งเสศกิมบ้าง กับเมืองสบาเนยส์
 กิมบ้าง ได้รับสมณอักษรสำส่นขององค์ ไปกับบ้าง จนตายหงเมื่อ
 จวนจะแตกร้างแผ่นดินกรุงศรีอโยธยาเท่านั้น ได้รับแต่ได้ส่งพระราชดำส่น
 กับพระเจ้าตังกาทวีป ทรงพระนามว่าพระเจ้ากตศ รครองเมืองกนัคเป็น
 เมืองหลวงแห่งเกาะตังกาทวีป ก็การรับแต่ส่งพระราชดำส่นกับเมืองโกตห่าง
 อย่างว่ามานั้น ได้จากอักษรลงในแผ่นพระสุพรรณบัตร เป็นพระราช
 ดำส่นแผ่นทองคำทั้งสิ้น เมื่อได้รับพระราชดำส่นคอบของพระเจ้าแผ่นดิน
 ต่างประเทศทั้งหลายนั้น ก็ยังคงเป็นพระราชดำส่นพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่าย
 แต่มิแห่งไหนส่งรับทั้งสองฝ่ายเสมอกัน แล้วบางครั้งบางคราวก็มีทูตไปมา
 ส่งพระราชดำส่นคอบกันตามเวลาควรนั้นบ้าง ไม่เหมือนอย่างจีนกรุงปักกิ่ง
 ตูหมิ่นไทยไม่รับไทยไว้ เป็นไมตรี การทั้งนี้ต้นเหตุใหญ่เพราะไทยถูกหลอก
 ถูกตวง จึงเสียดพระเกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินไทย คดอดตงมาถึง
 กรุงเทพมหานครนี้ ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงทราบการณ์แล้วก็กลับพระไทย หาได้ส่งบรรณาการแก่กรุงปักกิ่งอีกไม่

เรื่องจิตรกรรมที่เขียนในพระอุโบสถวัดทองนพคุณ

มีพระบรมราชโองการ ให้นำพระบรมพุทธรูปสิ่งหนึ่งมาท ให้เผด็จพระ
 ราชาคณะ แลพระครูผู้ครองพระอารามหลวง แลถาหรานุกรม ผู้ช่วย
 พระราชาคณะในพระอารามนั้น ๆ ให้ทราบ ว่าจิตรกรรมการช่างเขียน
 ระบายรูปต่าง ๆ วิชาช่างอื่น ๆ ก็มวัดเป็นนักศึกษา ช่างวาดช่างเขียน
 จะมามากก็ออกจากวัด แต่ชายซึ่งจะหัดเป็นช่างเขียน ก่อการเขียนด้วยถือ
 ถ่านไฟไปเที่ยววาดรูปต่าง ๆ ไว้ ที่ลำตาสพานวัดแต่ถ่านวัดบ้าง ฤาที่
 เขียนหนังสือก็มักวาดรูปต่าง ๆ ไว้ ที่ท้ายกระดานเขียนหนังสือ ก็รูปที่ชาย
 หนุ่ม ๆ เหล่านี้วาดเขียนไว้นั้น ก็เป็นเค้าสำแดงรูปภาพ ที่คนอหยาไศรย
 เรียบร้อย จะกล่าวว่าเป็นรูปสำแดงของคำขำ โสเด โดฟเลียนของที่
 มชอ ซึ่งคนมหรร โอคคประตษาไว้ ก็ วิชาเป็นมุตจะออกชื่อไม่ได้ ของ
 เช่นนั้นสำหรับบอกชื่อใช้ ในคำตำ แต่คนพวกนั้นสำคัญว่าเป็นของ
 ประหลาดเป็นของชั้น ก็พากันเที่ยวเขียนไว้ เกือบทุกตลาดไปทุกหนทุกแห่ง
 ทุกวัดทุกวา

บัดนี้บ้านเมืองคนมากประเทศก็ไปมา เทียบเดินเลือกชนพลุกพล่านไป
 ทุกหนทุกแห่ง ก็เมื่อรูปอย่างนี้เที่ยวมอยู่ ในวัดวาอาราม ที่ลุ่มมุคว่าเป็น
 ทอยม มศต ดูก็ไม่ควรนัก ดูก็น่าอายนัก ทรงพระราชดำริเห็นว่า
 ควรพระราชาคณะพระครูถาหรานุกรมจะเรียกวงสังคยวดมาให้หมด ให้ช่วย
 ก็นัดบเสยอย่าให้ มี จึงจะดีจะงาม ก็การนิมนคนเขียนด้วยถ่านไฟด้วย
 ดินสอตำแต่อื่น ๆ เป็นรูปภาพหยาบโตน ฤาเป็นคัวหนังสือตำว่ากันเป็น

ของหยาบ เป็นของไม้ดีซึ่งเป็นที่ระอายอดสุดของผู้ มีหรือ โอศกปิระ รูปภาพ
 แด่หนึ่งสี่เชนน เมื่อมีอยู่ที่กำแพงวัด แด่ฝาผนังคอกข้างนอก แด่คอ
 สองเสาตาสพานวัดเป็นที่คนเดินไปมากล้มไป ก็จะมีที่แก้คิดว่าใครมาเขียน
 ไว้ไม่รู้เลยได้ ถึงกระนั้นพระสงฆ์ ที่เป็นผู้ใหญ่ในอารามเพิกเฉยเสีย
 หนึ่งให้มอญไปนอนในพระอารามไม่ตบไม่ต้างเสีย ความครหาที่จะตกอยู่แก่
 เจ้าของอารามเป็นทอดต่อยุราย ถึงกระนั้นรูปภาพที่เขียนวัน ๆ วาย ๆ อยู่
 ข้างนอกนั้น ก็เห็นว่าเป็นอันคนคนของเขยงเด่น พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่
 ในอารามก็ปรากฏแต่ว่าเป็นผู้ เกียจคร้าน ไม่เอาใจใส่ว่าอะไรจะงาม
 จะไม่งามแก่วัดวาวิหาร ไม่ชำระสระล้างตบเลื่อนเสีย แต่ไม่ห้ามปราม
 ลึกลับวัดที่ตนเองไม่ให้ทำอย่างนั้นเท่านั้น การไม่ปรากฏเดินไป . ถึงว่า
 พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ในอารามเป็นใจด้วย ยังการเหลือตามเกินกว่า
 มอญ เมื่อวันที่ ๓๓ ๓๓ ก้า บิวอกโทศก (พ. ศ. ๒๕๐๓) เสด็จ
 พระราชดำเนินไปพระราชทานพระกระฐินวัดทองนพคุณ ทอดพระเนตร
 พระอุโบสถเป็นของปฏิสังขรณ์ใหม่ ผู้มีการไม้ การปูนการบันการเขียน
 แปลกประหลาดมากไม่เลี่ยนอย่างของใคร ทำไปด้วยบัญญัติเพียงหลกหน
 อย่างเก่า ทรงพระราชดำริให้เห็นว่าเป็นฝีมือช่างชอบกลอยู่ทุกสิ่ง จึงได้
 มีพระบรมราชโองการดำรัสถามว่า พระอารามนี้ใครปฏิสังขรณ์ ใคร
 เป็นนายช่างให้ การการช่างต่าง ๆ พระธรรมวโรดมถวายพระพรว่า
 เป็นของสัปรุศทายกเป็นอันมากหลายรายเรียไรกัน แต่ผู้ บังคับการช่างนั้น
 คือพระครูศรีนสังวรผู้ ครองพระอารามหลวง ให้การแนะนำให้ ทำ ตาม
 ชอบใจของพระครูศรีนสังวรทุกประการ ครั้นได้ ทรงสลับก็ทรง โสรมนัสว่า

พระอารามหลวงมากกว่ามากนัก

สร้างทับกันถึง ๔ แผ่นดินจนบัดนี้

ในเดือนฤดูกระฐินเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกระฐิน วันละ ๔ พระ
 อารามแต่ก็ยังไม่ทั่วได้ วันซึ่งเป็นเชษฐกระฐินไม่พอ ก็ทรงพระ
 ราชทานให้ ท่านผู้ ขึ้นไปทอดเสี้ยก็เป็นอย่างพระอาราม การหลวงจะ
 ตามไปปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมให้ ทั่วทุกหนทุกแห่งก็เป็นอันยาก เพราะการ
 หลวงอื่น ๆ ก็มีมาก ห้ามช่อง โอกาสที่จะทรงพระราชดำริห์ถึงไม่ พระครู
 กรสังสังวรเป็นพระครูผู้ใหญ่ของพระอารามหลวง ไม่ตระเตรียมเพิกเฉย
 ให้พระอารามหลวงชำรุดชุก โชนไป อุดำห์เอาใจใส่ชักชวนทายกตั้งปรุศ
 ทัมส์รักษา ให้มาบริจาครูปปั้น ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถพระเจดีย์ ใน
 พระอารามหลวง ให้งามให้ ดชน มีมมอช่างแปลกประหัดาด ดูเป็นที่เพ็ด
 เพ็ดนเจริญพระราชหฤทัยได้นั้น พระครูกรสังสังวรก็มีความชอบมาก
 ควรสรรเสริญ ว่าดีกว่าพระราชอาณาเขตพระครูอื่น ๆ ซึ่งครองพระอาราม
 หลวง ตระเมินให้ พระอารามหลวงชุก โชนไปไม่ซ่อมแซมนั้น จึงได้ ทรง
 พระราชดำริห์จะ ใคร่ ทรงสร้างนาถียนที่พระครูกรสังสังวร ให้เป็นพระ
 ญาณรังสี ที่พระราชอาณาเขตสำหรับพระอารามนั้น แต่ครั้นทรงพิเคราะห์
 ไปในจิตรกรรมการเขียน ในพระอุโบสถนั้น ราคานพระเนตรอยู่ห้องหนึ่ง
 ซึ่งเป็นห้องว่างประตูกต่างแต่ประตูเห็นหน้าพระอุโบสถ ตรงที่เสด็จประทับ
 แต่ตรงพระภักตร์ พระพุทธปฏิมาในสวนเมืองซ้าย ห้องนั้นเขียนเป็นรูป
 ดับแต่ต่าง แต่มีจิตรกรรมต่างเรื่องมหาเวศน์นิตรชาฎกกันที่ทศพร
 เขียนเป็นนันทอุทยานในดาวดึงษ์สวรรค์ แต่มีปราสาทอันหนึ่ง มีรูป

พระอินทร์แตนางผู้คั่นนั่งอยู่ด้วยกันแต่สองรูป ก็ในนั้นทฤษฏยานพินถวนเกิดอน
 กตาคาดาคไปด้วยนางเทพนิกรอัม্বরกัญญา เดินไปมาเก็บเศษมคันไม้
 ทมตอกมผลบ้าง ลงอาบน้ำในสุนันทสระ ไบภกษณบ้าง ในรูปนางอัม্বর
 กัญญาค่าง ๆ นั้น มีรูปวุ่นวายอยู่ถึง ๗ รูป คือเป็นรูปเบ็ดผ้าห่มถึง
 คโปกนึ่งกำยบัสคาวะบ้าง เป็นรูปยื่นแหวกผ้าห่มข้างหน้าบ้าง นางนาง
 ฉายน้ำนอนขวา โกงตะโปกขึ้นมา พันท้าขึ้นมาไม่มีผ้าห่ม นางนางนอน
 หงายฉายน้ำออกตากตัว พันท้าขึ้นมาผ้าห่มไม่มี นางนางขึ้นจากน้ำผลัด
 ผ้าข้างหน้าแหวกอยู่จนถึงอุทรประเทศ นางนางผลัดผ้าข้างหลังเบ็ดเห็นตะโปก
 นางนางหกดมผ้าสยหลุด ก็ซึ่งรูปภาพสัตว์ต่าง ๆ ถึง ๗ รูป เขียนไว้
 ดั่งนักเป็นรูปนางสวรรค์ ตัดนประดับประตามงกุฏ ประดับด้วยเครื่อง
 อากรณ์ปิดทองคำเปลว เป็นรูปภาพพระบายอย่างดี มีใช้เป็นของเล่น
 ที่ห้องนนักเป็นอยู่เบื้องหน้าพระอุโบสถ ทรงพระภักตร์พระประธาน ทรงที่
 เสด็จไปประทับ ฤาเมื่อพระสงฆ์จะมาชุมนุมกันทำสังฆกรรมอุโบสถกรรม
 ก็จะต้องแต่รูปนั้นอยู่จนสังฆกรรมเลิก ก็รูปภาพนางสวรรค์แปลกตา ๗ รูปนี้
 พระครูกรุณสังวร ให้ การให้ เขียนฤา ๆ ข้างเขียน ๆ ไปเอง ถ้าให้การ
 ให้ เขียนนั้นจะเป็นประโยชน์ โภชผล เป็นปฤษณากรรมทางสังเวศฤาทาง
 เต็มไต่ยอย่างไร จึงให้เขียนไว้ ถ้าข้างเขียน ๆ ไปเอง ข้างเขียน
 นั้นเป็นคนตฤาเสยจริศ ถ้าเสยจริศทำไมจึงเขียนรูปภาพพระบายได้งาม ๆ
 ได้ ดี ๆ ก็จระว่าเขียนไว้ให้ชน ก็ของอะไรซึ่งจะเป็นที่เจริญใจเพราะเห็นนั้น
 ตางสิ่งเมื่อเห็นในที่แจ้งเป็นที่เจริญใจครั้นมาถึงในที่ตบก็จัดไป เหมือนอย่าง
 ไชนตครพื่อนรำ คกแต่งไปออกโรงในที่ตบงามจึงเห็นงามเป็นที่เจริญใจ

ครั้นใครคบแค้นอยู่กับบ้านก็เห็นเป็นที่จิตใจไป ก็รูปภาพเช่นนี้ไม่เป็นของดี
 ในที่แจ้ง เหมือนอย่างเงินเขาเขียนรูปเช่นนี้บ้าง เขาก็เขียนใส่ไว้ใน
 กระเจกทนมสนชกปิดได้ เบ็ดได้ ในด้านหลัง เมื่อใครจะใคร่ดูเงียบ ๆ จึงชัก
 เบ็ดออกดู ฤๅตางที่เขาเขียนใส่ปากต้มแล้วเขาเอากระเจกเปิดไขเนื้อปิดแล้ว
 เมื่อใครต้องการจะดูของเอาไฟลน ให้ไขเนื้อละลายใส่ออกจึงจะแต่เห็นรูป
 ตลอดลงไปได้ ตางที่เขาเขียนเป็นฉากม้วนเก็บไว้ เบ็ดดูเล่นในที่เงียบ ๆ
 ตางที่เขาเขียนเป็นแผ่นฉากใสในที่บมองใหญ่ ค่องมีตายชักจึงเปิดช่องที่คา
 จะมองดูได้ ในตำราพระราชพงษพรรณตำราย่างพราหมณ์ท่า มีบังคับ
 ให้ บันรูปชายหญิง ซึ่งไม่มีผ่านงนอนขอฝน แดบันรูปแต่รูปปลาช่อน
 ไว้ด้วย พระราชพรรณนคองทบังคับว่าทำในพระนครไม่ได้ ค่องให้ออก
 ไปทำเสียกตางทุ่งกตางนา พันทางคนเดินไปมา

ก็แต่พระครูกรตีณสังวร จะเปนช่างผู้แนะให้ เขียนเองฤๅ ฤๅว่าเมื่อ
 ช่างเขียนตงแล้วจะมีความชอบใจ จึงได้ ให้ สนิจ้างวางจัดแกช่างให้การนั้น
 เปนเสร็จ ฤๅว่าจะเป็นแต่อุเบกขา แดทั้งถานานุกรมแดพระสังฆ ในพระ
 อาราม ซึ่งมาทำสังฆกรรมอุ โยสถกรรมอยู่ในที่นั้นเนื่องมา ย่อมให้
 รูปภาพ ๘ รูปนี้ ค่องอยู่ในพระอุ โยสถที่เฉพาะพระพักตร์ พระพุทธรูปนั้นมา
 แดค่อหน้าพระสังฆตงนมน จะเห็นว่าชอบว่าควรว่างามว่าดีอย่างไร
 ก็ซึ่งโปรดให้ประกาศมาตงน เพราะทรงรำคาญพระราชเหตุทัย ทรงพระ
 ราชดำริเห็นไปว่าไม่ควรจะให้ รูปภาพเช่นนี้มอยู่ ในที่คนสมมคิว่าเป็นที่
 บริดท์ธิ ถ้าจะแจ้งบทพระจนิษคามที่ ได้ ทรงคึกษามา ว่าตงยจิตรกรรม
 เช่นนี้ กิमतห้ามในตงฐานตาง ๆ ก็มอยู่ เปนหลายแห่ง คื่อจวรทาน

ตั้งชามต แต่จิวรสัพพะตักชามต ในภิกขุโนวาทวรรค แต่ปฏิภาณจิตร
 ในเต้านาสนันธน์เป็นคณ ก็มอยู่หลายแห่ง ก็ซึ่งประกาศมาทางนเพื่อจะใคร่
 ขอเสีย รูปภาพเช่นนถามีอยู่ ในพระอุโบสถพระวิหารแห่งใด ในพระ
 อารามหลวง ให้ พระราชาคณะพระครูผู้ครองพระอารามสถานานุกรม
 จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ให้ ถูกต้องให้ ดีจะได้ ฤาไม่
 แต่ที่พระครูกรสถนสังวรให้ ช่างเขียนไว้ ด้วยเห็นประโยชน์ โภชผล
 อย่างไรให้ ให้การมาจงแจ้ง

เรื่องพระรับผ้าหลวง ไปแล้ว ไม่ครองฉลองพระราชศรัทธา

มีพระบรมราชโองการให้ กราบทุกกรมหมื่นบวรรังสี แด่เสด็จพระ
 ราชาคณะสถานานุกรมปเรียญแต่อนตบ ทจตสันมาบณฑบาตวเวรทงเจตวัน
 ว่าของ ในการพระราชกุศล ในการพระศัพทกรงน พระสังฆราชาคณะแต่
 เจ้าพระเจ้าเณร แด่พระครูมนคยภคกร ก็ได ไตรยหมดทุกรูป ราชาคณะ
 แด่เจ้าพระแต่พระครูบางรูปก็ ได้สองซ้ำ คิดการตั้งแต่ ได้กันค้มา ผ้าไตรย
 ในการพระศัพทนถงจะไม่สู้ ดีด้วยมากกกว่ามาก ก็เห็นว่ายังดีกว่าไตรยที่
 เรียกว่าไตรยคกหน้าตายแต่ก่อน ถานานุกรมแต่ปเรียญที่ไม่ได้ ไตรยที่อยู่ใน
 บณฑบาตวเวร กับพระสังฆอนตบทจตไว้ สำหรับบณฑบาตวเวรก็ได้ถวาย
 จิวรสมนหนึ่งส้งมหนึ่งยามหนึ่งทุกรูป จิวรสบงยามสำรับหนึ่งไม่ได้ ขอ
 แด่วัดด้วยราคาเขาที่ขายง่าย ๆ ที่เรียกว่าเข้านั้นเลย เป็นของตงทุนทำ
 ทงสัน คิดราคาสำรับหนึ่งเป็นเงินสิบสี่ตั้งได้ถวายพระสังฆไปเวรละ ๑๕๐ รูป
 ทงเจตเวรบณฑบาตวเวรคิดเป็นพระสังฆ ๓๐๕๐ รูปจิวรสบงยาม ๓๐๕๐ สำรับคิด

ราคาส้มดิบสองซ้งหกตำตั้งบาท
 เหวียง ๆ ไครยสะห้าบาทบ้างหกบาทบ้าง
 ก็เป็นราคาถึง ไครยสะแปดบาททยอบแซม
 มากมายหลายรูปอย่างนี้ ในครึ่งหนึ่งคราวเดียวก็ห่าง ๆ อยู่ไม่ถี่ มนิก

ไครยในรายแปดดิบเป็น ไครยตได้ ถวายเมื่อวัน ๑๓ ๕ ตำ ครึ่งหนึ่ง ๓๐ รูป
 ได้ ถวายเมื่อวัน ๕ ๓ ๕ ตำอีกครึ่งหนึ่ง ๒๐ รูป ได้ ถวายเมื่อวัน ๕ ๓ ๕ ตำ
 อีกครึ่งหนึ่ง ๓๐ รูป เพราะถวายแยกครั้งแยกงานกันอยู่ ตงน หาได้ เห็น
 พร้อมกันไม่ ครั้นเมื่อวัน ๑๓ ๕ ตำ ได้ ให้ อารามารับมณฑป
 ที่พระเมรุพร้อมกันทั้ง ๘๐ รูป ได้ ให้ หมายอารามว่าเป็นการฉลอง

ผ้าไครย ได้ ถวายผ้าขาวพับไปอีกรูปตะพับเป็นการฉลองในงานนั้น
 ทำนทั้ง ๘๐ รูป ตางองค์ก็เห็นจะเอาผ้า โนนมานุ่งบ้าง ผ้ามาห่มบ้าง
 ประปนไปทุกชนไป แคหาได้ ครวจไม่ ได้ เห็นถนัดแต่สมเด็จพระพุทธ
 โยธาทหารรูปหนึ่ง ไม่เอาผ้าสำหรับนมาทั้งสำหรับ เอาผ้าอันมาแน่นแฉ้ว
 ก็ในรายมณฑปครวจนิกให้ ประกาศอารามว่า คงแคว้น ๕ ๗ ๕ ตำ

ไปให้ พระสังฆ ในแควมมณฑปครวจนิกห่มผ้าที่ถวายไปในงานพระศพทรงน แต่
 ถอยามที่ถวายไปให้ครึ่งหนึ่งเขาหมา เวรดิ ๓๕๐ รูปทุกฉวันทั้งเจ็ดฉวัน
 จะพระราชทานมณฑปครวจนิกเป็นการฉลองไทยธรรมที่พระราชทานไปแต่นั้น
 เพื่อจะให้ทอดพระเนตรเห็นพระสังฆบริโภคจิวรสบงยามที่พระราชทานไป เป็น
 อันมากเหมือน ๆ กัน ให้ สบายพระเนตรทั้งเจ็ดเจตา ถึงฉวันนั้นจะดิหน้อย

ฉวันน้อยก็ไม่อะไรนักหนา เจตาเดียวเป็นโรมี่ จึงได้ ให้ประกาศไปตั้งน
 แต่พระสังฆทุกฉวันคางคากังใจ คงแก่พระราชาคณะผู้ใหญ่ตงหมิน

ประมาทราชตระกูล ประพฤติเหมือนเช่นเขาว่าชู้คาไม่พริบ เมื่อเวลา
 วัน ๕^๑/_{๓๐} คำพระสงฆ์ เวรวัตรบวรนิเวศเข้ามารับบัญชาครไนกำหนดนิมนต์
 เปนที่หนึ่ง พระครูพุทธมนต์ปรีชารูปหนึ่งแล้ว ห่มผ้าแก่นุ่งผ้าเก่า
 เขามาทางเครื่อง ได้ ทรงค่อว่าก็เถียงว่าไม่ได้ ไตรยสังเค็ด ได้ แต่ ไตรย
 สดับปกรณ์ ก็ ไตรยสดับปกรณ์เพื่อยาบคายนุ่งห่มไม่ ได้แล้ว ไตรยใน
 ราช ๘๐ ก็ ได้ เอาไปไหนเลยจึงนุ่งห่มผ้าเก่า ๆ เข้ามาให้ ขวางพระเนตร
 แคผ้าสบงในราช ๓๕๐ นั้น จะมีพระสงฆ์ ได้ นุ่งเข้ามาข้างลี้กตององค์ตามองค์
 ฤาจะไม่ได้ นุ่งแทบทั้งเวรไม่แน่เลย แต่เห็นจะไม่ได้ นุ่งเข้ามา โดยมาก
 กกรก็ไม่ลำบากยาก โผยอะไรนักรังแกแปล่า ๆ ก็ ได้ ไปแล้วจะไม่เข้ามาครบ
 ความจำนวนก็จะมี เห็นถานานุกรมก็จะไม่ครบข้าง พระพัชรธรรมตำหลัง
 มาสองรูป ๆ ราชตระกูลก็มีอุปการะแก่พระสงฆ์มาก อื่น ๆ ยกเสียเกิด
 คิดแต่ในศักราชพระราชคณะผู้ ไหญ่รูปหนึ่งเดือนละ ๘ | ๘ ปีละสามครั้ง
 อย่างตดตงมาเดือนละ ๘ | ๓ ปีละสองครั้งสิบเจ็ดคำตั้ง อย่างตดตงมา
 เดือนละ ๘ | ๒ ปีละสองครั้งสิบคำตั้ง อย่างตดตงมากกว่านั้นเดือน
 ละ ๘ | ๑ ปีละสองครั้งแปดคำตั้ง อย่างตดตงมาแต่พระปัดคำแห่งใหญ่
 เดือนละ ๓ | ๑ ปีละสามสิบหกคำตั้ง พระครูบางองค์ปรีชญเจ็ดประ โยค
 เดือนละสิบบาทปีละสามสิบคำตั้ง ปรีชญหกประ โยคห้าประ โยคแลพระครู
 ปัดแต่พระครูเจ้าอธิการเดือนละแปดบาทปีละสามสิบคำตั้ง ปรีชญสี่ประ โยค
 แดพระครูนิตยภัคตบางรูปเดือนละหกบาทปีละสิบแปดคำตั้ง ปรีชญสาม
 ประ โยคแต่ถานานุกรมสามัญแดพระสงฆ์อนุจร ในพระอารามหลวง เดือนละ
 สองสี่สิบหกบาท ถ้าบมอริกรรมาก็ได้ เติมเพิ่มประจำเดือนทุกรูปตาม

จำนวนนิกายภัทรวังค์แค่ ๕ | - ลงไปจนสองสี่ถึง จำนวนพระสงฆ์ มนคย
 ภัทรวังค์ดัดแต่ นิกายภัทรวังค์เป็นอันมาก เดือนหนึ่งถึง ๕๐๐ รูปเสก
 เงินจ่ายเดือนหนึ่งเจ็ดสิบชั่งขึ้นไป ถ้าในพรรษาตจำนวนพระสงฆ์ ก็มากจน
 ทอนนิกายภัทรวังค์ลงไปถึง ๓๐๐๐ เสก ๒๐๐๐ เงินหลวงที่จ่ายเป็นนิกายภัทรวังค์
 พระสงฆ์ ๒๐๐๐ ถึงพันชั่งเสก แต่ถ้าวางพระสงฆ์คงแก่พระราชอาณากรม
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยลงไปจนพระสงฆ์อื่นจร ถ้าก็อยู่เดียวเหมือนกับคุณแตกคุณ
 เดือนเป็นสามัญทั่วโลกๆ ไปไม่มีใครคิดถึง มีแต่คุณคุณแตกต่าง ๆ อื่น
 วอนขอให้ ฉดองศรีทธาเดือนได้บ้างก็เพิกเฉยเสียเอาแต่ใจตัว ข้าราชการ
 ฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามารับราชการ ในวัง เห็นตเห็นอยู่ดั่งเอาเห็ดต่างน้ำกดับ ไปบ้านมือ
 เปตา ๆ ทุกวัน ๆ จะไปบ้านมือไม่เปตาก็มีละหนแต่เมื่อจวนรบเบียดหัวคตถึง
 กระนั้นก็ได้ น้อยกว่าพระสงฆ์ โดยมาก ๆ

ส่วนพระสงฆ์ นั้นเข้ามาในวังวันไรกดับไปมือเปตาก็ไม่มี มีแต่พวกพระ
 ปริศรามัญเข้ามารับราชการ ในวังแล้วกดับไปมือเปตา ถึงกระนั้นวังเข้าชน
 เจ้าพนักงานก็เอาเข้าบาตรไปส่ง นอกนั้นแล้วองค์ไรเข้ามาคราวไรที่จะกดับ
 ไปมือเปตา ก็ไม่มี โดยเค็มทกได้ เข้าแต่กับไปให้ สักยกัน ว่ามาทางน
 เป็นความจริงแก่พระสงฆ์ ไค ยนแล้วกจะนนทากว่าว่าตาเด็ก ว่าทางนก็ไม
 แกตั้งจะตาเด็กตอกว่าด้วยคตถึง พระพุทธฎกาพระสันมาสันพุทธเจ้าศรีสได้
 ว่า กะตัญญูกระตะเวทที่พุทธะ โภ โสภัง บুদ্ধตัญญู คุณท่านผู้ อื่นทำแก้ค
 ฎาทาคูณท่านผู้ อื่นทำแก้คให้แจ้ง ให้ประจักษ์นิน หาได้ด้วยยาก ใน โสภัง
 พระพุทธฎกา นนเห็นว่าเป็นจริงว่าแท้ตเดียว จะสรรเสริญพระพุทธฎกาตอกจึง
 ได้ว่าตงนี้ ๆ

แต่เมื่อฉัน ๗ ๓ ๕ คำ ได้ให้นมหนักพระสงฆ์ ๘๐ รูป ซึ่งได้
 รับไตรภพอย่างคัมภีร์บริหารต่าง ๆ เป็นบริขารมีราคาประมาณรูปหนึ่งได้ ไป
 ซึ่งหนึ่งเส็ดทุกรูปนั้น ให้มารับปีนทบาตร ฉันพร้อมกันที่พระเมรุเป็นการ
 ฉลองผ้าไตรภพ ก็กลัวจะเข้ามาเหนื่อยเปด่ากดับไปมือเปด่า จึงได้พระ
 ราชทานผ้าขาวพับไปรูปตะพับด้วย ถึงกระนั้นพระราชประสงค์ ที่ว่าจะฉลอง
 ไตรภพให้ ได้ ทอดพระเนตร เห็นให้พร้อมกันทั้ง ๘๐ รูปนั้นก็ไม่ว่าง ส้มเด็จ
 พระพุทธ โฆษาจารย์ เป็นหัวหน้า ก็เข้ามาขุดพระราชประสงค์ครึ่งหนึ่งเสีย
 ก่อนแล้ว บัดนั้นถ้าจะให้เจ้าพนักงานไปอาราธนาพระสงฆ์ ที่ได้ ไตรภพ ๘๐ รูป
 นั้น ครองไตรภพจำพวกนั้นถ้อยยามจำพวกนั้นถอยพดจำพวกนั้น เข้ามา ให้
 พร้อมกันที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ถวายอนุ โมทนาให้เจริญพระราชศรัทธา
 เต็มได้อีกครึ่งหนึ่งเปด่า ๆ ไม่พระราชทานอะไรแล้วให้ กดับไปวัดมือเปด่า
 ก็ทีไหนจะสำเร็จคงจะมิตพลัดไปต่าง ๆ ไม่มา เพราะรู้แล้วว่าจะไม่ได้อะไร
 ฤกษ์ถึงจะมาบ้างก็จะเป็นผ้าดำรับอันบ้าง ยามอันบ้างยามนั้นบ้าง พดเต็ม
 อันบ้างพดเต็มนั้นบ้างพดอม ๆ แพดม ๆ ไปไม่เหมือนกัน ไม่ให้พนักงาน
 ไปอาราธนาแล้ว ถ้าจะให้ ไปอาราธนาพระสงฆ์ ก็จะต้องคนราชตระกูลเสีย
 หนักเข้า ด้วยนัยนี้จะขอว่าเสียดายมา เพราะท่านทงปวงกรู ว่าวัดหัว
 เมืองกชนแก้ววัด ในกรุงเทพฯ ๓ วัดผู้น้อยกชนแก้ววัดผู้ใหญ่ พระสงฆ์ ๘๐ รูป
 ที่ได้ ไตรภพได้ ไทยธรรมไปกรู จักคอกันอยู่หมด ถ้าท่านจะชักชวนกันเอง
 ท่านผู้ใหญ่จะชักชวนผู้น้อย พร้อมใจกันนั่งห่มผ้าไตรภพจิวโร ๘๐ ตำรับ
 นั้นให้เหมือนกัน แต่ถ้อยยามถอยพดตำรับนั้นเข้ามาถวาย ยถาสัพพอน โมทนา
 สักเวลาหนึ่งก็คงจะได้ จะว่าไม่ได้ ตั้งมนุษย์จะว่านำเข้ามาแต่ไม่มีเรือไม่มีแพ

ฤๅจะเหาะไปในอากาศนั้นก็หาไม่ ถ้ากระตัญญูกระตะเวทิตาหาง่าย ก็คงจะ
 มีผู้คิดผู้ชวนแต่ผู้ ทำตาม ถ้าว่ากระตัญญูกระตะเวทิตาหายากแล้ว การพระ
 ราชประสงค์นั้นคงจะไม่สำเร็จ ว่าตงนี้ โดยเลี้ยงทายมาเพื่อจะให้ เห็นความ
 จริงเห็นอ่อนเห็นประมาทที่ต่างก่อนนั้น ฯ

ถ้าประสงค์ได้ ยินตงนี้แล้ว ก็คงจะยกศัพท์อวดคุกแกพูดว่าไม่มีโอกาส
 ตานขอเดชะอย่างว่าเลย เว้นแต่เวลาที่ไม่ได้ตั้งอยู่พระราชวังในการบางตาม
 กำหนดพระราชดำเนิน ถ้าตั้งอยู่ในพระราชวังแล้ว ถ้าท่านทั้ง ๘๐ รูป
 นั้นพร้อมกันเข้ามาตากันจะรับกต่างกัน เข้ามากต่างวันจะรับกต่างวัน
 เมื่อมาพร้อมกันเมื่อไร ก็ตั้งตั้งอยู่ข้างในให้ มีจดหมาย ตั้งให้ ตั้งฆ
 การกิดอาตกษณ กิตมหาดเล็กกิดกรมวงกิด ตั้งจดหมายเข้าไปกราบทูล
 จะตั้งออกกรับ การท ในพระราชวังนี้ขอของไม่มีตอก อย่างที่ไม่มี
 โอกาศยกศัพท์อวดคุกแกไป เห็นว่าการเรื่องนั้นก็หาไม่สำเร็จเพราะ
 พระสงฆ์นั้นเอง ฯ

อธิบายชื่อสงกรานต์พระอาทิตย์เดินบดเหนือบด ไท

ในคำ ไทรหมายสงกรานต์อย่างเก่า ร่างตามแบบเคยใช้ สืบ ๆ มาแต่โบราณมีว่าดังนี้ มตทนาย พสุ, อาจันต, สามัญ, สงกรานต์ เป็นสามประการดังนี้ อธิบายเป็นสามัญทั่วทุก ๆ ประเทศในสังคมทุกทวีป คำว่าพสุสงกรานต์ อาจันตสงกรานต์ สามัญสงกรานต์ สามประการนั้น อะไรเป็นพสุสงกรานต์ อะไรเป็นอาจันตสงกรานต์ อะไรเป็นสามัญสงกรานต์ ไท่ตาม ไทรแต่กับปราชราชบัณฑิตเป็นอันมาก ทุกวันนี้ก็ห้ามใครรู้ เข้าใจไม่ ก็คำสามคำมออยู่เป็นแน่ดังนั้นก็เป็นที่รู้ว่าเป็นรอยทางเดินความอดวิรุของ ผู้รู้เก่า เมื่อเวลาดาราโหราศาสตร์โบราณในเมืองไทยยังมีบริบูรณ์อยู่ ครั้นเมื่อบ้านแตกเมืองตื่น ดาราโบราณสาบสูญไปจึงไม่มีผู้ เรยนรู้ มีแต่ ผู้ลอก ไทรหมายเก่ามาเขียนยกศัพท์ออกคนใจ ลำแต่ตั้งตัวว่าเป็นผู้รู้ แต่ เป็ลอกแต่ผดคนเอาเนื้อในไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงค้นดาราเก่า ไปได้ ในหนังสือดาราสังสฤฎ ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิต ลำแต่ตั้งความให้ ทรงพระสันนิฐานได้ ในชื่อสงกรานต์เหล่านั้น แต่ชื่อว่าพสุสงกรานต์ อาจันตสงกรานต์ ทรงพระราชดำริเห็นว่า เขียน ต่อมาเห็นจะเขียนผิดไป เพราะในพระดำรัสที่ทรงค้นได้ ว่า ชฎีสังกรี สงกรานต์ แต่อายันสงกรานต์ ไม่ว่าจะพสุสงกรานต์ อาจันตสงกรานต์ ชฎีสังกรีสงกรานต์ ที่เรียกว่าพสุสงกรานต์นั้น คือวันเมื่อพระอาทิตย์สิ้นฐาน ดวงเล็กตงทุกที จนถึงเล็กที่สุดไม่เล็กต่อลงไป ยืนอยู่หกวันฤกษ์เจ็ดวัน ก็เวลาเป็นท่ามกตางของวันเหล่านั้น ชื่อว่าชฎีสังกรีสงกรานต์เหนือ บดิน

อยู่ในเมื่อพระอาทิตย์ โคจรเข้าเมฆ ๑๘ องศา แล้ว อาทิตย์ยกขึ้น
 ชะงักค้างกรานต์ ในคำภีร์สุริยยาตราซึ่งบังคับในวิษุวัตระวิมล ให้ ตั้ง
 มัทยมพระอาทิตย์ลง เอา ๒ ตอนราช ๒๐ ตอนองศา แต่ในคำภีร์สุริยศาสตร์
 ตำรา ทำคำนวณโดยจำนวนติดตา บังคับให้ ตั้งมัทยมพระอาทิตย์ ติด
 เป็นติดตาตงแล้ว จึงเอา ๔๗๗๗ ตอน แต่ ๔๗๗๗ นั้นเป็นติดตาของ ๒ ราช
 ๑๘ องศาตรงที่เคยดู แสงคำภีร์สุริยยาตราบังคับให้ เอา ๒๐ ตอนองศาขึ้น
 เห็นจะออกตรวจหาเห็นพระอาทิตย์กลับ โคจรวันไร วันนั้นเป็นชะงักค้างกรานต์
 แต่ข้างคำภีร์สุริยศาสตร์ตำรา นั้น เห็นจะคิด โดยละเอียด ว่าพระอาทิตย์
 เด็กถึงที่สุดหยุดอยู่ ถึงหกวัน ก็ตามวันข้างต้นมณฑลพระอาทิตย์ ก็เห็น
 จะยังเด็กถึงอยู่ ตามวันข้างหลัง เห็นมณฑลพระอาทิตย์ ก็จะเริ่ม โคจรแล้ว
 แต่ไม่เห็นถนัด เพราะการละเอียดนักจึงดูเป็นหยุดอยู่ ซึ่งว่าตั้งนักเป็นแต่
 ตามคำภีร์สุริยศาสตร์ตำราไว้ ดูเหมือนว่าชะงักค้างกรานต์นั้นหยุดอยู่ แห่งเดียว
 ไม่เดิน ว่าที่แท้ชะงักค้างกรานต์ ในราชเมฆนั้น ฤกษ์จำนวน ๒ ราช ๒๐ องศา
 ตามบังคับสุริยยาตรา แต่ ๔๗๗๗ ตามบังคับสุริยศาสตร์ตำรา นั้น ก็เป็น
 ตัวมัทยมองสำหรับพระอาทิตย์ ตั้งหนึ่งมัทยมองที่ท่าแคอยู่พดนั้น สำหรับ
 ตอนมัทยมจันทร์ก็ดู ฤกษ์มัทยมอาทิตย์ ทลบแล้วด้วย เกณฑ์ ๒ ราช
 ๒๐ องศา ฤกษ์ ๑๘ องศาหนักดี คำราโหรเมืองอื่นเรียกว่าอโนมมาต
 เหมือนกัน อูจะนั่นแปลว่าสูง คืออาทิตย์แฉงจันทร์ ไปถึงที่นั่น ดวงเด็กเป็น
 ที่สูง มัทยมออกเท่าไรก็ไม่มีผลเป็นรณังรณังคือเกณฑ์ตบเกณฑ์บอกเคย
 แต่เมื่ออาทิตย์แฉงจันทร์ โคจรไปจักรราชี่ ดวงนำอูจะนั่นไปแล้ว ปริมาณหด
 ก็เจริญขึ้นไปทุกวัน จนถึงเมื่อ โคจรไปได้ ๑๘๐ องศา เป็นที่เต่งอูจะแล้ว

ส่วนอาทิตย์ก็ว่าถึงษฎ์คสังกรานต์ได้ ส่วนจันทร์ก็ว่าถึงนิตย ก็เมื่อ
 ขณะอาทิตย์แฉงนทรถึงทณ ปริมาณทตกโคชนเป็นที่สุด แล้วส่งมยุต
 มัทยมก็ตรงกัน ไม่มีระวิผลจันทร์ผลเป็นธณังวณังเสข ก็ที่อยู่ของอาทิตย์
 แฉงนทรนั้น ตำราโหรเมืองอินเรยกอไปศย ทนคยของอาทิตย์แฉงนทร
 ทงตองนนเรยกเปเรศย มัทยมอยู่ของจันทร์นั้น เดินไปตามจักรราชเดนมอ
 ด้วยวันละ ๖ ตติดาเศษจน ๓๒๓๒ วัน มีเศษจึงรอบจักรราชอันใด ถึงอยู่
 แฉงนคยอาทิตย์ ทเรียกว่าษฎ์คสังกรานต์ นั้นก็เดินไปตามจักรราชเหมือนกัน
 แต่ว่าเดินน้อยนกับหนึ่งไปไม่ถึงตติดาหนึ่ง ต่อส่ง ๖๒ ปีก็ ๖๓ ปีจึงไปได้
 ของสำหนึ่ง การที่อยู่แฉงนคยอาทิตย์คือด้วยเครื่องมออันเตอยคจึงรู้ได้
 เมื่อพระอาทิตย์สถฐานดวงเจริญ โศชนทุกวัน จนถึง โศชนที่สุดไม่เจริญ
 ชนไปคงอยู่เจ็ดวัน ก็วันเป็นท่ามกลางของวันทั้งเจ็ดนั้น ชื่อว่าษฎ์ค
 สังกรานต์ ได้ บัดนี้อยู่ในเมื่อพระอาทิตย์ โคจรราชธนู ๑๘ องศาเศษ
 อนึ่งพระอาทิตย์เมื่อเวลาเที่ยง ชนทั้งปวงไม่มีใครจะตั้งเกศแห่งนตุทองฟ้า
 ก็สำคัญว่าพระอาทิตย์เดินข้ามศีรษะทุกวันเสมอไป ว่าที่เทพพระอาทิตย์เมื่อ
 เวลาเที่ยงไม่เหมือนกันทุกระตุ ย่อมบดชนเห็นอบางแล้วบดไปข้างใดมาก
 กว่าบดชนเห็นอ จนมีบางพวกตั้งเกศได้ จนพูดกันว่าพระอาทิตย์อ้อมเข้า
 เมื่อพระอาทิตย์เดินบดชนเห็นอไปจนสุดทางแล้ว กลับบดลงมาได้ ในวันใด
 วันนั้นชื่ออายันสังกรานต์ เห็นอ ในกาตบตนมเมื่อพระอาทิตย์ โคจรราช
 เมถุนโกธ ๘ องศาแล้วก็กลับมาข้างใต้ เมื่อพระอาทิตย์เดินบดลงไปข้างใด
 จนสุดทางแล้ว กลับบดชนเห็นอในวันใด วันนั้นชื่ออายันสังกรานต์ ได้
 ในกาตบตนมเมื่อพระอาทิตย์ โคจรราชธนู ๘ องศาเศษ สถานที่ในจักรราช

ซึ่งกำหนดว่าเป็นทนายสั่งกรานต์ คือเมื่อพระอาทิตย์ ถึงที่แดง เป็น
 ทักษณายนัน แดงถึงทอนแดงทนนแดงเป็นอุครายนนัน ค่ำราโหรหยาบ ๆ
 อย่างค้ำรามหานาทแตมาศฉายแดตทร พระสงฆ์จดหมายไว้ ในท้ายหนังสือ
 หัตถาค เขียบขันฉนเพนเพนคณนัน คำนวนคิดดูก็เห็นว่าค้ำราเหต่านัน
 เป็นอันสำแดงว่าเมื่อไรพระอาทิตย์ ถึงราชกรกฎ จึงดำเนินไปได้ เป็น
 ทักษณายนันทุกครวันเที่ยง เมื่อถึงราชมังกกรแดวพระอาทิตย์ จึงดำเนินมา
 เห็นอุครายนันทุกครวันเที่ยง จนตราบเท่าทุกจันน โหรเป็นอันมากก็ดี
 พระสงฆ์ ทถอเขียบขันฉนเพนเพนคณนัน ก็ยังถืออย่างนั้นอยู่ ก็แต่ในอรรฐกกา
 โอมสวดตั้งกราบทเวียกสำวันมาศเดือนเก้าว่านิกขมณียมาศ ฐูกาคำภี
 อภิธานแก่ ว่า พระอาทิตย์ เป็นอุครายนันเมื่อครวันเที่ยง โอนไปเห็นทุกจัน
 จนถึงเดือนเก้าจึงจะ โอนมาได้ ความอนันนิกเห็นจะจริง ก็เดือนสำวันมาศ
 คือเดือนเก้าหน โดยจะมมาเร็วเป็นอย่างยิ่ง ในมีจวนจะมอชกมาศ ก็จระยอมม
 เมื่อพระอาทิตย์ เดินถึงราชกรกฎไปแล้ว จึงเป็นเดือนสำวันมาศเดือน
 เก้าได้ แต่เดือนอย่าง ไบราณทไซ ในบาฬ ไซ อมาจดีเป็นกลาง
 เดือนปรณมีเป็นปลายเดือน ตั้งแต่จันเข้าปุริมพรรษาแล้ว ไปจนถึง
 จันเพณูซึ่งเป็นเบื้องหน้า จันปัจฉิมพรรษา เรียกว่าสำวันมาศ พัน
 นั้นไปเรียกว่าภัพมาศ เมื่อเป็นตงนิกเป็นอันรวมกันกับค้ำราทว่า
 พระอาทิตย์ดำเนินถึงราชทักษณายนัน โอนไปได้ ทุกจันนันแต่ การที่ค้ำราแต
 ค้ำภีว่าตงนิน อาไศรยแก่การเมื่อทาคำภี อรรฐกกาฐูกาแตค้ำภี โหรนัน
 พระอาทิตย์เห็นจะเป็นทักษณายนันเมื่อถึงราชกรกฎจริง แต่ความทอายัน
 สั่งกรานต์เดินทวนจักรราชขนมมาทตระนอย ผู้แต่งคำภีแตค้ำราพวกนันเห็น

จะยังหาจับไม่ได้ แต่ในพระตำราของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนวงศ์
 ดั้งนี้ แต่ข้างก่อนอายันสังกรานต์ มีในคัมภีร์ราชกรกฎแต่ราชมังกกร พระอาทิตย์
 โคจร ถึงราชกรกฎแล้วจึงเป็นทักษิณายัน ถึงราชมังกกรแล้วจึงเป็น
 อุกุรายัน ก็แต่กาตบัตนมน อายันสังกรานต์เดือนเดือนเข้ามา ถึงถึงราช
 เมถุนแต่ราชธนูแล้ว เมื่อพระอาทิตย์ โคจรถึงถึงราชเมถุนก็เป็นทักษิณายัน
 ถึง ถึงราชธนูก็เป็นอุกุรายัน ซึ่งเป้นดงนมนเพราะอายันสังกรานต์ โหดไปได้
 ฟังรู้ เกิดนานไปภายหน้าอายันสังกรานต์ก็จะเดินเรื่อยไป จนวถกวนกลับมายัง
 ราชกรกฎนั้นแต่ ก็ตำราว่าถูกคองจริงแท้ แต่ผู้แต่งตำราว่า ตำราเดิมตำรา
 เก่าที่ว่าคัมภีร์ราชกรกฎ คัมภีร์ราชมังกกรเป็นที่ยานันสังกรานต์นั้น แต่เดี๋ยวจัก
 สอบหาที่จริงได้ จึงกล่าวว่ายานันสังกรานต์มาอยู่ ถึงราชเมถุนแต่ถึงราชธนู
 ตามการที่เห็นประจักษ์ ในเวลาเมื่อแต่งตำรา นั้น แต่เดี๋ยวกถาดคาตหมาย
 ว่าภายหน้าอายันสังกรานต์ จะเดินทวนจะกลับเข้าไปอีก การนั้นก็เป้นจริง
 ดังตำราว่า ในกาตบัตนมน คือเมื่อจุฬศักราช ๑๓๐๐ มาแล้ว พระอาทิตย์
 โคจรถึงราชเมถุน ๘ องศาเศษเมื่อใด เงามหัทธกัทปักไว้ กตางแจ้งแห่งใด
 แห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นเงาเงา ญยาวไปข้างใต้ทุกวัน ก็เป้นอันหยุดไม่เจริญ
 คอชไปอีกเลย พนวนนั้น ไปแล้วเงามหัทธกัท โอนมาข้างใต้ เมื่อวันเที่ยง
 ก็ยแต่หดไปข้างเหนือ ไม่ยาวไปข้างใต้ อีก จึงรู้ ว่าทนนเป็นที่ยานัน
 สังกรานต์เหนือ เพราะพระอาทิตย์เวลาเที่ยง โอนไปใต้ทุกวัน เมื่อไร
 พระอาทิตย์ โคจรถึงราชธนู ๘ องศาเศษเมื่อใด เงามหัทธกัทกตางแจ้ง
 เมื่อเวลาควันเที่ยง ึ่งไปข้างเหนือเมื่อเจริญยาวจนทุกวันนี้ก่อน แต่ทนนมา
 ก็หยุดไม่เจริญนอกพนวนนั้น ไปแล้ว เงามหัทธกัทปักไว้ เมื่อเวลาควันเที่ยง

ก็ม้แค้หัดไปข้างไต้ เพราะพระอาทิตย์เป็นอุครายันแล้ว ก็ซึ่งตำราพระสงฆ์
 เขียบบชนันเพน ว่าเดือนแปดสุญเทียบ เดือนเก้าชนหนงเทียบ เดือนสิบ
 สองชนเทียบ เดือนสิบเอ็ดสามชนเทียบ เดือนสิบสองสี่ชนเทียบ เดือนอาย
 ห้าชนเทียบ เดือนยี่หกชนเทียบ เดือนสามห้าชนเทียบ เดือนสี่สี่ชนเทียบ
 เดือนห้าสามชนเทียบ เดือนหกสองชนเทียบ เดือนเจ็ดชนหนงเทียบ นนไซ้
 ไม้ไต้ ผิดด้วยเหตุสองอย่าง อย่างหนงคือคารามนเห็นจะตงไฟเมืองข้างเหนือ
 ถ้าพมาตงกเห็นจะเป็นเมืองอังวะ ถ้าดาวตงกเห็นจะเป็นเมืองเซียงแล่น ก็บ้าน
 เมืองข้างไต้ ที่ต่ำลงมากว่านนสุญเทียบ คือหัดกบักตรงเงาหัดกเมื่อคระวัน
 เทียงไม้นี้ ๆ อยู่บิระสองวัน แต่วันทงหลายนนผดกนตามเมืองสูงเมืองต่ำ
 เหมือนอย่างกรุงเทพมหานครบางกอกน ในกาตบดิน คือตงแต่จุฬศัก
 ราช ๑๒๐๐ แล้วมายังไม้ถึง ๑๒๖๐ พระอาทิตย์สุญเทียบในวันเป็นภายหลัง
 แต่วันเถถึงศกสงกรานต ๑๒ วัน คือสุทททนเป็น ๑๒ ครังหนง พนวันน
 ไปเงาหัดกตบชไปข้างไต้เจริญชนทุกท จนถึงวันเมื่อพระอาทิตย์ถึงราช
 เมถุน ๘ องศาเสศเงาก็หยุดไม่ยาวไปข้างไต้ อีก แต่กหัดมาข้างเหนือ
 ทุกวันตงว่าแล้ว จนถึงวันนบแต่เถถึงศกสงกรานต ไปไต้ ๑๒๕ วันคือสุทททน
 เป็น ๑๒๕ พระอาทิตย์จึงกตบสุญเทียบอีกครังหนง พนนเงาหัดกเวตา
 คระวันเทียบ ก็เจริญชนข้างเหนือทุกวัน จนถึงวันอายันสงกรานต ไต้เงา
 หัดกจึงกตบหัดตงว่าแล้ว ก็แต่บ้านเมืองทมิสุญเทียบบิระสองครังตงน ไม่
 พร้อมกัน ย่อมบัจจนตามที่เป็นเหนือเป็นไต้ ไม้โกตกนนี้ก จะว่าควอย่าง
 ให้เห็นก็คตาตวันกนโกต ๆ ง่าย ๆ เหมือนอย่างเมืองสมุทปราการ
 เถถึงศกสงกรานตแล้ว ๑๑ วันก็สุญเทียบคือก่อนทกรุงเทพ ๑ วันหนง คือไป

เบลอนำมาถึงศกสังกรานต์ ๑๒๖ วัน จึงสูญเที่ยงอีกวันหนึ่งเป็นภายหลัง
 แด่ที่กรุงเทพฯ ๑ วันหนึ่งด้วยนัยนทเมืองเพชรบุรี พระอาทิตย์จะเป็นสูญเที่ยง
 ทอดแรก ก่อนที่กรุงเทพฯ ๑ สองวัน ก่อนที่สมุทรปราการวันหนึ่ง แต่จะเป็น
 สูญเที่ยงทอดหลังภายหลังที่กรุงเทพฯ ๑ สองวัน ภายหลังที่สมุทรปราการ
 วันหนึ่ง ถ้าจะว่าข้างเหนือเมืองประทุมธานี จะเป็นสูญเที่ยงทอดหลัง
 ภายหลังที่กรุงเทพฯ ๑ สองวัน ภายหลังที่สมุทรปราการวันหนึ่ง ถ้าจะว่า
 ข้างเหนือเมืองประทุมธานี จะเป็นสูญเที่ยงทอดแรกเมื่อภายหลังถึงศก
 สังกรานต์ ๑๓๓ วัน คือภายหลังที่กรุงเทพฯ ๑ วันหนึ่ง แต่จะเป็นสูญเที่ยง
 ทอดหลัง ภายหลังแต่ถึงศกสังกรานต์ ๑๒๔ วัน คือก่อนเป็นสูญเที่ยง
 ที่กรุงเทพฯ ๑ วันหนึ่ง ที่กรุงศรีอยุธยาเก่าในทอดแรกจะเป็นสูญเที่ยง
 หลังที่กรุงเทพฯ ๑ สองวัน ที่ประทุมธานีวันหนึ่ง ในทอดหลังจะเป็นสูญ
 เียงก่อนที่กรุงเทพฯ ๑ สองวัน ก่อนที่ประทุมธานีวันหนึ่ง การจะเป็น
 ดิ่งนค้อขึ้นไปในบ้านเมืองข้างเหนือ ที่ห่างกรุงเทพฯ ๑ มากขึ้นไป สูญทอด
 แรกเป็นที่หลังกรุงเทพฯ ๑ ก็วัน สูญเที่ยงทอดหลังก็จะก่อนที่กรุงเทพฯ ๑
 ด้วยจำนวนวันเท่านั้น ด้วยนัยนทเมืองขึ้นไปจนถึงบ้านเมืองที่ข้างเหนือ
 วันสูญเที่ยงทอดก่อนทอดหลังก็จะไปติดกันเข้า แต่ที่เมืองข้างเหนือสูง
 พระอาทิตย์เดินบดเห็นอบต ไต่ เน้อยลงมาก วันที่เป็นสูญเที่ยงก็จะไปติดกัน
 กันไปหลายวัน ด้วยนัยนทเมืองเหนือที่ดิ่งเส้นมอทางพระอาทิตย์ ในอายัน
 สังกรานต์เหนือ ก็จะมีพระอาทิตย์สูญเที่ยงติดกันไปหลายวันทีเดียว
 ไม่มีแยกเป็นสองระยะ เพราะฉนั้นจึงเห็นว่าผู้ ตงคารามาศฉาย เห็นจะเป็น
 ชาวอยู่เมืองเหนือ เส้นมอทางพระอาทิตย์เมื่ออายันสังกรานต์อย่างเมือง

เซียงแสนแต่เมืององวะ จึงว่าสูญ ๆ เทียงไปทั้งเดือนแปด แต่เดยวัน
 อยายนั่งกรานต์ หดมาตั้งว่าแล้ว สูญเทียงที่คิดกันหลายวันในประเทศ
 บ้านเมืองข้างเหนือ ก็จะมีในเดือนเจ็ดถึงสองส่วน เดือนแปดสักส่วน
 หนึ่งฤาเล็กน้อย แดการที่ว่าด้วยกำหนดสูญเทียงสองครั้งในกรุงเทพ ฯ
 กรุงเก่า เมืองประทุมธานี เมืองสมุทรปราการ เมืองเพชรบุรี ถูกต้อง
 แน่แล้ว ถ้าศักราชยังไม่ขึ้นถึง ๑๒๖๐ แล้วทอดลงดูเกิดจะเห็นจริง แต่
 ศักราชเกินนั้นไปก็จะคลาดวันไป เพราะอยายนั่งกรานต์ ไหลไปได้ตั้งว่าแล้ว
 การที่จะทอดลงยงมวชแดเครี งามมือ เลื่อยคามากกว่านี้หลายอย่าง จะว่า
 ไปให้ถวนักท่านผู้อ่านก็จะไม่เข้าใจ แต่ท่านก็เห็นว่าพออยู่แล้ว ว่าจะทอด
 ลงให้เห็นจริงได้ อย่าหลงเชื่อคำรายู่นักเลย ฯ

เรื่องนมในหนังสือพิมพ์วรรณาน บัรกา ๑๒๔๗ เดือน ๒ ปี ๓๓ จำนวน
 เดือน ๑๑ หน้า ๒๔๗ แต่เนื้อความไม่เหมือนกัน ดูเปนมตรงแห่งละคราว
 จึงนำมาลงพิมพ์ไว้ด้วย

ว่าด้วยยุคทั้งสี่

ได้ คำนวณอายุของ โหรฮินดูมาฉบับหนึ่ง แค่มุตอังกฤษ เขาว่า
 พวกฮินดูเป็นนักปราชญ์ ไครเพทแตวิชาโหร ได้ คำนวณรอบดิถีโบราณ
 นับยุคนับกัณฑ์ของพราหมณ์ ได้ สอบคำนวณด้วยคคพระอาทิตย์ คค
 พระจันทร์ เห็นว่าถูกต้อง อังกฤษก็สรรเสริญว่าควรเป็นที่เพ็ดดเพ็ดนของ
 นักปราช แดจะรู้จะจำไว้ เพื่อจะได้คำนวณรอบวิชาคคพระอาทิตย์
 พระจันทร์ แดเครื่องต่าง ๆ ในท้องฟ้า ถอยไปการไกล ในเบื้องหลัง
 แดจะคาดการในเบื้องหน้า พวกคำนวณเหล่านั้น เขาคิดกำหนดมหากัณฑ์
 หนึ่งว่า ๕,๓๒๐,๐๐๐,๐๐๐ ปี ชื่อมหากัณฑ์หนึ่ง คคไตรรายเดกเป็นยุค ๕
 สัคคยุค ฤาชื่อหนึ่ง เกียรคค นับปีได้ ๓,๗๒๘,๐๐๐ ปี เป็นที่หนึ่ง แด
 เตทายุค ฤาชื่อหนึ่งว่า ไทรยทายุค มีปี ๓,๒๘๖,๐๐๐ ปี เป็นที่สอง
 แดทวาปยุค อีกชื่อหนึ่งว่า ทวาปรยุค มีปี ๘๖๕,๐๐๐ ปี เป็นที่สาม
 แดกัตยุค มีปี ๕๓๒,๐๐๐ ปี เป็นที่สี่ เมื่อเวียนไปครบ ๕ ยุคดงนแล้ว
 ได้ปี ๕,๓๒๐,๐๐๐ เรียกว่ามหายุคหนึ่ง คคที่ ๓ เท่ากัตยุค ๕ เทียว
 ที่สองเท่ากัตยุค ๓ เทียว ที่สามเท่ากัตยุค ๒ เทียว กัตยุคหนึ่งคงดงว่า
 คคคือไปว่า ๕ ยุคนเวียนไปได้ ๗๓ เทียว เป็นปี ๓๐๖,๗๒๐,๐๐๐ แด
 จึงเอาประมาณสัคคยุค คค ๓,๗๒๘,๐๐๐ เรียกว่าสันธบวงเขา แก่ คค
 พระอาทิตย์พระจันทร์ รวมเป็นปีได้ ๓๐๘,๕๕๘,๐๐๐ เรียกว่ามานวันตรา ๓
 แดกล่าววว่าสันธมานวันตราหนึ่งดง คคพระอาทิตย์พระจันทร์ทั้งเวตาเข้าเวตา
 พดบค่า เท่ากันกับแรกเริ่มกัณฑ์ไม่คตาดเลย แดมานวันตราเป็นไปได้ ๓๕

ครึ่ง นับได้ ๔,๓๓๘,๒๗๒,๐๐๐ แล้ว ให้ บวกซ้ำอีก คือ ๑,๗๒๘,๐๐๐
 เขาก็กรงหนงว่าสันธคอกตปใหม่ จึงได้ เป็นปี ๔,๓๒๐,๐๐๐,๐๐๐ เรียกว่า
 มหากตปหนงกมหากตปประจุบันนี้ เขากำนวรดศพระอาทิตย์พระจันทร์
 ว่าเมื่อมีมฤตศักราช ๑๘๓๒ เป็นปีมโรงจควาศก จุตศักราช ๓๑๘๕ นั้น
 เป็นปีที่ ๔๘๓๓ ของกตยुक ในมหายุคที่ ๒๘ ที่นับเข้าในมานวันตราที่ ๗
 ในมหากตปนี้

กตยुकอย่างอังกฤษ คิดเริ่มในวันที่ ๑๘ เดือนเฟบรูวารี ปีก่อน
 คฤศศักราช ๓๓๐๒ ปี เป็นปีกตยुकครบ ๔๘๖๖ ในวันที่ ๕ ๗ ๓ ค่ำ ปีกุน
 เบญจศก ศักราชไทย ๓๒๒๕ ได้กตทหนอย่างอังกฤษ คิดเป็นวัน ๑๘๓๓๗๘๕
 นับวันจันทร์ เป็นต้น วันจันทร์ นนคิตตามบักษคณนา เป็นแรมค่ำหนึ่ง
 เดือน ๓ ในมฤต ที่เป็นคนกตยुकมานั้น แต่ถ้าเขาเป็นแรมค่ำ จรดองว่า
 มีชานค้อมานัน มอธกวาร ถ้าไม่มอธกวาร ก็จรดองว่า เดือน ๓ นนม
 บักษชาติในชางชน วันจันทร์ นนคองเรียกวว่า วัน ๒ ๗ ๓ ค่ำ เป็นต้น
 กตยुकอย่างอังกฤษคิดได้ ๆ คิดตามคாரไทย กตยुकเริ่ม วัน ๖ ๗ ๓ ค่ำ
 มีชาน แต่เมื่อนั้นเป็นเถตงศกบิเถาะ คิดแต่วันนั้นมา ถึงวันเถตงศกบิชวด
 ๓๓ ค่ำ คือวัน ๕ ๗ ๕ ค่ำนั้น ได้กตทหนออกคุณ ๑๘๓๓๕๓๐ มอธกมาศเกน
 เกนทร ๑๘ ปี เมื่อครบ ๒๕๐๐ ปีแต่ศ ค้องหนูนอธกมาศคิงสองศราว
 มาศเกนเกนอยู่ ๒ เดือน จึงค้องว่าเดือน ๓ เป็นต้น เถตงศกในกตยुक
 แต่เมื่อคั้นไป โดยเถอียด ได้ความว่ากตยुकทออังกฤษเริ่มนั้น เป็นนำ
 วันเพญเดือนธาม ก่อนเริ่มกตยुकอย่างไทย ๓๕๐ วัน ไทยเริ่มกตยुकนำ
 วันดับเดือนยี่ เป็นภายหลังมาบิหนงแน่แล้ว ๆ

บัดนี้ยกเป็นบ้าน วันที่ ๖ ๓ ค่ำ นับแต่วันนั้นมา ถึงวันเถลิงศก
 บ้านอัฐศก วันที่ ๗ ๓ ค่ำ เปนหอคุณกตคุณ ๓๘๓๔๒๔๓ เขา ๗ หาร
 นับวัน ๖ เปนต้น วุฒาร ๗ ถ้าจะทำให้เห็น ท่านให้ตั้งจุฬศักราชเถลิง
 ศกนั้นลง เขา ๓๗๓๘ บวก เปนกตยศศักราช คือเมื่อบ้านอัฐศก
 จุฬศักราช ๓๒๒๘ เขา ๓๘๓๘ บวก ได้ บัดนี้ยก ๔๘๖๗ ทำเหมือนอัครา
 เถลิงศก เขา ๒๘๒๒๐๗ คุณ แล้วอย่าเอาอะไรบวกเหมือนทำด้วยจุฬศักราช
 แดศักราชใหม่นั้นเลย คุณได้เท่าไร เขา ๘๐๐ หารทีเดียว ดังเขา ๓ บวก
 เปนหอคุณกตคุณ เขา ๗ หาร เลิศนับ ๖ เปนต้น เปนวารเถลิงศก เลิศตบ
 เริงหาวเปนมกรมจุฬเถลิงศกตรงทีเดียว เพราะกตยศศักราชเปนมกรเดิม
 มหาศักราชแดจุฬศักราชต้องบวกแก้กรรมจุฬให้ถูก ๗ จะทำมาศเกณฑ์
 แดเถลิงศกแดหอคุณกตคุณก็ได้ แต่ทางอวमानนานแล้ว กตยศศก
 เพราะทำตามอย่าง คือ หอคุณกตคุณ ๒ ถาน ถานหนึ่งเขา ๓๓ คุณ
 ๖๘๒ หาร เลิศเปนมานดักบวกถานบนแล้วเขา ๓๐ หาร ดังเปนม
 มาศเกณฑ์ เลิศเปนมถัก ก็ในเถลิงศกบ้านอัฐศกนั้น เมื่อทำอย่างนี้
 ไม่ได้ บวกลบก่อนหาวอวमान เลิศอวमानออกก็ไม่ต้องลบอวमान
 เถลิงศก แดศกเต็ม ๓๐ ไม่เปนม ๒๘ ศกกับเลิศอวमान ๖๓๘ เหมือนอย่าง
 ในอัคราเถลิงศก ซึ่งเปนมถัก ไม่รู้ว่าจะเป็นด้วยเหตุไรคาดการเห็นว่า
 เหตุสองฐาน ๗ นั้น เมื่อวันกตยศกนอวमानยังพร้องอยู่ ๗๓ คิว
 เขาคิดเขาเปนมถักเสีย ฤาอย่างหนึ่งกตยศกตยศอวमानนั้นพานจะหาย
 ครันไซ่ นานหลายพันปีเขาก็คาดไป ถ้าเมื่อนั้นจะทำด้วยกตยศให้ ถูกศกแด
 อวमानจงได้ ก็เห็นจะต้องใช้ เกณฑ์ตบ ให้จนออกเลิศศกแดอวमान

ต้องกันกับเถลิงศักดิ์ จึงจะชอบ เมื่อเกิดดังนี้ได้ แต่วิกจะใช้ไปได้นาน ๆ
 มาศเกณฑ์ ที่ออกแต่หอคุณกตทนต์ทางน ได้ ๖๓๕๓๖ แต่คาดเห็นว่า
 ทยคณ เป็นเพราะเชิงหยาบในอวมาน เพราะเขากำตั้งเดือนที่เข้ามาแต่
 พดลารว่าเดือนหนึ่ง ๒๘ วัน ๓๒ โมง ๕๕ นาที ๒ วินาที กับ ๘๘ เซนติคต
 เขากำตั้งมาศเกณฑ์ ๖๓๕๓๖ คุณทุกถาน เขา ๓๐๐ คุณถานปถาย ถึงบจก
 ๖๐ ชั่วโมงกับ ๖๐ ชั่วโมงกับ ๖๐ ชั่วโมงกับ ๖๐ ชั่วโมงกับ ๖๐ ชั่วโมง
 กับ ๖๐ ชั่วโมงกับ ๖๐ ชั่วโมงกับ ๖๐ ชั่วโมงกับ ๖๐ ชั่วโมงกับ ๖๐ ชั่วโมง
 ๕๕ วินาที ๖๘ เซนติ ก็เห็นว่ามาศเกณฑ์ ที่ทำนั้นเป็นอันถูกอยู่ แล้ว เพราะ
 คอพัน ๖ โมงกับ ๓๒ นาทีซึ่งเป็นเสกนั้นไป ตกลงจะเต็ม ๓๐ ก็เป็นอัน
 ต้องกันกับปฏิทินในทางเดี่ยด ๆ จระถึงทางข้างอธกมาศนั้น ถ้าถือตท
 ทำคามมาศพฤค ว่าคงมาศเกณฑ์สองถาน ๆ ค่าเขา ๗ คุณ ๒๓๕ ชั่วโมง
 ถึงถนถานบพ เขา ๓๒ ชั่วโมง ถึงเป็นศักราช แต่ว่าเสกมีแต่ ๐ กับ ๓
 เสกมากกว่านผล ถือตามตทชน ถ้าจะทำด้วยจุพศักราชฤกษ์ฤกษ์ใหม่
 เป็นเวลาดั้น ๆ ถูกได้ แต่ถ้าทำยาวจนไปด้วยศักราชกตยค ๕ เสกจะม
 แต่ ๒ กับ ๓ ไม่น้อยกว่านั้นไม่มากกว่านั้น เพราะวิเสดธาธิมาศ ให้เกิด
 เดือนเดือนออกมา เหมือนอย่างเถลิงศักดิ์กตยคอยู่ ๆ ๓ ค่า บัดนี้โดย
 เถลิงศักดิ์มาเวทที่สุดก็เพียง ๗ ๕ ค่า ไม่เป็นในภายในนั้นเข้ามา เป็นทั้ง
 นเพราะดาวทองฟ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นที่ตั้งเถตราสถอยหนทเก่าไปปีละน้อย ๆ
 ก็ถ้าจะคิดตามตทชน ก็คงเป็นอันถือตททว่า ๓๘ บมเดือนทองอธกมาศ ๒๓๕
 เดือน ก็กตยคศักราช ๕๘๖๗ นั้น ถ้าเขา ๓๘ ชั่วโมงกับ ๒๖๓ มี
 เสก ๘ ถ้าเขา ๒๓๕ คุณ คงไว้แล้ว เขา ๘๘ บจก ๘๘ นนคยเดือนถ้าหรับ

ปี ๘ ปี ปีละ ๑๒ เดือนนั้นได้ ๘๖ บวกอธิกมาสมีระเบียบ ๑ ปีก็ ๑ ปีก็ ๑
 เป็น ๘๘ เมื่อบวกกันเข้าคงเหลือก็ได้ มาศเกณฑ์ ๖๑๔๓๕ จับตัวได้ชัด
 ว่าวิเศษสำหรับให้เกิดขึ้นนอกสองเดือน นอกจากเดือนนั้น เพราะเดือน
 เดือนนั้นเป็นอันหยาม ใช้ทางไกลไม่ได้ ว่าตามลัทธิข้างลัทธิ ๘๘๓ วัน
 กับ ๘ โมง ๓๓ นาที ๖ วินาที กับ ๔๓๘ ลัทธิต่างก็ ด่วนไปแต่เมื่อใด
 เป็นคราวสุดเดือนอธิกมาสครั้งหนึ่ง ก็ระยะอธิกมาสนั้นไม่เต็มอกกัน
 เพราะเขตรที่จะตกอย่างนั้นอยู่ก็ต่างเดือนบ้าง ต้นเดือนบ้าง ปลายเดือน
 บ้าง ถ้าจะผสมกันให้เป็นเดือนให้ ได้ ก็เป็นระยะ ๓๕ เดือนบ้าง ๓๓ เดือน
 บ้าง ไม่เท่ากัน คือทำนองดวงดวงจะเห็น ก็เมื่อทำตามลัทธิระยะนี้ รู้ว่า
 เดือนซึ่งเป็นก่อนเดือนสาม ต้นกตยคุณนั้นเข้าไป เป็นเดือนอธิกมาส
 คิระยะอธิกมาสตั้งต้นต้นนั้นมา ถึงเดือน ๕ ปีชานก็เป็นเดือนอธิกมาส ดิถ
 ไปสุญชาติ ถ้านับแต่เที่ยงคืนก็เป็นเวลาจวนรุ่ง ของวัน ๗ ๓ ๕ คำ
 ถ้านับแต่เช้าก็เป็นเวลาจวนเที่ยง ของวัน ๑ ๓ ๖ คำ เป็นอธิกมาสตั้งแต่
 ต้นกตยคุณมา จนถึงเดือน ๕ ปีชานอรุณก็ นับว่าเป็นเดือน ๕ สองหน
 ของปีฉลูนั้น ให้อธิกมาส ๑๘๓๖ คราว เมื่อคิดอย่างนี้ เดือนที่เหตุ
 อยู่ สองเดือนนั้นก็ไม่เป็นกตมกตสหายไปในตัวนั่นเอง ลัทธิควรจะเชื่อว่า
 เป็นแก่นสารในการที่จะถือเอาอธิกมาส ดูฤกษ์ พระจันทร์เมื่อ วันเพ็ญ
 เดือน ๕ นั้น ก็เป็นฤกษ์ ๑๒ มีเสิศ ควรจะเป็นเหตุพิเศษแก่

เรื่องหมอกุชชะตาราษฎร์แลทำวิथाต่าง ๆ

ใคร ๆ ทุกคนจงรู้เถิด คนที่เป็นแพทย์หมอมวิथाอุชชะตาราษฎร์เคราะห์ดี
 เคราะห์ร้ายแลตายเหตุมตด้วยอุปายต่าง ๆ กิด วิथाทำให้ คนอื่นตาม
 ประสงค์ป่วยไข้ตมตายคตังโคต โหดหง แลทำให้ คนรักกันชงกันฤาทำนำ
 มนตกตบถอยเกตจนความฤาเด้ตาระเคราะห์ด้วยวธต่าง ๆ กิด หมอเช่นน
 ก็เปพราฐนาของคนที่มีความอยากความปราฐนาเกินกว่ากำลังมนุษย์ จะทำได้
 ฤาจะทำได้ ด้วยยาก ฤามีความคิดแต่กิดวเกรงจะใครให้พ้นโทษ ด้วย
 ความอยากใหญ่หนักกว่าปรกติ คนที่เป็นตังนจึงพอใจจะเที่ยวหาหมอนาทำ
 มาชช่วยด้วยวิथा ฤามาตายตงนำให้รู้ คอให้ อุ่นใจไว้ ฤาให้ ตระเตรียม
 ไว้ ก็หมอเช่นนี้เป็นที่แสวงเปประสงค์หาของคนที่มีความปราฐนาความ
 อยากแก่ ด้วยประการใด ด้วยประการนเอง หมอเช่นนยอมเปทรงเกยจ
 ติกตงของคนที่จะถูกทำ ให้ป่วยไข้ ตมตายฤากตัง โหด โหดหงแต่คำของ
 หมอนนตาย ก็เปนที่ตงตงหวาดหวอนของคนที่ถูกทำ ว่าจะต้องรายคองเดย
 ฤาเมื่อตายจำความประสงค์ทเกิดนวิสัยนนสำเรจเมอนน ๆ คำตายนนก็เป็น
 ตงตงหวาดหวอนของคนที่รู้ คอเอง ฤาที่คนอื่นเปอื่นมากรู้ ว่าเปนผู้ กิดชวางทาง
 ประสงค์ นน เพราะเหตุความใด ๆ ชิงเปความมหันตโทษอกฤฐโทษ
 คอความชบถกิตความมุ รายปตมกิต ความเตนฐู ตวงเกินเขตแดนกิต
 ถ้าหมอกุชหมอกทำวิथाให้ สมประสงค์ต่าง ๆ เขาแทรกด้วยแล้ว โทศไม่
 พอที่จะถึงตาย ฤาโทษถึงตาย ถ้าหากว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระมหากรุณายกโทษประหารชีวิตให้ กิด จะมผู้ กราบทูลขอโทษกิต

เพื่อให้ พันโทถึงตายก็ไม่ได้ เลย เพราะผู้ใดนั้น เมื่อหมอดูทายว่า
 ในกำหนดปีเดือนนั้น ๆ จะได้ ตฤาจะล้มประสงค์นั้น ๆ ซึ่งปรากฏว่าพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นที่กิดขวางอยู่แล้ว คนผู้ ที่หมอดูทายนั้นคงต้องรับ
 พระราชอาญาประหารชีวิตเสียจึงได้ โดยเร็ว จะให้พ้นตายไม่ได้ แต่จะ
 รอรังไว้ ให้ช้าไกลกำหนดที่หมอดูว่าก็ไม่ได้ เลย จะเป็นที่สุดตั้งแต่ก่อนของคนที
 มักรเชื่อหมอดูไป แล้วจะซุบซิบเล่าฤาอะไร ๆ ต่าง ๆ ไป

อนึ่งถ้าผู้ มีปราชูมาเกิน ๆ นั้น หาหมอมัวทยาใช้ ผีต่างฤาทำพิธีฝัง
 รูปรอย เขียนชื่อคนอื่นทำให้รักให้ชังให้คิดไล่ ฤาช่วยไข้ ล้มตาย การ
 นั้นจะได้ ดังว่ากิด ไม่ ได้ กิด ถ้าหากว่าผู้ ที่ต้องมุ่งมาดหมายทำของหมอนั้น
 ฤาถูกมีชื่อหมอเอาไปเขียนเผาไฟใส่รูปฤาอย่างอื่น ๆ นั้น จะช่วยไข้ ฤา
 เหตุการณ์ใดประจวบเข้า ก็เป็นที่รังเกียจแต่เสียใจว่าต้องวิทยาอาคมว่าเพ
 ราชพิศ เป็นที่หวาดหวั่นสุดตั้งแต่ก่อนไป เพราะแกตั้งว่า ไทยนั้นมา โดยทาง
 ที่ไม่เป็นวิสัยที่จะรักษาแต่ระวัง ตั้งฟังทั้งยังแทงพันพ้องร้องว่ากล่าว โดยการ
 ประทุษร้ายโดยปรกตโดยตรง เพราะฉะนั้นถ้าผู้ ไตมีปราชูมาใด ๆ แก่เกิน
 กว่าทางปรกตแล้ว หาหมอทำวิชาต่าง ๆ เพื่อให้ ล้มประสงค์ของตนนั้นแล้ว
 ถ้าพิจารณาได้ ความว่าทำดังนั้น ถึงการที่หมอกคนนั้นทำนั้นจะไม่สำเร็จ
 ประโยชน์กิด ผู้ ที่ให้ ทำนั้นจะไว้ ให้มีชีวิตต่อไปไม่ได้ เพราะเป็นที่
 เห็นใจเสียแล้วว่าคนนั้นมักจะหาการที่จะให้ ล้มประสงค์ตัวด้วยการลับ ๆ ที่ไม่
 เป็นวิสัยที่จะรักษาระวังได้ โดยปรกต จำจะต้องประหารชีวิตผู้ นั้นกับทั้ง
 หมอผู้ ทำนั้นเสียด้วยให้ ได้ โดยนัยให้ คนทั้งปวงรู้ เกิดว่าเรื่องความ
 ไต ๆ เป็นความมหันตโทษอุกฤษฏโทษกิดชน ถ้าความเรื่องนั้นเจตด้วยหมอดู

แดคนทรงตงผี แดหมอน้ำมนต์ ฤทธิยาต่าง ๆ แดว คนโทษในความ
 เรื่องหนักเป็นอนัตตชาติ จะต้องประหารชีวิตร้ เสียให้ ไต่ ทเดียว ตั้งความ
 อ้ายทองอินกระดาไหม มีอ้ายขุนญาณ โยคเป็นหมอดูหมอทาย แดความ
 อ้ายภยหมอ มีเกนบัวทองเป็นหมอน้ำมนต์ เส้นนี้ แดกันคนร้องพอง แด
 ความนายหนูตั้งนี้ มีอ้ายหมอยังเป็นผู้ รับทำจะ ให้สัมประสงค์ แดความ
 หม่อมไกรสร มีอ้ายตั้งอ้ายจัน โลกเนตรเป็นหมอดู แดอ้ายหนูตั้งเป็น
 คนทรงตงผี แดความอ้ายเขยนมอ้ายหมอมเหวดตาเป็นหมอดู แดหมอ
 เต็ดตารเคราะห์ แดส้มมี โยคาภิวัตเถร แดส้มบุษการวัดบางประทุน
 เป็นผู้ ทำน้ำมนต์ปลุกยบัตความนั้น พวกหมอนั้นสัมมุคิว่าจะทำให้เป็น
 คุณกตบให้ เป็น โทศตั้งนี้ แด ๗๕

ต้นเหตุที่เรียกเนื้อทองต่าง ๆ

ประมาณเนื้อทองซึ่งเรียกกันอยู่ ว่า เนื้อสี เนื้อห้า เนื้อหก เนื้อเจ็ด
 เนื้อแปด ฤาอกคำหนึ่งว่า นพคุณเก้านี้ ฤาอกเก้าคำคนทพุดเตอียด
 บวกเส็ดศาเนื้อหกเนื้อเจ็ดสองสามธา ฤาต่างอย่างว่าเส็ด อย่างคำ
 ว่าเนื้อแปดเส็ดสอง ก็คำเหล่านี้ จะมคินเต็มรากของคำมาแต่ไหน ท่าน
 ทั้งยวงเข้าใจฤาไม่ ซึ่งวางประมาณเป็นจำนวนนับมคินไปหาเก้า
 แดนับคำ ไต่ สตั้งมากี่ไม่ม คื่อไม่มว่าเนื้อหนึ่งเนื้อสองเนื้อสาม แต่บางท
 กมอยู่ บ้างเป็นคำ ไบราณคำดาว แต่ก่อนไต่ ยนอยู่ ว่าเนื้อหนึ่งเนื้อสอง

แต่เดี๋ยวนี้ใครพูดแล้ว แต่จำนวนนับเนื้อทองคำเดิมกว่าเกาชนไป
คือใครจะว่าเนื้อส้มเนื้อส้มเอ็ดเนื้อส้มสองเนื้อส้มสามสี่เนื้อส้มห้าเนื้อส้ม หกเนื้อส้ม
เดี๋ยวนี้ ก็ซึ่งเหตุให้เรียกอย่างนั้นนค่ออย่างไรท่านเข้าใจทำไม จะให้ท่าน
ทั้งปวงฟังภามที่ใครรู้มา ท่านผู้ใดรู้แล้วก็อย่าออกข้อเสีย จะว่าทั้งนี้
เพราะเห็นว่าผู้ที่ไม่รู้มีโดยมาก จะใครให้รู้มาก ๆ ด้วยกัน จึงจะขอ
ว่าให้เข้าใจ ประมาณเนื้อทองคำคงแก่ล้นขึ้นไปจนเหมือนพคุณเก้านานัน
เป็นธรรมเนียมเมืองลาวเซียงแสน ซึ่งเป็นคนเดิมของไทยชาวเหนือส้มมา
ครั้งนนทเมืองเซียงแสนบ่อแร่ ทองมีมากเงินมีน้อย เพราะเป็นบ้านดอนเมือง
เงินอยู่ไกลทเต กำปั่นแต่ดำเกาเข้าไม่ถึง มีเงินใช้ แต่เงินที่คัดออกจาก
ทองเนื้อค่าด้วยการหุงบ้าง แลเงินงนงนงนงนงมาแต่ถูกค่าทางบกบ้าง
มีเงินใช้ ในบ้านพนเมืองน้อย เจ้าบ้านเจ้าเมืองอยากให้ แร่เงินเกิด ใน
แผ่นดินเป็นของบ้านเมืองตนเอง แดงคนให้ ออกเที่ยวส้มเสาะหาบ่อแร่ที่จะ
ถลุงเป็นเงินได้ ก็ได้ เนื้อแร่ประหลาด ๆ มาบ้าง ถ้าคัญว่าเป็นเงินแล้ว
จนพดด้วงประทับตราใช้ สอยกันกนบ้าง แต่ครั้นนานเข้าเก่าแล้วก็ดำไป
เงินตราของเก่าที่หาด้วยแร่อ่างนทุกดินนกกยงมยงหาได้ อยู่บ้าง พวกแปร
ชาติเรียกว่าเงินดำ คือเงินถมเนื้อเตี้ยตกว่าเงินปรกติ แต่ศรีดำคต่าย
ทองส้มฤทธิ์ เงินลาวอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าเงินชาแก้วยพ นำเนื้อเงินตกว่า
เนื้อเงินที่ใช้ อยู่ โดยปรกติเนื้อเตี้ยตดแต่ชาว เงินพวกนั้นประมาณการดู
เห็นจะคัดออกจากทองคำเนื้อค่า ภาอย่างหนึ่งจะทำแต่เงินเนื้อมันมาแต่
เมืองจีนทางบก ก็เพราะในเมืองเซียงแสนใช้ เงินเนื้อสูงกว่าเงินเหรียญเงินตรา
ในทุกฉนทุกต แต่เพราะมีเงินใช้ ในบ้านในเมืองน้อย เหมือนบ้านเมืองที่

มเบยน้อยก็ ไชเบยร้อยหนึ่งต้องร้อยคือเพองบางแห่งบางคราวฉันใด ในเมือง
 เชียงแสนแต่ก่อนมีเงิน ไช น้อยมทองคำมากทองคำจึงราคาถูก ทองคำที่เนื้อ
 ค้ำช้อชายกันหนักบาทเป็นเงินสิบบาทจึงเรียกว่าเนื้อดี ที่เนื้อสูงขึ้นไปกว่านั้น
 ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงินห้าบาท เรียกว่าเนื้อห้า ทองคำหนัก
 บาทหนึ่งเป็นราคาเงินหกบาท เรียกว่าเนื้อหก ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็น
 ราคาเงินเจ็ดบาท เรียกว่าเนื้อเจ็ด ทองคำบาทหนึ่งเป็นราคาเงินแปดบาท
 เรียกว่าเนื้อแปด ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงินแปดบาทสองสลึงเรียกว่า
 เนื้อแปดสองชา ฎากอกคำหนึ่งเรียกว่าเนื้อแปดเสี้ยวสอง ตามการที่ราษฎร
 ไช ช้อชายกัน ในเวลานั้น ทองคำเนื้อสูงอย่างเอกเช่นทองบางคพาน
 ชายกันหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงินเก้าบาท เรียกว่านพคุณเก้าห้า ก็ที่ว่า
 สองช่าสามช่ากิด ฎาทิวาเสี้ยวสองเสี้ยวสามกิด โดยเดอยตนั้นคือว่า
 เสี้ยวสี่ถึงห้าช่าช่นนนั้น ๆ ช่นไป ทองผสมศรีเหลือง ๆ ให้ดินไม่ช่น ทุกอัน
 เรียกกันว่าทองเนื้อวัน แต่ก่อนลาวเรียกว่าทองเนื้อสอง เพราะชายกัน
 สองหนักทองเนื้อวันอย่างแดงฎาทองศรีตอกบอม ซึ่งในเวลานั้นชายกันราคา
 หนักค้อหนัก ลาวเรียกว่าทองเนื้อหนึ่งแต่โบราณ ได้ ยินว่าบ้างอยู่ ก็
 ประมาณช้อเนื้อทองเหล่านทองปอง เดิมเป็นธรรมเนียมของลาวชาวเชียงแสน
 แด ไช เป็น โวหาร ในการเทียบน้ำหนัก ครั้นสืบมาถึงบ้านเมือง โทศ ทเด
 เงินมีเขามาก ราคาทองก็แพงช่นไปถึงสองเท่าพกตนั้น คือบางที่
 ทองคำเนื้อนพคุณบางคพาน ราคาถึง ๒๐ หนัก ๓๘ หนักทองคำเนื้อแปดสามมัญที่
 เรียกว่าเนื้อแปดคดาจ ราคาถึงสิบแปดหนักสิบเจ็ดหนักกึ่ง คนโบราณ
 ว่ากันอีกคำหนึ่งว่าช่ากับทอง ไคกัน เมื่อไรเข้าฎุกทองแพง เมื่อไรเข้าแพง

ทองถูก ซึ่งว่าตั้งนักจริงอยู่บ้าง ในเวลาเมื่อในกรุงมีธรรมเนียนบีต
 เขาไม่ให้ผู้เอาออกไปขายทำนา ๆ ประเทศเปนนคย เมื่อนั้นชาวนาเมื่อ
 ทำนาได้ เขามากจะขายราคาแพงไปก็ขายไม่ใคร่ได้ จะเก็บไว้ก็กลัวจะมูเตย
 ต้องขายไปราคาต่ำ ๆ เพียงแถวละคร ๕ บาท ๔ บาท ๓ บาทถึงกรรมันไม่ใคร่
 มีผู้ซื้อ ต้องเอาเข้าออกแตกของต่าง ๆ บันดาที่จะใช้จะกิน เมื่อขาย
 ดึงนคไม่ได ทรัพย์สินมากเปนกำไรสู้กับแรงเหนื่อย ที่ชาวนาคู โกลดว
 ต้องเสียค่านาเปล่า จนนาเสียนาน้ำฝนพางตอยกทงไม่ทำ ชาวนาททำอยู่
 ก็คอยจ้องมองหาเวลาที่จะลดราคาเขาให้สูงขึ้นเมื่อเวลาคนคนกินซื้อ ก็เมื่อ
 ไตฝนแล้งสักเดือนหนึ่งครั้งเดือน ฤาษีชาวศึกเลื้อเหินอไค้อะไรมา คนท
 มีครอบครัวบุตรภรรยาตาชชายหญิงมาก ก็เกิดความส่ตั้งคคใจกลัวเขา
 จะแพง คินกินเที่ยวซื้อเข้ามาได้ คินอย่างนั้นหลายสิบแห่งเข้าด้วยกิน
 ราคาเขาก็แพงขึ้นไปในสองวันสามวัน ก็เพราะนานอยควเขากนอยเมื่อคิน
 กินซื้อมาก เอาไปก็กเสียเขาก็ไม่พอประสงค์ของคนคินนั้น ต้องซื้อซื้อขอ
 บันกิน ผู้ทมเขามากอยากได้ กาไรยกลดราคาเขาให้สูงขึ้นไป จนเงิน
 ของคนบางจำพวกจะใช้ราคาเขาไม่ม ต้องเอาทองออกคให้ แทนราคาเขา
 ฝ่ายผู้จะรับเอาทองไว้ ก็เกียงเตียงให้ ลดราคาทองต่ำลงไป ด้วยเหตุนี้เมื่อ
 ไรเขาแพงราคาทองจึงต่ำลงมา ก็เพราะคินความทบหลังฝนน้อยนานนอยกิต
 ฝนมากน้ำมากเกิน ไปกิต ครันรดุทำนาบใหม่ชาวนาเห็นว่าเขาแพงอยากจะ
 ขายเขาให้ มคไร คินกินทำนามากทุกแห่งทุกตำบล คนททงนาไปทำมา
 หากินอย่างอื่นแลงกิตบมาทำนา ฝ่ายผู้ทซื้อเขาไว้ เกินประมาณ เห็นว่า
 บิใหม่เขาใหม่จะมมาก เขาทคคคนซื้อไว้ แพง ๆ จะเก็บไว้ กกลัวจะมูเตย

ฤๅจะขายค้อเมื่อเข้าใหม่มีมามาก ก็กลัวว่าราคาเข้าจะตกลงนักจะขาดทุน
 มากไป ก็รีบร้อนเร่งขายเข้าของค้อที่เก็บไว้เสียโดยเร็วสู้ขาดทุนแค่น้อย
 ด้วยเห็นว่าค้อกว่าจะขายเมื่อเวลาเข้าใหม่มีมา ราคาจะตกมากนั้น ก็เมื่อ
 ขายเข้าขาดทุนไปตั้งนแล้ว ก็กลับไปคิดหาทำไว้ในทอง ซึ่งค้อได้เอาเข้า
 แลกได้ ฤๅเอาเงินซื้อไว้ด้วยราคาค่า ๆ ตั้งว่าแต่นั้น ก็ภางก็ยกราคาทอง
 ให้สูงขึ้นไป ก็ทองนั้นเป็นของเก็บไว้ไม่ยุ เมื่อราคายังค้ำอยู่ไม่ขายเมื่อ
 ราคาทองกลับสูงขึ้นไปจึงขาย ก็ด้วยเหตุนี้เมื่อไรราคาเข้าถูกทองจึงแพง
 ค่าที่มากกว่าก่อนนั้นก็ชอบด้วยเหตุบ้าง โดยจริง แต่บัตินเพราะเปิดเข้าให้ นานา
 ประเทศชนให้ ไปจำหน่ายเมืองอื่นไม่ห้าม ก็มีผู้ คำนานามากเค็มที่แต่นาเกิดชน
 ใหม่ ๆ ทุกปี เม็ดเข้ามีในบ้านในเมืองขึ้นเหลือเฟือฟ่าย คนค่างประเทศ
 เอาเรือเข้ามาจับทุกเข้าไปขายเมืองอื่นมากมายหลายตา ปีหนึ่งชนเอาเข้าไป
 หลายหมื่นเกวียน ราษฎรก็ยกราคาเข้าให้แพงอยู่ เป็นนคย ด้วยค้อจะ
 ขายเอาเงินให้มาก ฝ่ายผู้ค่านานาประเทศเมื่อเห็นเข้าในกรุงเทพ ฯ ราคา
 แพงเพียงภยจะซื้อเอาไปขายนกว่าไรได้ ก็เอาเงินมาบ้างเอาทองมาบ้าง
 แคเมืองอื่นมาซื้อเข้าไป ก็เงินทองเมื่อเข้ามาในบ้านในเมืองก็ไม่หมดไม่สูญ
 ไปเหมือนตั้งเข้าที่คนกินเสีย เงินทองในพินบ้านพินเมืองก็มากชนทุกปี
 คงแค่เปิดเข้ามาแปดพัน เงินเมืองอื่นเข้ามาในกรุงเทพ ฯ นหลายหมื่นซึ่ง
 ทองค่าเข้ามาในกรุงเทพ ฯ นหลายล้านบาท เพราะคนนถึงเข้ามามากราคาก็คง
 แพงอยู่ คือ เกวียนตระตีค่าตั้งห้าค่าตั้งเล่มอไป เหมือนกับของสิ่งอื่น ๆ
 ราษฎรขายอยู่ทุก ๆ ราคาที่แพงชนหมดทุกอย่างเพราะเงินทองมีเข้ามามาก
 เมื่อเป็นตั้งนการก็เป็นอัครรรยอยู่อย่างหนึ่ง การตวงมาถึงเก็บดับปีแล้ว

โดยมีใตปรากฎว่าสนน่อยน้ำป่าก็มาช่วยนาไม้ให้ เสีย เหมือนอย่างบีบมะ
 เอกศกปีรกาครศกบีจจจจจจจกนั้น แต่ในใตฎญเบญจศกนตงแต่เตอนหา
 เตอนหกมา จนเตอนตีบรคูนคกชุกมากนิก เปนที่นากตจว่าจะเปนน้ำ
 โหญ่มาทจวมเชาเสีย แต่เมื่อสืบไปในเมืองฝายเหนือก็ได ความว่าน้ำในบั้น
 นอยกว่าน้ำในบั้นตงอก ต้นเชาทุกแห่งทุกตำบลเปนแต่ชุ่มชื้นอยู่ด้วยน้ำฝน
 เชากคงจะได ไม่เสียทุกแห่ง ก็เมื่อการเปนตงนอย จะว่าอย่างเก่าว่าเมื่อไร
 เชาถูกทองแพง เมื่อไรเชาแพงทองถูกเห็นจะหาชอบไม้แล้ว ด้วยเชาเบ็ด
 เสียแก่นานาประเทศแล้ว ราษฎรทำนาเต็มมืออยู่เต็มมือ ผู้ที่ไม่ได้ทำนา
 ก็ไม่ได้ ต้นชงกนชอเชาอย่างแต่ก่อนมานานแล้วมิใช่ฤ เพราะฉนั้นจะตอง
 ว่าใหม่ว่า เมื่อไรชาวต่างประเทศเขาทองเข้ามาใช้ เปนราคาสินค้าใน
 กรุงเทพ ๆ มาก เมื่อนั้นราคาทองก็จะตก เมื่อใดตูกค้าชาวต่างประเทศ
 เอาเงินเข้ามาใช้ เปนราคาสินค้าในกรุงเทพ ๆ มาก เมื่อนั้นราคาทองก็
 จะกตบชอนไป ก็แต่ทองนั้นมิแต่เปนทองถมทองใบ จะซื้อขายกันก็ยาก
 ผู้จะชอนก็กตราคาให้ ตา ไม่ใคร่จะชอทองมาเหลือเพืออยู่มาก จึงได้
 คิดทำเปนทองแปมตรา ให้ ใช้ ประจ่าราคาสินค้าที่ซื้อขายกันได้ เหมือน
 กับเงิน เมื่อผู้จะเอาไปทางไกลได้ พกไปเล็กนอยก็ได้ ราคาหลายค่าตั้ง
 หลายชั่ง ไม่หนักบ่าหนักพกหนักหามหนักเรือเหมือนอย่างภาเอาเงินไป
 ฤาจะเก็บไว้ ในหีบในคั่นนอย ๆ ช่างที่หตบคั่นนอยก็จะเก็บไว้ ได้มาก ๆ ง่าย ๆ
 เมื่อราษฎรใช้ ทองแปมทั้งสามขนาดนี้ ใช้ ได้ ทวกันมาก ๆ แล้ว ในหลวงจะ
 สั่งถามหัวเมืองนั้น ๆ ว่า ถ้า ถ้ามีผู้เอาทองแปมทั้งสามจำพวกนี้ไปชอน
 ก็จะให้ กรมการคอยรับตามหัวเมืองนั้น ๆ ทุก ๆ เมืองไป ะ

ข้อห้ามสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาศย์

มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่ง ให้จดหมายพระราชทานพระเจ้าตุ๊กเธอ
 ให้นำมาในทูลกระหม่อมให้ทราบ ว่ากรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาศย์
 พระบรมราชชนนี ท่านมักทรงถือตทริต่าง ๆ ว่าทำอย่างนั้น ๆ ไม่เป็น
 มงคลแล้ว ก็ตรัสห้ามไว้ ให้กำชับข้อดี ๆ ลงไปในครุฑว่าอย่าให้ทำ
 เป็นเหตุยั้งหยายประการ กรณืทรงสั่งสอนแต่พระธิดา ผู้ฟังก็จำไว้
 ได้บ้างเต็มเตียบ้าง จึงโปรดให้จดหมายพระราชทานไว้เพื่อจะให้ทราบทั่วกัน

(๑) การใช้ทำหมันชันยาในแนวกระดาน ให้ทำได้ แต่ในเรือที่เป็น
 ของเดือนได้ ยกได้ เดินได้ ฤๅในถิ่นที่เป็นของยกได้ ย้ายที่ได้ แต่ในพื้น
 ในชานในหลังคาของเรือนที่มีเสาปลูกลงในดินทรงห้ามไว้ เป็นอันขาด ไม่
 ให้ทำหมันชันยาเลย ถ้าจะกินน้ำก็จะตาดตบูกกิดจะตาดยี่ ชูปูนก็ตาดกิด
 ทำได้ แต่จะใช้ชันแต่น้ำมันไม่ได้ ถ้าจะมัดปากไม้ ที่เป็นคาฤๅกัหักด้วย
 เตือดหมูผสมปูนอย่างจันท้า ฤๅปูนน้ำมันกดยแฉงให้ มัดกัได้ ชันดาวพอน
 แฉงมัดกระตาศกันั้นไว้ก็ได้ ห้ามแต่ทำหมันชันแฉง ในแนวกระดานกินน้ำไว้
 ไว้ได้อย่างเรืออย่างถันนอยอย่างเดียด ถ้าจะทำเรือนฤๅปลับพลาหลังคาเป็นไม้
 ให้ทำกระดานทับ ๆ กันเหมือนเก็ดตกระเบของอย่างร้านน้ำ โรงทาน ฤๅเป็น
 กระดานทับ ๆ กันอย่างปลับพลาขกั ริม โรงนาพิถานันได้ จะใช้หมันไซ
 ชันไม้ควรเลยห้ามเป็นอันขาด

(๒) ลัดควมชวตกรต่าง ๆ คือแมงกิด สุนัขจูกิด มากิด นกเตยงกิด
 นกกระทวกิด ไก่กิด ที่มชนชาวทงควกิด บางแห่งกิด ห้ามไม่ให้

เอาเครื่องเขียนเดาเขียนสิ่งใด ๆ ย่อมแต่แค่มเขียนเพื่อจะให้ประหลาด ห้าม
 เป็นอนชาติทเดียวไม่ ให้ทำไมให้เล่น ก็ถ้ากลัวหมัดจะทาขม้นฎาไฟต
 เป็นยากันหมัดนั้นได้ แคจะทาเพื่อให้ เหลืองเป็นดีประหลาดนั้นไม่ ได้
 ข้างจะเขียนหน้าด้วยเขม่า แต่เส้นขาวอย่างเช่นข้างเขียน ในการสร้งนานแต่การ
 แห่งไหนอื่น ๆ นั้นได้ เพราะข้างไมมีขนทั่วตัวอย่างม้าแต่ โค ถึงกระนั้น
 จะเขียนข้างสำคัญ คือข้างเผือกแต่ข้างศรีประหลาดก็ไม่ควร ซึ่งห้าม
 ทงนเพราะจำพองกับมนุษย์ชาติ เพราะผู้หญิงที่ผสมหงอกฤาผสมบาง ฤาคัสะ
 ถดอกเขาแก่ ด้วยจับเขม่าแต่ดอกอัญชันแต่ ใบหอม แต่เขาย้อมผิวหนึ่งด้วย
 ขม้นฎาแบ่งพวน เป็นการของมนุษย์ สืบมาแต่โบราณ จะเอาอย่างนั้น
 ไปแต่งให้ สัตว์เดียรรณานั้นไม่ควรเป็นอุปาทวจังไร

(๓) ต้นเขาเหนียว ต้นเขาเจ้า สรรพัตต้นเขาไม้ ให้ปลูกลงในดิน
 ฤาในท้องร่องฤาในสระแต่ในที่น้ำขงทั้งปวง ที่อยู่ในวงกำแพงวงกำแพงบ้าน
 จะปลูกได้ แต่ในอ่างในถัง ที่เป็นของยกได้ ไม่ห้าม

(๔) ห้ามไม่ให้สัมผัส เป็นฐู ฤาผิวเมียบกับคนที่ร่วมนม กินนมนางนม
 เดียวกันมาแต่เดิม แต่คนที่อย่านมแล้วมาแกงตั้งดื่มแกงตั้งชิมตองกิน ไม่ว่า
 ถ้าไม่ ได้ร่วมนมกันแล้วถึงเป็นญาติพี่น้องก็ไม่ห้าม แต่ที่ ได้ร่วมนมกันแล้ว
 ถึงไม่ ใช้ญาติก็ห้ามเป็นอนชาติ

(๕) ถ้ามมีการมงคลสองอย่าง คือ โคนจุก ๑ ลงท่า ๑ อย่าให้ มี
 เทศนา ให้ มีแค่สวดมนต์แต่เพียงพระสังฆคามธรรมเนียมการ โคนจุกลงท่า
 โดยมีศรัทธาจะทำการฉลองพระค่อไป จะใคร่มีเทศนาเป็นการบุญก็ได้

ไม่ห้ามขาด แต่ขอให้ไว้ ระยะเริ่มงานเป็นการบุญต่างหาก อย่าให้เอา
 มาประปนระคนกับการ โทณจุกตงท่า
 แลอื่น ๆ นอกนักษัตรมอก แต่ยังทรงรกไม่ได้ ถ้าทรงรกได้
 แล้วจึงจะโปรดให้เพิ่มเติมลงอีก ๖๖

ทรงศัตตคานขอความบางข้อ ในพระคัมภีร์ ไบเบอล

ท่านว่าหนังสือไบเบอลเป็นของส่องสว่างใหญ่ ทำให้รุ่งเรืองปัญญา
 ความรู้ นั้น ก็เมื่อผู้ จะใคร่รู้ แผนที่ โลกย์ ว่าฟ้าดินอากาศจะตั้งอยู่
 อย่างไร เมื่อเชื่อคำท่านว่าหนังสือไบเบอลดีกว่าหนังสือทั้งปวงหมด ก็จะไป
 เปิดหนังสือไบเบอลชนิด ในเยเนซิศบริเจตคนที่เรียกว่าบทต้น แล้วก็จะ
 อ่านถึงเรื่องพระเจ้าสร้าง โลกย์ ในหกวัน แล้วก็จะได้ ความว่าสร้างมืด
 สร้างสว่าง ประมวลไว้ ๖ วัน ให้ เป็นวันแรมมืด เป็นกลางวันกลางคืน
 ไม่เป็นด้วยแผ่นดินหม่น เป็นด้วยพระเจ้าสร้างแล้วก็สร้างแผ่นดินคืนใหม่ ไบ
 เบิลก่อน ค่อยวันหลังมาเกือบจะเลิกอยู่แล้ว จึงสร้างพระอาทิตย์
 พระจันทร์ แด่ดาว เป็นเครื่องประดับ โลกย์ค่อทีหลัง เมื่อว่าอย่างนั้นทำไม
 จะได้ รู้ ว่า พระอาทิตย์ ที่สร้างของสร้างที่หลังเป็นคุ่มใหญ่ แผ่นดินที่
 สร้างอยู่ หายวันเป็นเมตถิวเซียด พระจันทร์ ที่สร้างพร้อมกับคุ่มใหญ่ที่
 หลังนั้นเป็นเมดงา แต่คุ่มหายหม่นหายแค้นหาย โทณหายถ้าน ที่สร้าง
 ในวันเดียวกับคุ่มใหญ่นั้น เป็นดาวท้องฟ้า
 เมื่อมีคนอยากจะใคร่รู้ ว่ารุ่งกินหน้าเป็นด้วยอะไร ก็จะไปอ่านภพในเรื่อง

หน้าจวนาศ พระเจ้าคริสตแก่โนอา ด้วยเรื่องพระแสงธนู บ่นยืตยาวไป
 เป็นน้ำส้มตองน้ำส้มตอง เมื่ออ่านที่ นทำไมจะรู้ ที่จริง ว่ารังกินน้ำเป็น
 ด้วยอะไร ว่านแค่ก้อเป็นอทาหรณ์ ให้เห็นความในไบเบอลทอดคั้น

แต่คนต่างคนเขาก็ว่าอยู่ ว่า เมื่อพระเจ้า โปรด โนอา แด่ครอบครัวของ
 โนอา ให้ ทำเรือกำปั่นหน้าจวนาศ ถ้าจริงนั้นจะ โปรด ให้ ทำจักรกลไฟแด่ทาง
 เตือกก็ทำย แต่วิชาวัดตองชุกตลัดคคุดไต ก็จะได้ โนอาจะได้ ใช้จักรไป
 เทียบคุดค่าง โน้นค่างน แต่เรือคกอยู่ ที่ไหนจะได้ รู้ น้ำตดแต่ดูๆยังจะได้ รู้
 จะไม่ต้องปล้อยกาปล้อยนกพิราบ อย่างว่าในหนังสือไบเบอลนั้นเคย

ต่างคนว่าอีกว่าผู้ ทมความเชื่อมั่น ด้วยน้ำใจบริสุทธิ์ในศาสนาพระเยซู
 คริสต์ ได้ โปรดคนง่อยให้ หายก็ไม่ว่าก็คน ได้ โปรดคนเสี้ยจกมุให้
 ต้มตาจนเป็นปรกคก็ไม่ว่าก็คน ได้ โปรดคนโรคเรื้อนให้ หายก็มาก
 จนคนตายก็ว่า ให้เป็นคนชนได้ ก็มี ก็ความอัศจรรย์อย่างนี้ มีในหนังสือ
 ไบเบอลทอดทำยเป็นหลายแห่ง ก็ผู้ ที่เชื่อในศาสนามั่นคง เป็นผู้ ถวาย
 อดถวายชวครแก่ศาสนา ในทุกวันนี้เป็น โรคเรื้อนเองก็มี เป็นตม
 อ่ามพารเป็นง่อยก็มี ไม่อยากให้ กินตายเสี้ยตายกินนกกมี เห็นอยู่ชัด ๆ
 เกียงไม่ได้ ก็เมื่อตัวเองยอมว่าตามแต่หน้าพระไทยพระเป็นเจ้าแล้วก็ยกไว้
 คนอื่นที่เขาเขารดเขาเชือกือใหม่ ๆ ผู้ เป็นครูสอน ถ้าโปรดให้ พัน โรค
 เรื้อนโรคง่อย แต่พันความตายให้ เห็นจริงได้ ลัก ๒-๓ รายแต่ก่อนนมม
 คนเข้าศาสนาด้วยหมดทั้ง โลกยแต่ดูๆ ก็การหาเป็นไตตั้งนั้นไม่ คนช้อ ๆ
 ช่งไม่ ไตพงพาอาไศรยศาสนามันนี้ จึงไม่ดังได้ยในหนังสือไบเบอลว่าจะเป็น
 เช่นท่านว่านั้นเคย

แต่คำว่าฟังพาทาไศรยนั้น คำนี้แปลไปหลายอย่าง ถึงเจ้าแผ่นดิน
 ก็ต้องว่า แต่ไม่ว่าเจ้าแผ่นดินเมืองอื่นแล้ว ว่าแต่พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม
 ของเราเองสืบมาจนทุกวันนี้ทุกพระองค์ ทำบุญเกอหนุในสำนักถึง
 สามอย่าง ก็คือสำนักพระพุทธอย่างหนึ่ง สำนักพราหมณ์อย่างหนึ่ง
 สำนักแขกเจ้าเช่นอย่างหนึ่ง แต่สำนักแขกเจ้าเช่นนั้น ๕๕ ๕๕ ๕๕
 ของหลวงแทบทั้งหมด ยังได้ เงินเบยเลี้ยงไปทำของเลี้ยงกันด้วย สำนัก
 พราหมณ์ ในหลวงก็ช่วยปีหนึ่งเป็นเงินหลายสิบชั่ง เป็นทั้งนี้เพราะใน
 หลวงได้ ฟัง พาทาไศรยพวกแขกพวกพราหมณ์อยู่ อย่างหนึ่งอย่างใด จึงไม่
 เสียตายเงินที่เสียไปทุก ๆ ปีเป็นนักหนา

อนึ่ง ในพระเจ้าแผ่นดินก็ควรสังวรเสวยว่า สำนักใด ๆ ไม่ประเสริฐ
 กว่าพุทธสำนัก รับสั่งตั้งนทุกพระเจ้าแผ่นดินมาจนทุกวันนี้ ก็ซึ่งรับสั่ง
 ตั้งนทุกเหมือนจะเอาใจพระสงฆ์ ซึ่งเป็นเจ้าของสำนักใดอยู่ในแผ่นดิน
 ก็ที่แท้พระสงฆ์ ราชาคณะที่เป็นประธานในสำนัก ก็ยัง โง่งมง่ายไม่รู้แผ่นดิน
 แผ่นฟ้า ยังยืนยันว่าจันทรอุปราคาสุริยุปราคาเป็นด้วยยักษใหญ่ोजनाเข้า
 ไปกีดกันแผ่นดินแผ่นดินเป็นของ โศกเท่ากัน พระอาทิตย์กับพระจันทร์เสกกว่า
 กันนิดหน่อย แต่อื่น ๆ ก็ในพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนก็ทรงเชื่ออย่างนั้น
 แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ นี้จะเชื่ออย่างนั้น ฤาไม่เชื่ออย่างนั้นก็ ไม่ทราบ
 แค่เห็นท่านทรงทาสสุริยจันทร์ถูกต้องแน่นอน แต่รับสั่งว่าราหูไม่ได้ ทำไม
 แก่พระอาทิตย์พระจันทร์ พระอาทิตย์เตงตรงพระจันทร์วันเพ็ญ ก็เป็น
 จันทรุปราคา พระจันทร์มาซ้อนลับเมื่อวันดับกันหว่างสายตาค้นกับพระ
 อาทิตย์ ก็เป็นสุริยุปราคา ๆ ต่างที่ มีแต่ข้างเมืองเหนือ เมืองปากใต้

ไม่เห็น ท่านก็ทรงทายถูกได้ ก็เมื่อเป็นดังนี้ท่านยังทรงสรรเสริญว่า
 พุทธศาสนาดีกว่าศาสนาทั้งปวง แต่ทรงพระอุสาหประพฤติกตามพุทธศาสนาอยู่
 ก็เห็นชัดว่าเป็นเพราะฟังปาอาไศรยพุทธศาสนาอยู่ จึงเป็นดังนี้ ก็ด้วย
 การเป็นตัวอย่างเช่นนี้ รับสั่งของกวนวุกตอเรีย ที่ท่านเอามาว่าชาชาก
 เขาชไม่รู้อะไรเลย ก็ด้วยคิดจะให้คนฟังเชื่อว่าเป็นคาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน
 ก็ธรรมดาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินอย่างไร เมืองไหน ๆ ก็คล้าย ๆ กันเข้าใจแล้ว

เรื่องศัพท์พระอินสวน

ว่าด้วยหนังสือพิมพ์ ตั้งชื่อว่าพระอินสวน ผู้ตั้งหนังสือพิมพ์ก็มีครูอาจารย์
 ให้ถามครูอาจารย์ดูว่ามีที่ชื่อว่าพระอินสวน ดูเป็นคนอื่นไม่ได้อยู่ใน
 เมือง เป็นคนอยู่สวน ถูกแต่จตุร หนังสือในราชการเขียนอย่างหนึ่ง
 ครูโรงพิมพ์อุครยักไปเป็นหลายอย่าง อย่างภายในเขียนว่าฝ่าย ตมพยห์
 เขียนว่าตมพายห์ แต่อะไร ๆ อื่นอีกเป็นอันมาก ก็พระอินสวนนี้ หนังสือ
 ราชการก็ไม่เคยเขียนเคยใช้ เป็นแต่คำผู้หญิงเรียกไม่ถูกเรียกเด่น ตาม
 ครูดูก่อนเกิด ถูกแต่จตุร ถ้าจะเถียงว่าทำตามเสียงคนอ่าน ก็หนังสือ
 อังกฤษเป็นอะไร ในภาสาอังกฤษเอง เขียนแสดงพิมพ์ตามตมพยห์หนังสือ
 แบบทงนห เสียงคนอ่านไปอย่างหนึ่ง ตมพยห์ไปอย่างหนึ่ง ตมพยห์
 กันได้เขียนกันได้ หนังสือไทยภาสาไทย ก็เป็นภาสาเป็นหนังสือตมพยห์
 มักรู แต่ทำไมพวก โรงพิมพ์มาคิดว่า เป็นหนังสือตมพยห์
 อธิษฐานกันนักหนา คิดตามหนังสือตมพยห์กับภาสาตมพยห์ก็ไม่ยอมเขียนแต่

ตงพิมพ์ ฤๅตำเนียงเตี้ยงผู้ตแต่ผู้ว อานกไม่เอา เฉพาะจะเอาแต่เตี้ยง
 ไพร์เตอ ที่ไม่รู้หนังสือ ที่เรียกอะไรไม่ถูก มาใช้เอาเป็นประมาณ ๑
 หนังสือเจ้าพวกเรียงรายวัน นบคคพระอาทิตย์พระจันทร์ แต่อื่น ๆ
 ที่ตงเปนครางนั้น ภาสาไทยเช่นเขียนว่าประภูทน ถึงคำเพดทุกแต่อ่านว่า
 ก็ว่าประภูทน แต่คำคนไม่รู้ เรียกว่าประนันทน คำนี้พวกครูของพวก
 โรงพิมพ์จะไม่รู้ คอกกรรมัง ด้วยมิใช่ของข้างวัดวาอารามมาตำมาพื่ออะไร ๑

คำเรียกพระเมรุทอง พระวิหารหลวง แล ไอ้เอ วิหารราย

พระเมรุที่ปลูกเป็นรูปบุคบก สดมพระเบญจา เรียกว่าพระเมรุทอง
 ทำด้วยตบกกิตทำด้วยทองอังกฤษกิต ทำด้วยทองคำกิต ฤๅจะตง
 วิกบีตทองคำเปลวกิต ฤๅจะหุ้มทองคำจริงกิต ก็คงเรียกชื่อว่าพระเมรุทอง
 ทุกครั้งทุกคราว จะเรียกอย่างอื่นไม่มันใด พระวิหารใหญ่ที่ต่อกับ
 พระเจดีย์ ฤๅพระปราง ในหลวงจะสร้างกิตผู้อื่นจะสร้างกิต ก็เรียกชื่อ
 พินหารหลวง เป็นชื่อของไม่เป็นชื่อตามความจริง ก็พินหารอื่นถึงจะใหญ่
 จะโคในหลวงจะทรงสร้าง ถ้าไม่มีพระเจดีย์ พระปรางอยู่หลังมีพระระเบียง
 ต่อมแล้ว ก็ไม่ชื่อว่าพินหารหลวง สวดหนังสือสวดอย่างเช่นตัก ๆ สวดนั้น
 เรียกชื่อว่าสวด ไอ้เอ พินหารราย จะสวดที่พินหารรายกิต สวดที่พระระเบียง
 กิต สวดที่พินหารใหญ่ที่ศาลากุฎฐิตใด ๆ กิต ก็คงเรียกชื่อย่นอยู่อย่างเดียว
 ว่าไอ้เอ พินหารราย ไม่ยกย้ายไปตามทีสวดเลย ให้รู้เป็นแน่ชื่อว่าชื่อเช่น
 ชื่อพระเมรุทองกิต ชื่อพินหารหลวงกิต สวด ไอ้เอ พินหารรายกิต เป็น

แต่ชื่อของคานอากาศที่เป็นที่นี้ ไม่เป็นชื่อตามความจริงที่ชื่อกว่าด อย่า
ให้เข้าใจผิดไป

ว่าด้วยคำว่าทรงแตตรง

มีพระบรมราชโองการ ให้ถามพระราชาคณะทุกองค์ หาญาตูกว่าคำ
ไทยใช้ว่า ทรง เขียนดงนน ผิดแท้เอาไม่ได้ แล้วยุ คำว่าทรงนั้น
จะให้เขียนดงน ทรง นั้น เห็นว่ามาแต่ ทร ธาตุแน่เป็นหนึ่งแล้วยุ
ถ้ามาแต่ธรรธาตุแท้แล้ว คัง ง นั้นมาแต่ธาตุอะไรเล่า จะว่านฤคหิตอากาศ
ก็ธรรธาตุปน รุกธาติคณ ฤ จะได้มีรูปเป็น ฤนคติ อนึ่งคำชื่อพระจันทร์
ว่า สลัทร แลชื่อคนเหาะได้ เก็บนาริมตขมนั้นว่า วิทยาธร นั้น จะให้
อ่านว่า สลัษะ วิทยาษะ ฤ ษ กับ ษ อ่านว่า ษะ มีทไเหนอก มี
อย่างแห่งใดอีก แต่ ทร นั้น เคยอ่านว่า ษ มาก ทราม ชาม ทราย
ชาย อินทร อ่านว่า อินชั พระอินทรตม เคยอ่านว่า พระอินโซคม
จันทรา จันทร เคยอ่านว่า จันชา จันชั คำว่า ทรง นี้ในราชการเคยใช้
มากมาแต่โบราณ ก็ว่าทรง คำเขมรเขาก็เขียนว่าทรง ดงน พระราชาคณะ
ผู้รู้บาฬีมาก จะให้แปลดงนให้ ได้ ฤ ทรง ถ้าอย่างนี้จะอ่าน
ว่าอะไร ว่า ษะ ทรง ฤ ถ้าอ่านอย่างนี้จะฟังไม่เข้าใจ ถ้าจะให้อ่าน
ว่า ษง ก็คัง ทร ดงน ไม่เคยอ่านว่า ษ เดย ษะ

เรื่องแขกเรียกเมืองมะกะแตเมืองมะคินะว่าเมืองกะบิตพัสดี

จดหมายหาฤาษีมายังพระยาจุฬาราชมนตรี แดขุนนางในกรมท่าขวา
 หลวงศรียศ แดพระยาราชวังสัน แดเจ้ากรมปลัดกรมอาษาจาม แด
 อื่น ๆ แดพวกแขกมลายูในหลวงโคซาอัครหากแตรอื่น ๆ ถัดด้วยคำว่า
 เมืองกะบิตพัสดี น จะมีประโยชน์ โภชน์ผลประโยชน์เป็นบุญอย่างไร พวก
 ท่านจึงพากันเรียกเมือง มะกะฎาเมืองมะคินะ ในแผ่นดินอาหรับนั้น ว่า
 เมืองกะบิตพัสดี ำไป จนไทยทั้งเมืองก็เรียกตามไปแทบหมด แขกนอก
 ที่เขาถือศาสนาหมัด ทั้งพวกอื่นแตรเห็นเช่นท่าน ก็มีมากกว่าพวก
 ท่าน ๑๐๐ เท่า ๑๐๐๐ เท่า ก็ไม่มีใครเขาเรียกเมืองมะกะฎา เมืองมะคินะ
 ว่าเมืองกะบิตพัสดี แต่คนหนึ่งขึ้นไปถึงจระกามถึงเมืองมะกะเมืองมะคินะ
 เรียกชื่อว่าเมืองกะบิตพัสดี เขาก็ไม่เข้าใจเลย เขาว่าไม่เคยได้ยินเลย
 เป็นเหตุอย่างไร แหกที่เมืองไทยจึงเรียกเมืองมะกะฎา เมืองมะคินะ ว่า
 กะบิตพัสดี หมด ทั้งแขกที่เป็นพม่าเขารัด แดแขกจามแขกมลายู แดไทย
 ที่หลงเชื่อแขกนั้น บางคนได้ยิน ๆ ซ้ำ ๆ ว่า ใครคนนั้นคนนั้น เขาไป
 เมืองมะกะเมืองมะคินะ ก็มีไทยเถียง ๆ ซ้ำ ๆ ว่าเขาไม่ได้ว่าจะไปเมือง
 อื่นดอก เขาจะไปเมืองกะบิตพัสดี ดอกตั้งน ะ
 เมื่อหลัง พระยาตรังกานูบอกเข้ามาว่า จะดำไปเมืองมะกะ ตาม
 ที่กรุงแปดว่า จะกราบถวายบังคมดำไปเมืองกะบิตพัสดี ๆ ซ้ำ ๆ นี้ก็ว่า
 พระยาตรังกานูจะเรียกตั้งนั้นด้วย จึงเอาหนังสือพระยาตรังกานูมาให้คนอ่าน
 มลายูอ่านไปคามตัวของเขา คอยฟังคำที่จะออกชื่อเมืองนั้นอย่างไร ก็ฟัง

ได้ ยินเขาอ่าน ไม่มีชื่อว่ากบิลพิศดีเลย พวกแขกในกรุงเรียกตั้งนี้

เอาที่ไหนมาเรียก

อนึ่งเมืองคอคคินทโนเบต ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพวกแขกเคอเก ที่แขก

เรียกว่าครุเกบ้าง ว่าแขกใหญ่บ้างนั้น ว่าเมืองหุ่มบ้าง เมืองอรุมบ้าง

ตั้งนี้ เอาที่ไหนมาเรียก แขกนอกไม่มีใครเขาเรียกตั้งนี้เลย เอาที่ไหน

มาเรียก คนนอกนั้น โดยตามเขาถึงเมืองหุ่มเมืองอรุม เขาก็เข้าใจ

ว่าเมืองโรม ซึ่งเป็นเมืองหลวง ที่บาทหลวงใหญ่ต่าง โคปาปาอยู่ใน

แผ่นดินอิตาลีไป เมืองนั้นคนถือศาสนาหมักไม่มีเลย มีแต่คน

ถือศาสนาเยซู ให้ท่านทั้งปวงญาติระมาย ให้การมาจงแจ้ง เอาที่

ไหนมาเรียกว่าเมืองกบิลพิศดี แต่เมืองหุ่ม เมืองอรุม จะเรียกผิด

กับแขกนอกเขาเรียกนั้น จะมีประโยชน์ โภชน์ผลอย่างไร ให้ การมาจงแจ้ง

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาราชจิงสัน ขอพระราชทานกราบบังคมทูล

พระกรุณาให้ ทราบใต้ฝ่าตของอัฐพระบาท ด้วยทรงพระมหากรุณา โปรด

เกล้า ๆ ให้ อามข้าพระพุทธเจ้าว่า เมืองมะกะเมืองมะตนะ พวกแขก

เรียกว่าเมืองกบิลพิศดีนั้น เหตุอย่างไร เอาที่ไหนมาเรียก ให้ ข้า

พระพุทธเจ้าให้ การมาคามรู้ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ ทราบเกล้า ๆ พระเดช

พระคุณเป็นอันเกล้า ๆ ข้าพระพุทธเจ้า แดเจ้ากรมปลัดกรมในกรมอาษาจาม

ก็เรียกเมืองมะกะเมืองมะตนะ เหมือนแขกชาติอะหรับ ไม่ได้ เรียกว่า

เมืองกบิลพิศดี อนึ่งเมืองชาติแขกใครเกที่เปนมืองใหญ่ พวกชาติ

สุนเรียกว่าเมืองอศ

ขอ

ฉบับชาติหายมแทนเอง

คำพิพากษาเรื่องคดีทูลอ้อมวาง

วัน ๒๓ ๓๒ คำ พิพากษาเบญจศักดิ์ เวตากลางคืน พระยาอภัยภทรณฤทธิ
 นำเอาคำตักขุณยพิพากษาโทษอ้ายมชอพวกท้าวเจมเว อัดทูลอ้อมวาง เข้ามาหน้า
 เรือมัตตลงกัถอยประทับ ณวัน ๑๕ คำนั้น มีพระบรมราชโองการ
 ดำรัสสั่งพระยาอภัยภทรณฤทธิ ให้แจ้งความแก่ตักขุณแล้ว ตัดสิ้นความ
 เขาเป็นเสด็จพระราชดำริห์ พระราชประสงค์ดังนี้ ๆ
 ซึ่งตักขุณชกบท กฎหมายมณเฑียรบาลปรับโทษอ้ายพวกวงลัดคดีทูล
 เข้ามา แด่พวกเจ้านาที่ผู้รักษาเดินเดือเดียวไม่ห้ามปรามจับกุมไว้ นั้น
 บทกฎหมายทั้งปวงที่คดีมาแต่คำพิพากษายัดเขาประมาณโทษ ตามพระราช
 กำหนดกฎหมายนั้นเป็นแบบ แลดูกว้างโทษผู้ผิดไปตามเยี่ยงอย่างที่เคยมา
 ในเวลาแล้ว ๆ ดังนั้น ก็ถูกต้องด้วยพระราชกำหนดกฎหมายอยู่ แลดู
 อนึ่งซึ่งตักขุณฟังกระแสพระราชประสงค์ใหม่ ๆ ในครั้งนั้น คิดเห็นให้ผู้ผิด
 คิดถ่ายโทษเป็นพิไนยหตวงนั้นก็ถูกต้องด้วยบทกฎหมาย ที่วางแยกย้ายไว้
 หตวงสำฐาน บางสำฐานก็ว่าเป็นปรับใหม่ตรีคุณทวดคุณแลตาหนงนงกม
 คำตักขุณครนงกชอบตวยราชการแต่บทกฎหมายทั้งปวงนั้นแล้ว แต่ทรงพระ
 ราชดำริห์ว่าบทกฎหมายมณเฑียรบาลเก่า ซึ่งโบราณราชคงไว้ นั้นแรงนัก
 เสมอกันไปกับโทษของคนผิดดียงกว่านั้น คือผู้ใดเป็นชบถยกเข้ามาจะหัก
 เขาพระราชวังตั้งพระศรีสังฆป ครึ่งแผ่นดินพระเจ้าจักรพรรดิ กิต ๕๔๔
 พลอมเป็นผู้หญิงเข้ามาในพระราชวัง ฤาเป็นกำแพงพระราชวังเข้ามา

ด้วยคิดว่าจะคิดร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดิน ฤๅทำชู้กับข้างใน ตั้งอายม็ช่อ
 สองคน แต่อายมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ กิด
 คนเป็นข้าราชการเป็นเจ้านาที่ เอาใจไปเมื่อแม่แก่ช่าศึก ตั้งพระยาราชาจักรี
 ในแผ่นดินสมเด็จพระราชาธิบดี แล่อเชียงอู่ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แล่อื่น ๆ กิด ก็ผู้ ผิดด้วยการเป็นชบถแลทำชู้
 กับด้วยเจ้าข้างใน แลผู้เป็นใจเบ็ดช่องให้ทาง ฤๅรับอาษาช่าศึกทั้งปวงนั้น
 มีความผิดมากกว่าพวกนหลายเท่ามิใช่ฤๅ โทษของพวกนั้น เมื่อให้
 ถูกขุนปลุกษาโทษ จะปลุกษาให้แรงไปกว่าโทษมาครั้ง นใด เท่าไร
 จะมิแต่ให้ ลงโทษ ตามทวิตตั้งสังกรรมกรณ์ ที่คิดมาจากบาป ว่าพ้อ
 ขอพ้อ โอไปต่าง ๆ นั้นกระมัง เห็นถูกขุนเคยว่าอยู่ บ้างครั้ง นายหนูสนิท
 ว่าให้ประหารชีวิตทำให้ลำบากสามวันจึงให้ตาย แต่พระราชอาญาอย่างนั้น
 ก็หาเคยไม่ ถึงโทษชบถเป็นอกฤษฐ์โทษอย่างใหญ่ เหมือนอย่างครั้ง
 เกิดศึกกลางเมืองแลพม่าแหกคุก ก็คงลงพระราชอาญาเขียนคนละ ๓๐๐,
 คนละ ๕๐, ธิบราชบาท แลจเอาตัวไปประหารชีวิต เด็ย เป็นอย่าง
 เด็ยจกัน คำที่ถูกขุนปลุกษานั้น ก็เป็นแต่ล็กว่าเขียนไว้ ให้เห็นเป็นอย่าง
 ก็ซึ่งจะโทษผู้ มีความผิดเป็นอกฤษฐ์โทษมหันตโทษ ซึ่งยังเห็นประจักษ์
 อยู่ว่า เป็นอย่างใหญ่ อย่างน้อย อย่างกลาง ต่างกันโดยพระราชอาญา
 โทษถึงตายอย่างเดียวกันไปหมดตามกฎหมายนั้น ทรงพระราชดำริเห็น
 ว่าหาควรไม่ ก็ซึ่งโบราณราชคังกฎหมายมนเทียรบาทแข็งแรงไว้ นั้น
 กิดด้วยสำคัญว่าเจ้านาที่ผู้ รักษา จะเกรงพระราชอาญาหนัก ระวังระไว
 กวดขันทุกเมื่อไม่เดินเล่อเลย แลผู้ อื่นนอกจากเจ้านาที่เมื่อได้ ฟังกฎหมายนั้น

ควรสยดสยของเกรงพระราชอาญามาก แต่สำคัญว่าเจ้านาที่ผู้รักษาด้วย
 ความเกรงพระราชอาชญาจะไม่เดินเต่อเตย ถึงตัวจะตืดตืนเข้ามา
 เจ้านาที่คงจะจับได้ เป็นแน่ ไม่คดตไปตามประสงค์ ได้ เมื่อผู้ ที่ใคร
 จะต้วงเกินรู้ คงนตั่ว ก็จะไม่มใครต้วงเกินเข้ามาเตย การประสงค์ของ
 ไบราณราชชงตงกฎหมายนตงน ก็ถ้าเร้งไปตืดตืนนจริง ในเวลาหนึ่ง
 ครงหนึ่งคราตหนึ่ง แต่เพราะเมื่อไม่มีใครอีกหารต้วงเกินเข้ามาเตยตืนกาดนาน
 ก็กอกการให้เจ้าพนักงานเกิดเตนเตอช่น เหมือนแม่น้ำเมื่อไม่มีจรเซ่นเข้าช่า
 นานเตอ คนก็ตงอาบตงกินจ่ายไปจ่ายมาตามปรกานา ไม่มีความระว้ง
 ตัวไม่กตวลตัว ในน้ำตืนต เจ้าพนักงานเมื่อรู้ว่า ไม่มีใครต้วงเกินเข้ามา
 เตอก็เตนเตอไป ตัวนายตงจะมาเองกินช่นเตยที่บ้านไม่มา ให้แค่
 ชุ่นหมิ่นเตอ ๆ มา ชุ่นหมิ่นเตามาปรกานาที่อยู่ ช่าหาชุ่นกินช่นเตย
 ไม่ระว้งห้ามผู้ ห้ามคน ก็เมื่อจะมีเรือช่นคนต่างประเทศ ฤาคนในบ้าน
 ในเมืองที่เป็นคน ไร่ชตา เซอเซ่งเตยจريت ไม่รู้จกตชอบต้วงเกิน
 เข้ามา บางตงบางตรา ก็ไม่มีใครว่าใครห้าม ครนคนตงปวงเห็น
 ตงนนเป็นอย่าง ก็เข้าใจว่าการบัตินหตชตมเตอ ใครคิดจะทำอย่างไร
 ก็ทำเตอ ทำเอา ตวยปรกานนกินเห็นเหตุว่า กฎหมายเตมช่นกไม่มีผู้ ต
 กต่าต้วงมานาน เจ้าพนักงานจิงเตนเตอ เพราะความเตนเตอช่นเจ้า
 พนักงาน การต้วงเกินจิงกตบมช่น ยังมีเหตุช่นกอย่างหนึ่งเป็นใหญ่แก
 ไชยาก เพราะในหตวงไว้ยช่นมากน คนตงปวงก็ช่นช่นในหตวงให้มาก
 นกเกินวิไสยมนุษย์ไป ในหตวงเตนทางไหนก็เตนอยู่ทางเตย นิ่งอยู่ ต
 ไหนกนึ่งอยู่แห่งเตย เตอ ไร่กรยาเป็นอยู่ใหญ่ ตืดตึงช่านากน

ไม่ใคร่จะเด่นจะหิวกับใคร ไม่ให้ใครนั่งใกล้ ฝ่ายคนทั้งปวงก็หมอบเฝ้า
 อยู่แต่ใกล้ ๆ ทูลได้แต่ตั้ง ๆ คอยฟังพระราชโองการ มารพระบัณฑูร
 สรุปลิงหนาทอยู่แต่ห่าง ๆ เมื่อจะครีเสด็จเสด็จก็ ว่าง่างว่างสิ่งหนาท
 ตระหวาดแหวด ได้แต่สนมสนมกักตองท้องพระโรงไชย จนผู้หมอบเฝ้า
 อยู่แต่ใกล้ ๆ ฟังไม่ใคร่จะได้ยินถนัด เมื่อครีเสด็จอย่างหนึ่งได้ ยินไปอย่าง
 หนึ่งกม เมื่อมีขอคตเหตุการฤทธิราชการใด ๆ ควรจะกราบทูลให้ ทราบ
 จะกราบทูลได้ ก็เป็นอันยาก ผู้น้อยคองคอยผู้ใหญ่ ไพรีคองคอยผู้ดี
 คองคอยชองคอย โอกาศคองท่วงคองที่ ต่างทคองหาหมอดูฤาหาฤกษหายาม
 ไบบอกมาแต่หัวเมือง ฤาเรื่องราวคตถอยความ ที่ควรจะกราบทูลแล้ว
 เจ้าพนักงานก็แก้ แล้วไซเล่าเก็บเอาแต่ความที่ควรชนกราบทูลพระกรุณา ราช
 งานราชการสารพัดทุกอย่าง ที่กราบทูลอยู่แทบทุกวันนั้นก็คองกำด่าเป็น
 เปนพันไป เมื่อจะมทเสด็จไปแห่งใดคองบตใด ก็หมายแล้วหมายเล่า
 ตระเตรียมสนนหนทางอยู่ฤาหลาย ๆ วัน ถึงอะไรจะไม่ชอบพระเนตร
 พระกรรณ ก็ได้ถอนคองไปเสียให้ห่างให้ใกล้ เมื่อเวลาเสด็จก็มจก
 ชองตอมวงเกณฑแห่งเกณฑเห็นแน่นนั้นไป แพรเรือนโรงร้านฤาประตูบ้าน
 ราษฎร ก็ให้ปิดหมดไม่ให้เห็นตจคนทมิใช้ชาราชการ การที่ในหลวง
 ได้ยศแต่เจ้าพนักงานยอยศแก่ในหลวงใหญ่ยิ่งนคองอย่างนี้ เมื่อรำพึงไปก็ไม่
 ควรเข้าใจว่าเปนดี เพราะเปนอนถิตคองชางห่างคองคองเดินไป ถ้าหาก
 ว่าจะมีคองชองมอยู่กตางทาง จะชองมอยู่ในเรือนแพโรงร้านที่ปิดก็ชองมอยู่ได้
 เมื่อเสด็จมาใกล้จะคองคองออกมา ทหารเห็นฤาเรือตงทให้ไปแล้วจะกลับ
 มาชองมทั้นฤา จุกชองตอมวงก็ไปจุกชองตองคองอยู่ สองคนสามคนที่ปาก

ครอบเกล้าคตอง ที่เห็นอยู่ โถง ๆ นำโรงนำบ้านที่ปิดอยู่ คตอตสองข้าง
 ต้นน ฤาแพคตอตสองข้างแม่น้ำ กองตระเวรแต่พวกตอมวงมีแต่กำขับ
 ให้ บัดกล้วคาตองอย่างเดยว หาได้ มีใครมันเห็นฤาหนักสักชณจิคร หนึ่งไม่
 ว่าราชที่ครฤาคนเสี่ยจริตคนเมาจะซุ่มซ่อนอยู่ในโรงเรือนที่ปิดอยู่นั้นได้
 ก็การท ในหลวงแต่ตั้งพระราชดำเนนเข้าออกมาไปอยู่ แต่ทางเดยว แต่
 ประทับเสด็จนั่งแต่แห่งเดยวแต่ทเคย ไม่เสด็จยกย้ายแต่ประพาศข้าง โนน
 ขางนบวงเตย แดจระมทเสด็จไปใหม่บ้างบางครั้งบางคราวคตองทอด โอนต
 ปาตหมายก่อน ถึงกระนั้นเสด็จก็แต่ทางที่เคยเสด็จ ประทับก็แต่ถิ่นที่เคย
 ประทับนั้น เมื่อเป็นดังนคนทงปวงตงแต่ชาราชการ แดทหารรักษา
 พระองค์ออกไปจนราษฎร เมื่อรู้ว่าทางไรจะไม่เสด็จพระราชดำเนน จะเป็น
 ทดบพระเนตรพระภรรณแต่ด ก็ทำสภปรก โส่มมเกตื่อนกตาดไปด้วยนุคร
 ด้วยคุณน้ำหมากผู้นฝอย แดปล่อยให้ ทนนี้ ๆ ชำรุดซุด โขม ไม่มีใคร
 คอยระวังดูแต่แก้ ไช มีแต่ทำให้ รุง ๆ รัง ๆ เป็นที่น่ากล้วจะให้เกิดไฟ
 เกิดเพลิง รกเรียวอย่างนมตงแต่ในท้องพระโรง แดข้างท้องพระโรง
 ออกไป ดูตามกยงกว่าจิงเจ้าบ้านขุนนางแต่บ้านเรือนเค็รชฐูทิมทรพย
 การที่ท่ายศมากก็กลดจยเป็นอันทำตายยศไปเอง การที่ในหลวงได้ พระยศ
 ให้ เป็นดังนี้ ผู้ ทนบก็ถือว่าในหลวงทรงพระสคป์บุญญา ฤาถือตัวว่าเป็น
 ผู้รู้ เท่าทันพระราชดำริท ก็มักกระซิบกระซาบว่ากัน ว่าการที่ให้ เป็นดังนี้
 เพราะพระราชประสงค์จะมิให้ ผู้ใดกล้ากราบทูต กต่าวโทษพระเจ้าลูกเธอ
 ฤาชาราชการที่ทรงใช้ ชิต ด้วยทรงพระกรุณาจะยอยศยกฉาศนาเจ้านาย
 แดชาราชการพวกนั้น ให้ มผู้ ยายเฆงเกรงกลดนมถือเจริ ญยงชนไป

ก็คงมีรู เขาใจตงนี้ ก็จะถูกต้องอยู่ ในบางที่บางคราว เมื่อเวลาพระเจ้า
 แผ่นดินไว้ พระองค์ จักรพรรดิพระสค์บัญญัติ เป็นขงเบ้งบงทอง ในเมืองไทย
 ฤาประกอบไปด้วยปรกตทชาววด เรยกอยู่ ว่า พระชคตยมา ยานัน แก่ก็
 จะไม่เปนไปทุกเมื่อทุกคราว ถึงเมื่อเปนตงนี้ พระราชประสงค์ นนก็ไม่
 ควรจะสรรเสริญ เพราะไม่เปนคุณแก่ไพร่พวชาแผ่นดินทั่วหน้าไป กฎหมาย
 แดยธรรมกตั้น ๆ ยาว ๆ ชาง ๆ ต่า ๆ ไป ก็การประพฤตราชอศรียศ
 ให้เพททุถถ้อยความยากนั้น ทำให้เสียเวลาบ้าง ทำให้หุดคเล็กไปเสียบ้าง
 เมื่อถ้อยความเหตุการสิ่งใดควรจะกราบทูล ก็ไปคอยชองคอยท ให้ชาวณไว้
 ความได้ กราบทูลล่วงเวลานั้น ถ้าเปนความจะต้องชำระจับควม ร้ายผู้ผิด
 ทำโทษ ผู้ร้ายผู้ผิดก็จะหนีไปเสียได้ ฤา สิ่งชองจะเลือกไล่ไปเสีย
 ล่าบลัญญ ฤา ความควรจะสืบพยาน ผู้จะสู้ ความก็จะได้ ชอง เพื่อจะ
 ชักช้อมพยานให้เสียความไป เมื่อคอยกราบทูลอยู่ นานไม่ ได้ ชองแล้ว
 หลายวันหลายเวลา ผู้จะกราบทูลเห็นว่าเกินกำหนดแล้วก็กระตาคไปเสีย
 ก็กตบเกลื่อนถ้อยความนั้นให้ ลัญญหายไป ปลดอยปลดระความผู้ คองพิพาท
 ต้องจับเสียให้ เปนเล็กความหายไป ครั้นเมื่อเปนตงนี้ ก็เปนอันถูกต้อง
 แก่คำโบราณว่า ช โพรงให้ กระอก ผู้บงอาจนั้น ๆ ทั้งคนโกธ คนโกธ
 ทั้งชาราชการแต่คำเจ้าบ่าวชุนนางก็หาใครจะเกรงพระราชอาญาไม่ จะทำ
 อะไรก็ทำได้ ทำเอา เมื่อมีผู้ ได้ รู้ ได้ เห็นแล้วเปนนันมาก เมื่อการเปน
 หน้าที่ของผู ได้นำความนนชนกราบทูลง่าย ๆ ท่านทั้งหลายทั้งปวงที่เป็น
 ผู้ใหญ่มีวาศนามลกกว่าผู้ กราบทูล ก็ว่าเกินหน้าเกินตาไม่บอกกล่าวแต่
 ชานก่อน ที่วาศนาเล่นขอผู้ กราบทูล ก็บ่นว่าไม่ปฤกษาหาฤา ที่วาศนา

ตากว่าผู้ ทกราบทูลก็พากันขำขันนินทา ว่าผู้กราบทูลปากไวปากเบาปากบอน
 เราทั้งหลายผู้น้อยระงับด้วยยาก ก็เมื่อทั้งสามจำพวก คือผู้ใหญ่กว่าแต่
 ผู้เล็มนอแลผู้ ตาจาศ์นากว่าผู้ กราบทูลชอคิดเนอความนั้น ประพฤค้อย่างนี้
 พุดอย่างนหลายครั้งหลายหนเข้า ผู้ที่เป็นข้าราชการไม่พอใจจะให้ ท่าน
 ผู้หัดก็ผู้ใหญ่ซึ่งซึ่ง แด่เพื่อนข้าราชการด้วยกนศเคยนนนทาแต่ว การพอ
 จะนงกนง ไปเสีย ฤถากจะกราบทูลตงได้ ก็ลดหย่อนผ่อนไป ครั้นเป็น
 ตงนิกยงเป็นช่องเปนทาง ไคใหญ่ ที่จะให้ เจ้าขุนมูลนาย ฤถาญาติพี่น้องพวก
 พองของผู คองพองคองพพาทนนมาว่า ถ้ามจาศ์นากก็ว่ากถ่าวชอร้อง
 ถ้ามจาศ์นากน้อยก็เสียเงินทองจุกยา ขอแก่เจ้าพนักงานมหาดไทยกระธา โหม
 กรมท่า ให้ บัดความ โน โบบอกหัวเมืองเสีย ไม่กราบทูลพระกรุณา
 ฤถาจะกราบทูลก็แก่ ไซ ยักย้ายตัดแปดงแผดงหนักเปนเบาอ่อน โอนไป
 ด้วยความยำเขงเกรงกตังโภยอนาคคมากกว่าโภยประจุนั้น แดเห็นแก่เงิน
 ทองสินบนของก้านั้น ทำราชการแผ่นดินให้ เตือนเบือนเตอะเปอะไปเท่าไรแต่
 เห็นรู้อยู่ ด้วยกันไม่จริงฤถา ถึงการอื่น ๆ เปนการในพระนครที่เจ้าพนักงาน
 นน ๆ คอกรมเมืองกรมวังตำรวจรักษาพระองค์ เจ้านาที่อยู่ ตอมวงตอมพระ
 ราชวัง ฤถาท่าวนางเจ้าทนายเรือนฝ่ายโนใด ๆ กิด ก็เปนเช่นนเหมือนกัน
 ต้วนแล้วไปด้วยความเดินเตอ โดเต เหมือนเหตุโรมชนแปดกหูปถาดคา
 ก็เห็นว่าเกยวของเขาทแข่งที่แรง เปนที่น่ากตังว่าจะเปนแดนโภยไปกายหน้า
 ไม่ออกปากกระดากตงได้ โดยมิขาเจ้าเขามาขมา ในพระราชวังชั้นในก็ไม่
 มีใครจับ โดยจะมีเหตุประหตาด ๆ ถ้ามผู้จับฤถาผู้ พอง เจ้าหน้
 มูลนายก็มาคานร้องตามขอถ้อยความให้ ลูญไปเปนหลายเรื่องหลายราย จน

ถึงข้าต่างกรมเข้ามาทูลขอพระราชทานเงินบาทเจ็ดปดเกือบตาย ข้าพเจ้า
 เจ้านายมาแก้ไขให้ความสัญญาไป ไม่ได้ กราบทูลก็เคยมีมาเป็นคดีอย่าง
 ถ้าจะชังจะอ้างไปก็คงจะได้ เห็นจริงเป็นหลายเรื่องหลายราย พระเจ้าแผ่นดิน
 ในเมืองไทย ท่านทั้งหลายทั้งปวงมาประพฤติกให้ เป็นแต่พระองค์เองด้วย
 ความไว้วางใจมากนัก ก็มาขอมเป็นเช่นพระประธา นขัดสมาธินั่งแท่นสูงอยู่ใน
 พระอุโบสถ ตั้งแต่แรกก่อฤาแรกหล่อแรกตั้งมาจนวันนี้ทำตายลำบากไปไม่
 ได้ ออกไปนอกพระอุโบสถเลย ไม่ได้ นั่งโกศใครเลย ถึงจะไปมาไหว้ กราบ
 ก็อยู่แต่โกศ ๆ พระนครเต็มไปอยู่ ก็ไม่เห็นอะไร พระกรรมห้อยถึง
 พระองค์สักไม่ได้ ยินอะไร ก็ด้วยเหตุที่เป็นอย่างนี้ ก็เป็นที่เดินเตล็ดเต
 รอบไป ก็กฎหมายมนเทียรบาลที่ว่าแข็งแรงนั้น ก็เป็นแค่ของโบราณ
 เข็มไว้ ใครได้อ่านบ้างฤาได้ ฟังบ้าง ก็เป็นแค่บันทึกออกอกว่ากฎหมาย
 เก่าของท่านแรงหนอเท่านั้น ไม่มีใครถือตามมานานแล้ว
 ก็เมื่อเหตุมาจนครังนี้ ต่อมวงดงแคชนั้นอกเข้ามาจนถึงทหารในซ้าย
 ก็พากันเพ็ดตเพ็ดนด้วยหลับนอนเล่นเตล็ดเสียหมด ห้ามใครทักทายไม่
 พระยาบุรุษรัตนกนิ ไซศวกพนักงานเต็มดอก เป็นแค่ลงไปอยู่ ท้ายเรือปลัดตั้งก็
 สำหรับใช้ ส้อย ก็ซึ่งทักทายจนเตล็ดถึงทหารให้จับตัวนั้น ก็มีความชอบ
 หนักหนาแล้ว พระวิสุทธโยธามาตย์ เมื่อได้ ยินพระยาบุรุษรัตนกนิ
 ก็ร้องถามออกไป ครั้นไม่ตอบก็พร้อมกันกับพระยาบุรุษรัตนกนิ ให้ขุนพรหม
 รักษาแตรขุนหมื่นไปจับมีความชอบ ยืนซึ่งพระยาบุรุษรัตนกนิจับได้ตัวคนแล้ว
 แดมอบให้กรมวังคุมตัวไว้ ไม่เห็นแก่ผู้ ผิดปล่อยปลดระวางไปเสียหนัก
 ความชอบอยู่ แล้ว แต่ซึ่งพระยาบุรุษรัตนกนิกับเจ้าพนักงานจับตัวคนได้ แล้ว

แต่นิ่งความไว้ถึง ๘ วัน ๓๐ วันไม่กราบทูลพระกรุณา แต่ไม่กราบเรียน
ผู้หัดก็ผู้ใหญ่ ก็มีความผิดอยู่ เป็นที่เห็นไปว่าเป็นผู้ จะคอยรับสั่งนับต
แต่ผู้ผิด ก็หาความชอบแต่ผู้ มีฉานาบรรดาศักดิ์ ที่มาขอความ
เรื่องนั้นในหลวงไม่ได้ทราบ แต่ปากข้างน่าข้างในผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้
ควรจะทูลฉลองเลย จะเข้าไปให้เห็น โดยวิเสศ ท่านผู้ใหญ่ว่านางข้าง
ในซึ่งลงไปกำกับอยู่ในเรือบดตังก เมื่อเกิดเหตุจับกุมกันได้ เห็นแล้ว
ก็ควรจะว่าชนให้ทราบในเวลานั้น ถ้าเมื่อข้างในไม่ว่า ก็ควรที่พระยา
บุรุษรัตนเป็นผู้ให้จับ แต่พระยาราชสงคราม พระวิสุทธโยธามาตย์ ซึ่ง
เป็นเจ้านาที่ผู้จับ ก็ควรจะว่าชนให้ทราบในเวลานั้น ก็ถ้าไม้มของพระยา
บำเรอก็คดี พระยาอนุรักษราชมนตรี พระยาภูบาลบวรเทโวกรมวิจิ
ผู้รับตัวคนจำไว้ ก็ควรจะฉลองชนให้ ในหลวงได้ทราบตามเหตุที่เป็น
ก็ความเรื่องนั้นไม่มใครว่ากล่าวชนเลย นิ่งความเงี้ยวไปถึง ๑๓ วัน ค่อ
มหาดเล็กมาพูดกันชนด้วยเรื่องนั้น ครั้นได้เลี้ยงไต่ถามความจึงได้ทราบ
ประจักษ์ จึงได้เห็นว่าพวกมหาดเล็ก ที่มาพูดชนให้ความทราบนั้น
มีความชอบ ก็ถ้าจะถืออย่างเก่าใช้ กานกฎหมายมแต่ลงอาญา เจ้านาที่
ผู้รักษาซึ่งประมาทนั้น ด้วยโทษเล่นนอกกับผู้ตวงเกิน ผู้ที่จับก็คิดจะไม่ได้
รางวัลมาก ๆ ให้เป็นที่ยินดีแล้ว ถ้าการไปภายนอกเจ้าพนักงานผู้รักษานาที่
เมื่อรู้ว่าคนกล่าวอาญาหมดไม่มใครตวงเกินแล้ว ก็คงจะเดินเตอเหมือน
อย่างเช่นเป็นมาแต่หลังตั้งว่าแล้ว เมื่อมีผู้เดินเข้ามาเจ้านาที่ปลายทางจับได้
เหมือนอย่างเช่นครังนี้ ผู้จับได้ กิด ข้าราชการตามตำแหน่งอนกิด

ก็จะส่งตำรวจนำทศนทาง ซึ่งเดินเลื้อยประมาทนั้นอยู่ ก็จะพากันกดบ
 เกือบบีตความเสียหายจะไม่จับกุมกัน จะทำให้ผู้ผิดทั้งปวงนั้นพดอยรอดตัว
 ไปด้วย ข้าราชการตำแหน่งอื่นก็จะเกรงใจผู้เดินเลื้อยแต่ผู้ปล่อยทั้งปวง
 ก็จะไม่มีความใดวากต่างเพททุสนให้ ความทราบเสย การก็จะเคยค่อ ๆ ไป
 เพราะคงนั้นจึงได้ คกรางวัดให้ มหาตเล็กสามนาย ซึ่งมาพูดกันให้ความ
 ดงชนน ผู้ที่พูดชนก่อนได้ รางวัดร้อยยี่สิบบาท ผู้ที่พดอยพูดต่อไป
 สองนาย ๆ ๑๐๐ บาท รวมรางวัดมหาตเล็กสามนายเป็นเงินสี่ชั่ง แล้ว
 คิดเงินไว้ให้ พวกททททททชช แต่พวกที่จับได้ ได้ แต่สามชั่ง เพราะบีต
 ความเสียหายถึง ๑๓ วันไม่ว่าชน ถ้าว่าชนในวันนั้นๆวันอื่น ในเวลาอันควร
 ไม่มีผู้อื่นมาว่าก่อน รางวัดทั้งเจ็ดชั่งก็จะได้ แก่พวกจับทั้งสิ้น ก็เงิน
 รางวัดเจ็ดชั่งนี้ ให้ คิดเฉลี่ยปรับเจ้าหน้าที่รักษาตศนทางให้ ใช้ จงครบ
 ว่าโดยวิเสศพวกทหารในชาย ซึ่งอยู่ ทายเรือบตตงกนนมความผิดมาก
 เพราะอยู่ไกล ไม่จับไม่ห้ามไม่ร้องออองชช เจ้าหน้าที่ ๆ อยู่ห่าง ๆ
 ออกไปนั้นเป็นผู้ผิดน้อย เพราะควรจะคิดเห็นวาเรือชงเขามา นั้น เป็น
 เรือราชการเข้ามารักษานาตชชใน ฎาเจ้าของเรือชบวณตอยกระทงตาม
 พนักงานตอกกรรมง ถึงกรรมนี้ไม่พนผิด เพราะไม้ไค่ถามทททททท
 ปล่อยให้ ลวงเขามาง่าย ๆ เหตุจึงบังเกิดนี้ ควรเสียพิไนยใช้ รางวัด
 บ้างเล็กน้อย แต่พวกทหารในชายนายเรือบตตงกนนมให้ เสียมาก ให้
 พระยาอโทยรณฤทธิ์เจดีย์พิไนย ใช้ รางวัด โดยสมควรแก่โทษหนักเบา
 นนเกิด เมอการอย่างนเป็นธรรมเนียมลง โทษเจ้าหน้าที่ผู้เดินเลื้อยปล่อย
 ให้ เหตุบังเกิดนี้ ก็จะเป็นอันเบาตงกว่าอย่างเก่า ที่ว่าให้ ทำโทษเสมอ

กับผู้ตวงนั้น เพราะเห็นว่าจะทำโทษเสมอกับผู้ตวงหากว่าไม่ เพราะไม่
 ได้ เป็นใจเข้าคิดกับผู้ตวง เป็นแต่โทษความประมาทอย่างเดียวก ก็เมื่อ
 ผู้เดินเต๋อต้องเสียพ ในยอย่างนี้ จะเก็บเงินพ ในยไว้ ในพระคลังหลวงก็ด
 ฤฯ จะซื้อทรายปราช ไปรยตามสนนกต ไม่มีรางวัลแก่ผู้จับผู้ตวงแล้ว ข้า
 ราชการตำแหน่งอนกต ก็จะถูกมันส่งตำรวจแต่เกรงใจพวกที่จะต้องเสียพ ในย
 นนไป ก็จะถูกตบเกิดอนเตอนกตอยความเดียวอย่างก่อนนั้น เมื่อมีรางวัลแก่
 ผู้จับแต่ผู้ใด ๆ เป็นพนักงานกต มีใช้พนักงานกต ช่งนำเอาเหตุคดีนั้น
 มากเล่าชวนให้ ทราบอย่างกรงน เป็นอย่างตงนแล้ว เห็นว่าผู้ ที่จะไม่
 ขยาก็ได้ เงิน ด้วยเกรงใจส่งตำรวจที่จะต้องเสียเงินนั้นไม่มี เพราะเห็น
 กรยาวของคนทุกวณน อยู่ทุก ไตไต เงินแต่กรู ๆ กันไปช่วยกันชวนชวยไป
 ต่าง ๆ อย่างข่มขู่กันแย่งชนกตบพฤษ เมอทั้งทาน ไม่ส่งตำรวจแก่พวก
 ต้องเสียเงินเลย เพราะบ้านเมืองทุกวณน ผู้ที่หอม ไปอยู่ นนมาก ๆ
 ให้เรียกพ ในยไว้ ซื้อทรายปราช ไปรยท้องสนามร่งหนึ่ง ตั้งแต่ตั้งญญาได้ทำ
 แล้วกับชาวต่างประเทศ ก็ไต่ มกำหนดว่าถ้าผู้ มีความผิดช่นอยู่ ในชาวต่าง
 ประเทศ กงตุตต่างประเทศจะทำโทษให้ ถ้าช่นอยู่ ฝ่ายสยาม เจ้า
 พนักงานฝ่ายไทยจะทำโทษให้ กำหนดนั้นจึงเป็นแบบอย่างต่อมา ถ้าผู้ ม
 ความผิดช่นในพระบรมมหาราชวัง ให้ชำระในพระบรมมหาราชวัง ถ้าช่น
 ในพระบรมราชวัง ให้ชำระในพระบรมราชวัง ถ้าช่นทั้งสองฝ่ายเจือปนกัน
 ให้พร้อมกันทั้งสองฝ่ายมาชำระให้ แดวแก่กัน แดการทงนอายสอนเป็นคั้นเหตุ
 บังคับให้ พวกอายสอนตวงเกิน เข้ามาถึงหน้าเรือพระที่นั่งบตตั้งก ก็มีความผิดมาก
 ให้ตงพระราชอาชญาเขยอน ๓ ยก ๘๐ ที่แล้วส่งจำไว้ ณคุก หมั้นจรรราช

บุครารักษ์ มีความผิดต้องเข้ามาด้วยกับอายส์อน ให้ลงพระราช
 อาชญาเขียนสองยก ๖๐ ที่แล้วส่งจำไว้ ณคุก อ้ายแดงอ้ายแดงอ้ายหมู
 มีความผิดต้องเข้ามาด้วยกับอายส์อน ให้ลงพระราชอาชญาเขียนคนละ
 ๕๐ ที่แล้วส่งไปจำไว้ ณคุก นายสุจินตามีความผิดขอเป็นผู้ ส้มคบเตยงตุรา
 ให้อายส์อน อ้ายเป็ดย่น อ้ายท้อมกั้น ให้เร่งเงินพิไหยให้ครบแล้วส่งไป
 จำไว้ ณคุก หม่อมราชวงศ์เฉือน หม่อมราชวงศ์จิบ แดกตบ อีบัว ซึ่งมี
 ความผิด ต้องพระราชอาชญาออกไปจากประตูข้างฉนวน ให้ลงพระ
 ราชอาชญาเขียนคนละ ๕๐ ที่แล้ว ให้ชายชู้ๆ บิดามารดาเอาเงินมาใช้ ให้
 นายเงินแล้วรับตัวไป หม่อมราชวงศ์เส็งยม ซึ่งต้องพระราชอาชญา
 บุคคลใน โรงละครท้องสนามไชยผิดมาก ให้ลงพระราชอาชญาเขียนสอง
 ยก ๖๐ ที่แล้วให้นายเงินใช้เงิน $\frac{๑๐}{๑}$ เป็นรางวัลแก่ผู้ ไปห้ามแล้วให้เจ้ามือ
 รับตัวไป นายเอี่ยมรองสนอง ซึ่งทำชู้กับหม่อมราชวงศ์จิบ แด่นายจัน
 นายพัน ซึ่งทำชู้กับอีบัวอเนยอับญอนนทาศมใช้คนหลวง ให้ยกโทษแต่
 ให้ ใช้เงินค่าตัวอืทาศ ให้แก่นายเงินแล้วรับตัวอืทาศไป.

พระราชปรีดิ์ยกบ่อพระบาทสมเด็จพระบรมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์ธรรมาภินันท์ กรมหมื่นนเรศวริยราช
 สังกต คือพระบาทสมเด็จพระปวงเรนทราเมศวร มหิศร์เรศวรังสรรค์
 พระบรมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จเฉลิมพระราชมณเฑียร ในพระบรมราชวัง
 ในราชการที่ ๕ ในพระบรมราชวงษนพน พระองค์เป็นพระราชบุตรที่ ๕๐

ฎาอย่างหนึ่งเป้นที่ ๒๓ ตามจำนวนนับแต่พระองค์ ที่เป็นพระราชกุมาร ของ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ที่ ๒
 ในพระบรมราชวงษนี้ แต่เป้นพระโอรสที่ ๓ ตามจำนวนซึ่งประสูติเป็น
 พระองค์ ฎาเป้นที่ ๕ ตามจำนวนซึ่งตั้งพระครรภ์ ในกรมสมเด็จพระศรี
 สตรีเยนทรามาตย์ ได้ตั้งพระครรภ์มาแต่เดือนอ้าย ปีเถาะนักษัตรนพศก
 จุศศักราช ๑๓๖๘ เป้นปีที่ ๒๖ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาโลกย์ ครั้นนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ซึ่งเป็น
 สมเด็จพระบรมชนกนารถ ยังเป้นสมเด็จพระเจ้าสุทนต์มณี เจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสุนทร ในแผ่นดินนั้นอยู่ ครั้นเมื่อพระราชบุตรพระองค์ น
 ตั้งพระครรภ์ ขึ้นได้ ๔ เดือน ก็ได้เสด็จเสอนกานันดรราชอัครวิษยศุขปราชา
 ภิเศก เป้นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในแผ่นดินนั้น ครั้นพระครรภ์ถวน
 ทศมาศก็ประสูติในวัน ๑๕ ค่ำ ปีมโรงนักษัตรสมฤทธิศกจุศศักราช ๑๓๗๐
 เป้นปีที่ ๒๗ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เวธา ๕ นาฬิกา
 แต่เที่ยงคณวณน พระอาทิตย์สุกษยราชสิงห์ ๒๐ องศาพระตักขณาอยู่
 ราชสิงห์ พระเคราะห์ ๓, ๕, ๖, ทั้ง ๓ อยู่ร่วมราชกับพระตักขณาด้วย
 พระ ๒, ๕, สองพระเคราะห์อยู่ ราชกุมภเตงพระตักขณาพระ ๗, ๘, สองพระ
 เคราะห์อยู่ ราชศุขเป็น โยคแก่พระตักขณา แต่พระ ๓ อยู่ ราชกรกฎการ
 ประสูติครั้งนั้น เป้นปีที่พระที่นั่งข้างในหลังควันตก พระราชวังเดิมปาก
 คตองบางกอกใหญ่ ครั้นนั้นเรียกว่าพระบรมราชวังใหม่ อยู่ในกำแพง
 กรุงธนบุรีโบราณ เมื่อพระชนมายุพระราชกุมารพระองค์ นเป้นไปได้ ๓๓ เดือน
 หย่อนอยู่ ๗ วัน สมเด็จพระบรมชนกนารถซึ่งเป้นกรมพระราชวังบวรสถาน

มงคลในเวลานั้น ก็ได้เสด็จถึงกษัตริย์ราชบรมราชาภิเศกในวัน ๑๗ ๓๐ ค่ำ
 ปีมเสงนักษัตรเอกศก จุลศักราช ๑๓๗๓ พระราชกุมารพระองค์ นราชนรพาร
 ก็ได้ เสด็จเสด็จตามเสด็จสมเด็จพระบรมชนกนารถ มาในพระบรมมหาราชวัง
 แคว้น ๕ ๗ ๘ ค่ำ ก่อนแต่พระบรมราชาภิเศกขึ้นไปได้ ๓๐ วัน ทรงพระเจริญ
 อยู่ในพระบรมมหาราชวัง จนพระชนมายุได้ ๑๒ ชวบกัป ๖ เดือน ก็ได้
 รับมงคลการ ไล่กันต์ ในพระราชพิธีใหญ่ อย่างสมเด็จเจ้าสุทนต์
 เจ้าฟ้า ครั้นเสด็จพระบรมชนกนารถเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๕ ๗ ๘ ค่ำ
 ปีวอกกศกจุลศักราช ๑๓๗๖ พระราชกุมารพระองค์ นพระชนมายุได้ ๑๖ ปี
 ห้อยนอญเดือนกึ่ง ได้เสด็จกลับคืนไปอยู่พระราชวังเดิม ได้ทำราชการ
 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความชอบจึงโปรดทรง
 ตั้งให้ เป็นเจ้าฟ้าต่างกรม ปราบภูมิตำว่าเจ้าฟ้ากรมหมื่นศรีนครสวรรค์
 ได้บังคับบัญชาว่ากล่าวกรมทหารเมืงหน้าบนหลัง แลญวนอาษากรมแขก
 อาษาจาม แลตลกแต่งกำปั่นเป็นเรือรบบางลำ แลได้รับอาษาราชการเป็นแม่
 ท่พอออกไปรบเมืองญวนครั้งหนึ่ง เมื่อปีฉลูนักษัตรศกจุลศักราช ๑๒๐๓
 เป็นปีที่ ๑๘ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นเมื่อพระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร ตั้งแต่เดือนย้ายมีจอ โทศกจุล
 ศักราช ๑๒๓๒ มา เสด็จสวรรคตในวัน ๕ ๗ ๕ ค่ำ มีคุณยังเป็นโทศก
 พระราชองษาอนุวงศ์แต่ท่านเดิมาบัด แลข้าราชการเป็นอันมากปลุกษาพร้อม
 ยอมถวายราชสมบัติแด่แผ่นดิน แต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าทั้ง ๒
 พระองค์ เพื่อว่าพระองค์ ใหญ่จะได้ รับพระบรมราชาภิเศกในพระบรมมหา
 ราชวัง แลพระองค์น้อยจะได้ รับพระบรมราชาภิเศกในพระบรมราชวัง พระองค์

ใหญ่^{๕๖}นั้นคือสมเด็จพระเจ้า^{๕๖}นงยาเธอเจ้า^{๕๖}ฟ้ามงกุฏ พระองค์^{๕๖}น้อยนั้นคือสมเด็จพระ
พระเจ้า^{๕๖}นงยาเธอเจ้า^{๕๖}ฟ้ากรมขุน^{๕๖}อัครวิมล^{๕๖}รัตน^{๕๖} ทานทั้งปวงพร้อมกันเชิญเสด็จ
พระองค์^{๕๖}ใหญ่เข้ามา^{๕๖}รักษา^{๕๖}พระบรม^{๕๖}มหา^{๕๖}ราช^{๕๖}วัง อยู่^{๕๖}แต่วัน^{๕๖} ๕ ๗ ๕ คำ^{๕๖}กับ^{๕๖}
ยังเป็น^{๕๖}โทษ^{๕๖}ก พระองค์^{๕๖}น้อยได้^{๕๖}เสด็จ^{๕๖}ไป^{๕๖}อยู่^{๕๖}ใน^{๕๖}พระ^{๕๖}บวร^{๕๖}ราช^{๕๖}วัง^{๕๖}แต่วัน^{๕๖} ๖ ๗ ๖ คำ^{๕๖}
ปัก^{๕๖}นคร^{๕๖} ศัก^{๕๖}จุ^{๕๖}ต^{๕๖}ศ^{๕๖}กร^{๕๖}าช ๑๒๓๓ พระองค์^{๕๖}ใหญ่^{๕๖}ได้^{๕๖}เสด็จ^{๕๖}ถึง^{๕๖}ถ^{๕๖}วิ^{๕๖}ธ^{๕๖}ย^{๕๖}ราช^{๕๖}วัง^{๕๖}พระ
บรม^{๕๖}ราช^{๕๖}า^{๕๖}ภ^{๕๖}ิ^{๕๖}เศ^{๕๖}ก^{๕๖}ใน^{๕๖}วัน^{๕๖} ๕ ๗ ๖ คำ^{๕๖}ปัก^{๕๖}นคร^{๕๖}ศ^{๕๖}ก^{๕๖} จ^{๕๖}ุ^{๕๖}ต^{๕๖}ศ^{๕๖}กร^{๕๖}าช ๑๒๓๓ ทรง^{๕๖}พระ^{๕๖}นาม^{๕๖}
ใน^{๕๖}พระ^{๕๖}ส^{๕๖}ุ^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}ณ^{๕๖}บ^{๕๖}ั^{๕๖}ต^{๕๖}ร^{๕๖}ว่า สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}ปร^{๕๖}เม^{๕๖}น^{๕๖}ท^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ห^{๕๖}า^{๕๖}ม^{๕๖}ง^{๕๖}กุ^{๕๖}ฏ ส^{๕๖}ุ^{๕๖}ท^{๕๖}ธ^{๕๖}ส^{๕๖}ม^{๕๖}ม^{๕๖}ค^{๕๖}ิ^{๕๖}ท^{๕๖}ะ^{๕๖}พ^{๕๖}ย^{๕๖}พ^{๕๖}ง^{๕๖}
วง^{๕๖}ษ^{๕๖}า^{๕๖}ดิ^{๕๖}ศ^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}ก^{๕๖}ระ^{๕๖}ษ^{๕๖}ต^{๕๖}ริ^{๕๖}ย^{๕๖} ว^{๕๖}ร^{๕๖}ช^{๕๖}ต^{๕๖}ิ^{๕๖}ย^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ษ^{๕๖}น^{๕๖}ิ^{๕๖}ก^{๕๖}โร^{๕๖}ต^{๕๖}ม^{๕๖} จ^{๕๖}า^{๕๖}ค^{๕๖}ุ^{๕๖}ร^{๕๖}ัน^{๕๖}ต^{๕๖}บ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ห^{๕๖}า^{๕๖}จ^{๕๖}ั^{๕๖}ก^{๕๖}ร^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}ติ^{๕๖}
ร^{๕๖}า^{๕๖}ษ^{๕๖}ัง^{๕๖}ก^{๕๖}า^{๕๖}ศ^{๕๖} บ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ช^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ิ^{๕๖}ก^{๕๖}ม^{๕๖}ห^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ษ^{๕๖}บ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}น^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}ถ^{๕๖}บ^{๕๖}พิ^{๕๖}ท^{๕๖}ร^{๕๖} พระ^{๕๖}เจ^{๕๖}อม^{๕๖}เก^{๕๖}ต^{๕๖}
เจ้า^{๕๖}อยู่^{๕๖}ห^{๕๖}ิว เป็น^{๕๖}พระ^{๕๖}เจ้า^{๕๖}แผ่นดิน^{๕๖}สยาม^{๕๖}ใหญ่^{๕๖}ที่ ๕ ใน^{๕๖}พระ^{๕๖}บรม^{๕๖}ราช^{๕๖}วง^{๕๖}ษ^{๕๖}
จึง^{๕๖}ไป^{๕๖}ร^{๕๖}ต^{๕๖}ให้^{๕๖}ค^{๕๖}ง^{๕๖}การ^{๕๖}พระ^{๕๖}บ^{๕๖}วร^{๕๖}ราช^{๕๖}า^{๕๖}ภ^{๕๖}ิ^{๕๖}เศ^{๕๖}ก^{๕๖}ใน^{๕๖}พระ^{๕๖}บ^{๕๖}วร^{๕๖}ราช^{๕๖}วัง แต่^{๕๖}ว^{๕๖}พระ^{๕๖}ราช^{๕๖}ท^{๕๖}า^{๕๖}น
พระ^{๕๖}บ^{๕๖}วร^{๕๖}ราช^{๕๖}า^{๕๖}ภ^{๕๖}ิ^{๕๖}เศ^{๕๖}ก^{๕๖} มี^{๕๖}พระ^{๕๖}นาม^{๕๖}ใน^{๕๖}พระ^{๕๖}ส^{๕๖}ุ^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}ณ^{๕๖}บ^{๕๖}ั^{๕๖}ต^{๕๖}ร^{๕๖}ว่า สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}ป^{๕๖}ว^{๕๖}เร^{๕๖}น^{๕๖}ท^{๕๖}
ร^{๕๖}า^{๕๖}เม^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖} ม^{๕๖}ห^{๕๖}ิ^{๕๖}ศ^{๕๖}เว^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}วิ^{๕๖}ง^{๕๖}ส^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖} ม^{๕๖}ห^{๕๖}ัน^{๕๖}ค^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}เด^{๕๖}ไซ^{๕๖} ไ^{๕๖}ช^{๕๖}ย^{๕๖}ม^{๕๖}ไ^{๕๖}ห^{๕๖}เ^{๕๖}พ^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}ค^{๕๖}ุ^{๕๖}ณ^{๕๖}อ^{๕๖}ต^{๕๖}ุ^{๕๖}ย^{๕๖}พิ^{๕๖}เศ^{๕๖}ศ^{๕๖}
ส^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}พ^{๕๖}เท^{๕๖}เว^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}น^{๕๖}ุ^{๕๖}ก^{๕๖}ษ^{๕๖} บ^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}จ^{๕๖}ุ^{๕๖}ต^{๕๖}จ^{๕๖}ั^{๕๖}ก^{๕๖}ร^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}ติ^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ษ^{๕๖}ัง^{๕๖}ก^{๕๖}า^{๕๖}ศ^{๕๖} บ^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}ช^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ิ^{๕๖}ก^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ษ^{๕๖}
บ^{๕๖}ว^{๕๖}ร^{๕๖}น^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}ถ^{๕๖}บ^{๕๖}พิ^{๕๖}ท^{๕๖}ร^{๕๖} พระ^{๕๖}บ^{๕๖}เ^{๕๖}น^{๕๖}เก^{๕๖}ต^{๕๖}เจ้า^{๕๖}อยู่^{๕๖}ห^{๕๖}ิว ไป^{๕๖}ร^{๕๖}ต^{๕๖}ให้^{๕๖}รับ^{๕๖}พระ^{๕๖}บ^{๕๖}วร^{๕๖}ราช^{๕๖}ไ^{๕๖}อง^{๕๖}การ^{๕๖}
อย่าง^{๕๖}สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}เจ้า^{๕๖}เอ^{๕๖}ก^{๕๖}า^{๕๖}ท^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}ถ^{๕๖} ใน^{๕๖}แผ่นดิน^{๕๖}สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}น^{๕๖}เร^{๕๖}ศ^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}ห^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ษ^{๕๖}เจ้า^{๕๖}
ศรี^{๕๖}น^{๕๖}คร^{๕๖}ุง^{๕๖}ศรี^{๕๖}อยู่^{๕๖}ท^{๕๖}ช^{๕๖}ยา^{๕๖}เก่า พระ^{๕๖}บ^{๕๖}า^{๕๖}ท^{๕๖}สม^{๕๖}เด^{๕๖}็จ^{๕๖}พระ^{๕๖}บ^{๕๖}เ^{๕๖}น^{๕๖}เก^{๕๖}ต^{๕๖}เจ้า^{๕๖}อยู่^{๕๖}ห^{๕๖}ิว เมื่อ^{๕๖}ได้^{๕๖}
พระ^{๕๖}บ^{๕๖}วร^{๕๖}ราช^{๕๖}า^{๕๖}ภ^{๕๖}ิ^{๕๖}เศ^{๕๖}ก^{๕๖}แล้ว ได้^{๕๖}ทรง^{๕๖}ปฏิ^{๕๖}สัง^{๕๖}ข^{๕๖}ร^{๕๖}ณ^{๕๖}พระ^{๕๖}บ^{๕๖}วร^{๕๖}ราช^{๕๖}วัง ซึ่ง^{๕๖}ข^{๕๖}่า^{๕๖}ร^{๕๖}ุด^{๕๖}
ท^{๕๖}ล^{๕๖}ศ^{๕๖}ไ^{๕๖}ท^{๕๖}ร^{๕๖}ม^{๕๖}อยู่^{๕๖}แต่^{๕๖}ก่อน แก^{๕๖}ไ^{๕๖}ช^{๕๖}ให้^{๕๖}ง^{๕๖}า^{๕๖}ม^{๕๖}ดี^{๕๖}เป็น^{๕๖}ปร^{๕๖}ก^{๕๖}ต^{๕๖}ด^{๕๖}ึง^{๕๖}เก่า^{๕๖}บ้าง^{๕๖}ย^{๕๖}ง^{๕๖}ก^{๕๖}ว่า^{๕๖}เก่า^{๕๖}บ้าง^{๕๖}
ได้^{๕๖}จัด^{๕๖}การ^{๕๖}ท^{๕๖}ห^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}แ^{๕๖}ถ^{๕๖}แ^{๕๖}ค^{๕๖}ร^{๕๖}อง^{๕๖}ส^{๕๖}า^{๕๖}ท^{๕๖}ร^{๕๖}า^{๕๖}ว^{๕๖}ุ^{๕๖}ช^{๕๖} ส^{๕๖}ร^{๕๖}ร^{๕๖}พ^{๕๖}ร^{๕๖}ณ^{๕๖}ย^{๕๖}ุ^{๕๖}ท^{๕๖}ไ^{๕๖}ช^{๕๖}ป^{๕๖}ก^{๕๖}า^{๕๖}ร^{๕๖}ข^{๕๖}น^{๕๖}ด^{๕๖}ำ^{๕๖}ห^{๕๖}รับ^{๕๖}แผ่นดิน^{๕๖}
เป็น^{๕๖}อัน^{๕๖}มาก ได้^{๕๖}ทรง^{๕๖}สร้าง^{๕๖}เว^{๕๖}ือ^{๕๖}ร^{๕๖}บ^{๕๖}ก^{๕๖}ล^{๕๖}ไฟ ชื่อ^{๕๖}อา^{๕๖}ส^{๕๖}า^{๕๖}ว^{๕๖}ต^{๕๖}ร^{๕๖}ศ^{๕๖}สำ^{๕๖}ห^{๕๖}น^{๕๖}ง ชื่อ^{๕๖}ย^{๕๖}ง^{๕๖}ย^{๕๖}ศ^{๕๖}
อ^{๕๖}โย^{๕๖}ช^{๕๖}ณ^{๕๖}ิ^{๕๖}ย^{๕๖}า^{๕๖}ตำ^{๕๖}ห^{๕๖}น^{๕๖}ง สำ^{๕๖}ห^{๕๖}รับ^{๕๖}พระ^{๕๖}น^{๕๖}คร^{๕๖} เป็น^{๕๖}ค^{๕๖}ว^{๕๖}า^{๕๖}ม^{๕๖}ช^{๕๖}อ^{๕๖}บ^{๕๖}แก่^{๕๖}แผ่นดิน^{๕๖} พระ^{๕๖}บ^{๕๖}า^{๕๖}ท^{๕๖}

สมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว ทรงแต่ทรงพระเจริญไฉนมาจนถึงบึงอกโทศก
 จุดศักราช ๑๒๒๒ มีพระราชบุตรพระราชธิดาเป็นอันมาก นับได้ถึง ๖๓ พระองค์
 แต่สิ้นพระชนม์เสียแต่ยังพระเยาว์ ๓๓ พระองค์ ยิ่งคงแต่ ๓๐ เป็น
 พระองค์เจ้าชาย ๑๖ พระองค์ พระองค์เจ้าหญิง ๑๔ พระองค์ คงแต่
 ปรายปรากฏศักราช ๑๒๒๓ พระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระประชวรมีพระอาการต่าง ๆ ไปไม่เป็นปกติ ไม่สู้สบายพระองค์
 สืบ ๆ มา จนถึงเดือนหกมีผลลุปลศศักราช ๑๒๒๗ ทรงพระประชวรมาก
 พระกายทรุด ไทรมพระกำตั้งหย่อนลง แพทย์หมอบหลายพอกหลายเหต่าถวาย
 พระโอสถแก้ไขพระอาการคตายบ้างแล้วทรุดไปแต่ จนถึงวัน " ๒ " ค่ำ
 มีผลลุปลศศักราช เวลาเช้า ๓ โมงคือ ๘ นาฬิกาแต่เที่ยงคืนเสด็จสวรรคต
 เมื่อเวลาพระอาทิตย์ลึกลงอยู่ ราชธนูองศา ๒๕ คิตพระชนมายุตามพระจันทร์
 คคอย่างชาวสยามใช้ ได้ ๕๗ ปีกับ ๕ เดือนกับ ๕ วัน นับเป็นวัน ๒๐๘๔๓ วัน
 กับเส็ดอีก ๔ ชั่วโมง เมื่อทรงพระประชวรหนักใกล้จะเสด็จสวรรคตไม่ได้
 ทรงสั่งการอันหนึ่งอันใดให้ ตำบาศพระราชหฤทัย ได้วางพระราชอัทธยาไศรัย
 แสดงการทรงเช็ดขอเป็นหนังสือว่าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ซึ่งดำรงอยู่ใน
 ยุคศิธรรม จะทรงพระราชดำริห์แล้วดำรัสการทุกสิ่งทุกอย่าง ส้มควรแก่
 เหตุผล โดยยุคศิธรรมแต่ราชการแผ่นดิน ไม่ต้องทรงพระวิตก เพราะเคย
 เห็นการที่ชอบเป็นมาแล้วแก่หลังนับครั้งเป็นอันมาก

ท่านทงบ่วงอ่านเรื่องนี้แล้วจงปลงธรรมสังเวชเถิด ว่าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช
 เป็นความทุกข์สำหรับสังสารวัฏ ความตัดความอาลัยแต่ความกำหนัดในของ
 หลอยๆ พอจะออกจากทุกขทงบ่วงเป็นความตแท้ แล ภา

